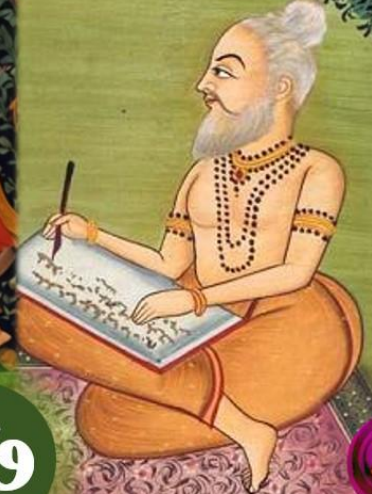

किष्किन्धाकाण्ड

रामायण

मूळ संस्कृत आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित

मराठी श्लोक श्री. श्याम कुलकर्णी

१७

सादर करीत आहे

-श्रीवाल्मीकी रामायण-

खंड १७- किष्किन्धाकाण्ड

मूळ संस्कृत व मराठी श्लोकमय अनुवाद-श्री.श्याम कुलकर्णी

- श्रीवाल्मिकी रामायण – खंड १७

मराठी समश्लोकी अनुवाद : श्री. श्याम कुलकर्णी

पत्ता : द्वाराश्री. जयवंत कुलकर्णी, "गन्धार" फ्लॅटक्र. ५/४

आयडियल कॉलनी, कोथरूड पुणे ४११०२९

संपर्क – व्हॉट्सएपक्र. ९७६५४५६५८१

Email : sgk६६४२@gmail. com

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act १९५७ provides for registration of such works.

Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

वाल्मिकीरामायण- १७

मराठी

श्याम कुलकर्णी

प्रकाशक: : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Phone- 77570 31933

Whatsapp- 9987737237

२५ फेब्रुवारी २०२५

©esahity Pratishthan®2025

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी (काव्यानुवादक)

यंत्र अभियांत्रिकी मास्टर्स पदवी M. E. १९७५

अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून प्राध्यापक म्हणून निवृत्त.

लेखनाची लहानपणापासून आवड. किल्लोस्कर, मनोहर,

वसंत, प्रपंच, लोकसत्ता अशा अनेक नियतकालिकांमधून

स्फुटलेखन प्रकाशित

प्रास्ताविक

ग्रन्थ पूर्ण होण्यापूर्वीच प्रस्तावना लिहिणे हा मर्यादातिभङ्ग आहे आणि 24,000 श्लोकांच्या “वाल्मीकीय रामायण” या ग्रन्थातील 350-400 श्लोकांचे रूपान्तरण हे तर मूळ ग्रन्थाचा साठावा भाग पूर्ण करण्यासारखे आहे. त्यामुळे हे दोन शब्द केवळ ईसाहित्य चे श्री. सुनिळ सामन्त यांचे ऋण मान्य करण्यासाठी लिहित आहे. केवळ त्यांच्या आग्रहामुळेच मी हे मोठे काम अंगावर घेतले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

या ग्रन्थास डॉ. रविन थत्ते यांच्यासारख्या महान व्यक्तीचा आशीर्वाद लाभणे हे माझे
महद्भाग्य!

हे काम माझ्या हातून पूर्ण होण्याचे भाग्य मला लाभो येवढीच ईश्वरचरणी प्रार्थना !

श्याम कुलकर्णी

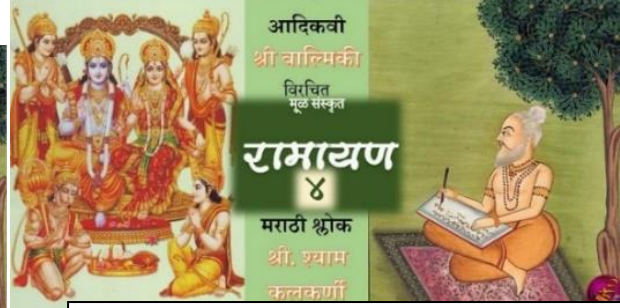
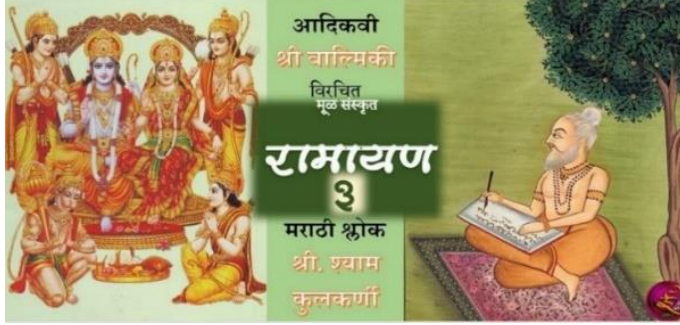
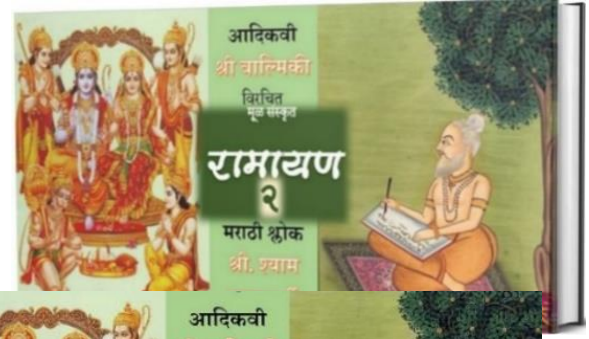
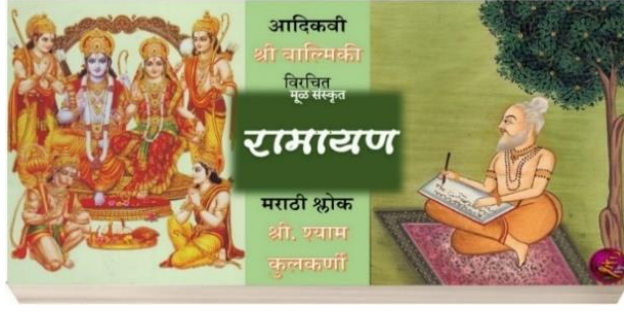
Dr. Ravin Thatte

श्याम कुलकर्णी ह्यांची आणि माझी ओळख खरे तर माझ्या व्यवसायामुळे (प्लास्टिक सर्जन \ सुघटन शल्य) झाली होती ह्याची त्यांनी मला हल्लीच ह्या त्यांच्या प्रकल्पाबद्दल चर्चा करतांना करून दिली . पुढे मी ज्ञानेश्वरीवर लिहिण्यास सुरुवात केल्या नंतर देखील आमची भेट झाली होती हे मात्र आठवते. हा रामायणावरचा त्यांचा प्रयत्न \प्रकल्प बघून आणि वाचून मी थक्क झालो आहे . केवढे प्रचंड काम आहे हे! ह्या पूर्वी त्यांनी भगवत गीतेवर, रामरक्षेवर आणि मेघदूतावर अशीच समश्लोकी लिहिण्याची कामगिरी केली आहे हे कळल्यावर तर मी अवाक झालो . असला माणूस माझ्या परिचयाचा

आहे हे कळून धन्य वाटले. त्यांनी हे सगळे काम "मी स्वानंदासाठी करत आहे" असे लिहिले आहे . सगळ्या मोठ्या कृती ह्या स्वानंदातूनच निर्माण होतात हे फार जुने सत्य इथे परत उजळले आहे. ही हल्लीची समश्लोकी , रामायणाची, आताच वाचली. ती फार छान उतरली आहे आणि वाचतांना खिळवून ठेवते. प्रकल्प अजून पूर्ण व्हायचा आहे तो नक्कीच पूर्ण होईल अशी खात्री आहे आणि त्यासाठी माझ्या सारख्या अनेकांच्या शुभेच्छा पोहोचवण्याचे काम मी आनंदाने करतो आहे.

Dr. रविन थत्ते

(प्लॅस्टिक सर्जन व संस्कृत पंडित. अध्यात्मावर ११ पुस्तके प्रकाशित)

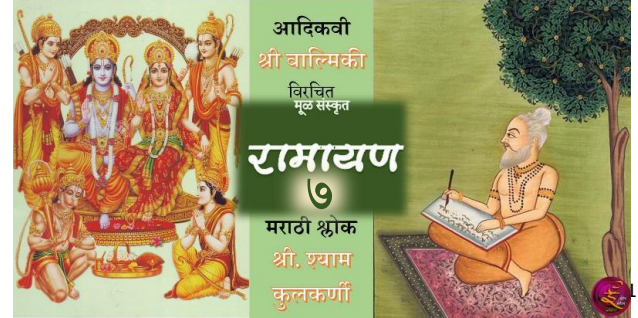
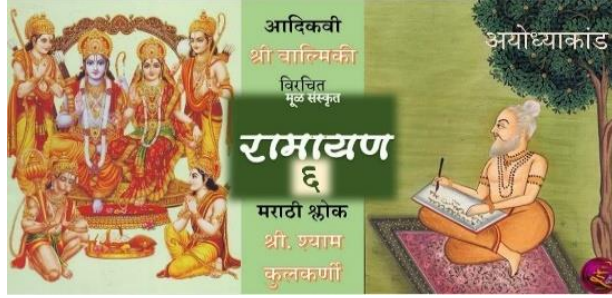

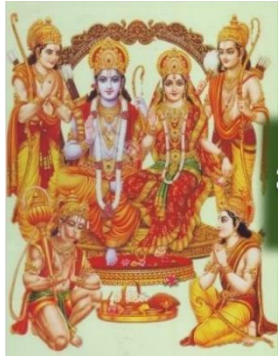
श्रीवाल्मिकी रामायण-
यापूर्वीचे खंड वाचण्यासाठी
<https://www.esahity.com/2309234323812351236623>

वाल्मीकीरामायण- १७

मराठी

श्याम कुलकर्णी

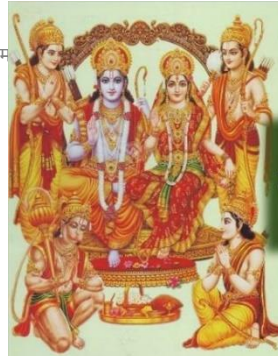
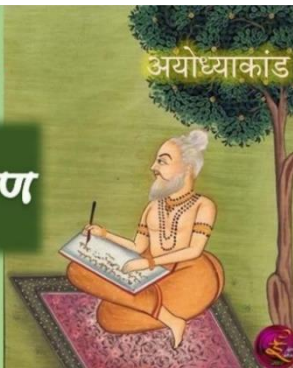

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण ९

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अयोध्याकांड

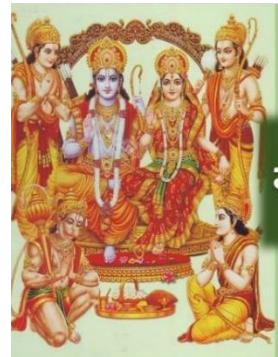
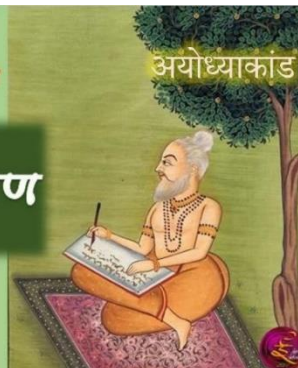

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण १०

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अयोध्याकांड

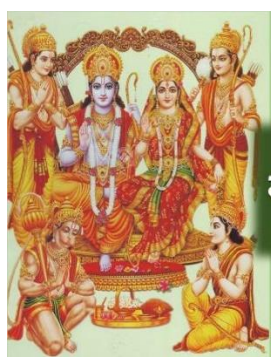
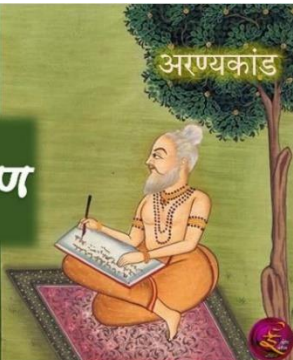

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण ११

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

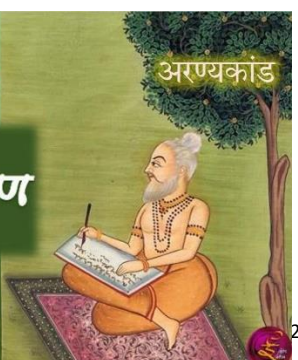

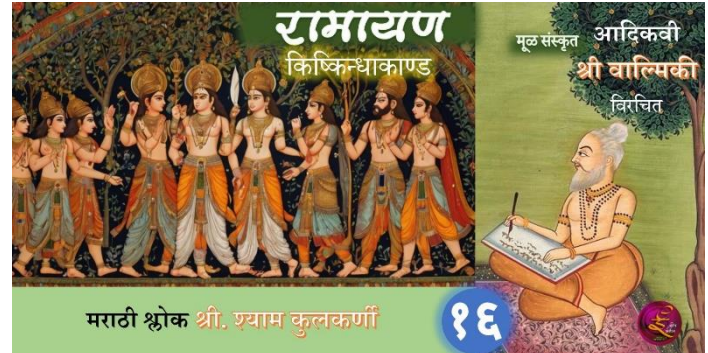
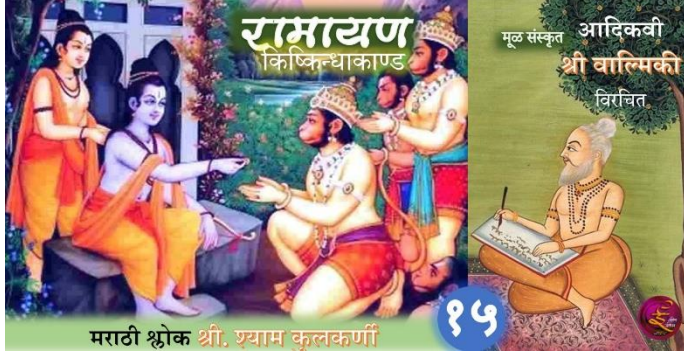
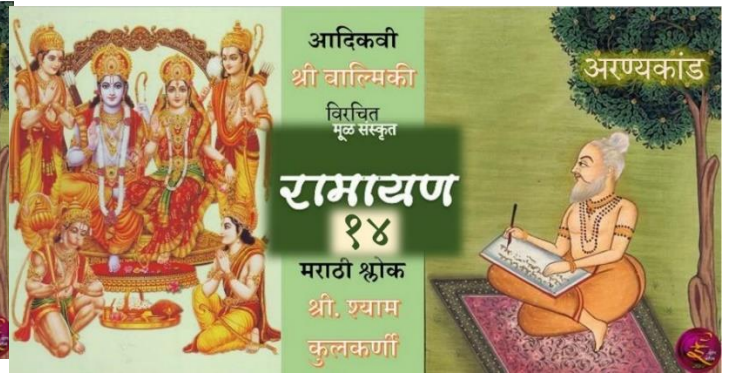
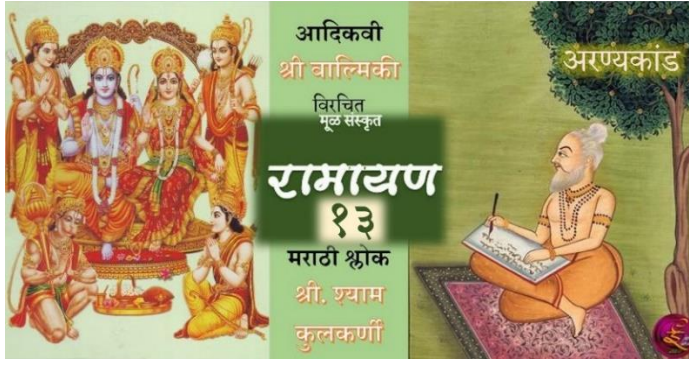
आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण १२

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

-अथ श्रीवाल्मिकी रामायण- १७

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४१

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तन्महद्वानरं बलम् ।
दक्षिणां प्रेषयामास वानराभिलक्षितान् ॥१॥
सुग्रीव वानरसेना मोठी पूर्वेस धाडुनी।
निवडक वानरांना पाठवी दक्षिणेकडे ॥१॥
नीलमग्निसुतं चैव हनूमन्तं च वानरम् ।
पितामहसुतं चैव जाम्बवन्तं महौजसम् ॥२॥

सुहोत्रं च शरारिं च शरगुल्मं तथैव च ।
गजं गवाक्षं गवयं सुषेणं वृषभं तथा ॥३॥
मैन्दं च द्विविदं चैव सुषेणं गन्धमादनम् ।
उल्कामुखमनङ्गं च हुताशनसुतावुभौ ॥४॥
अङ्गदप्रमुखान् वीरान् वीरः कपिगणेश्वरः ।
वेगविक्रमसम्पन्नान् संदिदेश विशेषवित् ॥५॥

नील अग्नीसुत जो हनूमंत कपीवर ।
जाम्बवान् ब्रह्माजीचे पुत्र तेजस्वी महा ॥२॥

सुहोत्र शरारि गज शरगुल्म तयांसवे।
 गज वृषभ गवाक्ष सुषेण गवयहि तसे॥३॥
 मैन्द द्विविद यासंगे सुषेण गन्धमादन ।
 उल्कामुख अनंग आणि पुत्र दोन्ही हुताशन ॥४॥
 अङ्गदप्रमुख वीर तसा कपिगणेश्वर ।
 जे वेगविक्रमसंपन्न अशांनाच विशेषतः॥५॥

तेषामग्रेसरं चैव बृहबलमथाङ्गदम् ।
 विधाय हरिवीरानामादिशद दक्षिणां दिशम् ॥६॥

महाबली अङ्गदास अग्रेसर बनूनिया।

सीताशोधास्तव त्यां पाठवी दक्षिणेकडे ॥६॥

ये केचन् समद्देशास्तस्यां दिशि सद्गमाः।

कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥७॥

त्या दिशेस जी स्थाने असती अतिदुर्गम ।

परिचय कपिप्रमुखां सुगीव करुनि देतसे ॥७॥

सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।

नर्मदां च नदीं रम्यां महोरगनिषेविताम् ॥८॥

ततो गोदावरी रम्यां कृष्णवेणीं महानदीम् ।
 वरदां च महाभागां महोरगनिषेविताम् ।
 मेखलानुत्कलांश्चैव दशार्णनगराण्यपि॥९॥
 आब्रवन्तीमवन्तीं च सर्वमेवानुपश्यत।

सांगे वानरां तुम्ही सुशोभित वेगवेगळ्या।
 वृक्षलतांनी शोभित सहस्रशिखरी विन्ध्य
 नाना नागांची आश्रय रमणीय नर्मदा नदी॥८॥
 तशी गोदावरी रम्य कृष्णवेणी महानदी ।

मोठ्या नागांनी सेवित वरदा ती महाभागा ।
 तटावरि नद्यांच्या या मेखल उत्कल तसे।
 दशार्ण या देशातिल नगरामध्ये त्यापरी॥९॥
 अवन्तीपुरी आब्रवन्ती सर्वत्र शोध करा।

विदर्भानुष्टिकांश्चैव रम्यान् माहिषकानपि॥१०॥
 तथा वङ्गान् कलिङ्गांश्च कौशिकांश्च समन्ततः।
 अन्वीक्ष्य दण्डकारण्यं सपर्वतनदीगुहम्॥११॥
 नदी गोदावरीं चैव सर्वमेवानुपश्यता।
 तथैवान्ध्रांश्च पुण्ड्रांश्च चोलान् पाण्ड्यांश्च केरलान्॥१२॥

विदर्भ ऋष्टिक तैसे रम्य माहिषक देश॥१०॥
वङ्ग कलिङ्ग तैसे कौशिक त्याचबरोबरी।
शोधा दण्डकारण्य नद्या पर्वत गुहांसह ॥११॥
गोदावरी नदीमध्ये शोधा तीत अनेकदा ।
तैसे आन्ध्र चोल पाण्ड्य केरळ देशी पहा ॥१२॥

अयोमुखश्च गन्तव्यः पर्वतो धातुमण्डितः।
विचित्रशिखरः श्रीमांश्चित्रपुष्पिताकाननः॥१३॥
सुचन्दनवनोद्देशो मार्गितव्यो महागिरिः।

अनेक धातूंनी युक्त जा अयोमुख पर्वती।
 विचित्र शिखरी त्याच्या सुपुष्पयुक्त कानन॥१३॥
 रम्य चंदनवन तैसे सीतेच शोध तेथ घ्या।

ततस्तामापगां दिव्यां प्रसन्नसलिलाशयाम् ॥१४॥

तत्र द्रक्ष्यथ कावेरी विहतामप्सरोगणैः।

त्यानन्तर पहा तेथे प्रसन्न सलिलाशय॥१४॥

कावेरी अप्सरागण करती विहार जिथे ।

तस्यासीनं नगस्याग्रे मलयस्य महौजसम्॥१५॥

द्रक्ष्यथादित्यसंकाशमगस्त्यमृषिसत्तमम् ।

मलयपर्वत शिखरी सूर्यासमान तेजस्वी॥१५॥

बसलेल्या मुनिश्रेष्ठ अगस्तींचे घ्या दर्शन।

ततस्तेनाभ्यनुज्ञाताः प्रसन्नेन महात्मना॥१६॥

ताम्रपर्णी ग्राहजुष्टां तरिष्यथ महानदीम् ।

घेउनी प्रसन्नचित्त महात्म्याची आज्ञा त्या॥१६॥

ताम्रपर्णी ग्राहयुक्त करा पार महानदी।

ग्राह= मगर

सा चन्दनवनैश्चित्रैःप्रच्छन्नदीपवारिणी॥१७॥

कान्तेव युवती कान्तं समुद्रमवगाहते।

आच्छादित जल द्वीप विचित्र चन्दनवने॥१७॥

युवतीसम भूषित मिळतसे ती सागरा।

ततो हेममयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ॥१८॥

युक्तं कवाटं पाण्ड्यानां गता द्रक्ष्यथ वानराः।

पुढे दिसेल दिव्य कपाट सुवर्णमय ॥१८॥

नगरद्वारि पांड्यांच्या मुक्तामणि विभूषिता।

ततः समुद्रमासाद्य सम्प्रधार्यार्थनिश्चयम्॥१९॥

अगस्त्येनान्तरे तत्र सागरे विनिवेशितः।

चित्रसानुनगः श्रीमान् महेन्द्रः पर्वतोत्तमः॥२०॥

जातरूपमयः श्रीमानवगाढो महार्णवम् ।

सागर पार करणे कसा हे ठरवा तिथे॥१९॥

अगस्तींनी असे केला सुवर्णमय पर्वत।

स्थापित महेन्द्रगिरि नामे विख्यात तो ॥२०॥

शोभासंपन्न शिखरासह पसरु तो सागरी ।

नानाविधैर्नगैः फुल्ललैलताभिश्चोपशोभितम्॥२१॥

देवर्षियक्षप्रवरैरप्सरोभिश्चशोभितम्।

सिद्धचारणसङ्घश्च प्रकीर्णं सुमनोरमम् ॥२२॥

तमुपैति सहस्राक्षः सदा पर्वसु पर्वसु ।

वाढे पर्वतशोभा वृक्ष आणि लतांमुळे ॥२१॥

देवता ऋषि अप्सरा यक्ष याही सर्वांमुळे ।

सिद्ध चारण समुदाय सर्वत्र पसरलेले ॥२२॥

इन्द्र प्रत्येक पर्वदिनी करती पदार्पण इथे ।

द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनविस्तृतः ॥२३॥

अगम्यो मानुषैर्दीप्तस्तं मार्गध्वं समन्ततः ।

तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः॥२४॥

सागरापार त्या द्वीप विस्तृत शत योजन॥२३॥

निर्मनुष्य दीप्तिशाली द्वीपी हरप्रयत्ने त्या।

विशेष रूपे शोध सीतेचा घ्यावया पाहिजे ॥२४॥

स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः।

राक्षसाधिपतेर्वासः सहस्राक्षसमद्युतेः॥२५॥

निवासस्थान असे तो तेजस्वी दुरात्मा जिथे।

राक्षसराज रावण आम्हा वध्य जेथ राहतो॥२५॥

दक्षिणस्य समुद्रस्य मध्ये तस्य तु राक्षसी।

अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजिनी॥२६॥

दक्षिण समुद्रामध्ये अङ्गार नामक राक्षसी।

ओढुनि छायामा प्राण्याची खाउनि टाकते तया ॥२६॥

एवं निःसंशयान् कृत्वा संशयान्नष्टसंशयाः।

मृगयध्वं नरेन्द्रस्य पत्नीममिततेजसः॥२७॥

सर्वत्र शोध घेऊनी संशयरहित होता।

शोध घ्या पुढे तेजस्वी श्रीरामपत्नीचा तिथे॥२७॥

तमतिक्रम्य लक्ष्मीवान् समुद्रे शतयोजने।

गिरिः पुष्पितको नाम सिद्धचारणसेवितः॥२८॥

लङ्केपुढे शत योजन पुष्पितक नाम पर्वत।

परमशोभासंपन्न सिद्ध चारण सेवित॥२८॥

चन्द्रसूर्याशुसंकाशःसागराम्बुसमाश्रयः।

भ्राजते विपुलैः शृंगरम्बरं विलिकन्निव॥२९॥

सागरजली आत प्रकाशे चन्द्रसूर्यासमा

स्वशिखरे नभी रेखा अनेक जणु रेखतो॥२९॥

तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यं दिवाकरः।

श्वेतं राजतमेकं च सेवते यन्निशाकरः।

न तं कृतघ्नाः पश्यन्ति न नृशंसा न नास्तिकः॥३०॥

त्याचे सुवर्णशिखरी दिसे सूर्य प्रतिदिनी।

श्वेतरजतमय शिखरा चन्द्रमा चुम्बीतसे॥

शिखरा न पाहू शकती कृतघ्न नृशंस नास्तिक॥३०॥

प्रणम्य शिरसा शैलं तं विमार्गथ वानराः।

तमतिक्रम्य दुर्घर्षं सूर्यवान्नाम पर्वतः॥३१॥

करा मस्तका लववुनी कपींनो प्रणाम त्या।

तो ओलांडुनि जाता सूर्यवान कठिण् पर्वत॥३१॥

अध्वना दुर्विगाहेन योजनानि चतुर्दश ।

ततस्तमप्यतिक्रम्य वैद्युतो नाम् पर्वत ॥३२॥

पुढे कठिण मार्गाने जाल चौदा योजने।

ओलांडुनि त्या जाता दिसेल वैद्युत पर्वत॥३२॥

सर्वकामफलैर्वृक्षैः सर्वकालमनोहरैः।

तत्र भुक्त्वा वराहाणि मूलानि च फलानि च ॥३३॥

मधूनि पीत्वा जुष्टानि परं गच्छत वानराः।

मनोवाञ्छित फले युक्त सर्वकाली मनोहर ।

त्यावर असति वृक्ष खाऊनि फलमूले तिथे॥३३॥

तैसे करुनि मधुपान तुम्ही लोक जावा पुढे।

तत्र नेत्रमनः कान्तः कुञ्जरो नाम् पर्वतः॥३४॥

अगस्त्यभवनं यत्र निर्मितं विश्वकर्मणा।

नेत्र मना आल्हादक कुञ्जर नाम पर्वत पुढे॥३४॥

अगस्त्यभवन सुन्दर विश्वकर्मा बनवे जया।

तत्र योजनविस्तारमुच्छ्रितं दशयोजनम् ॥३५॥

शरणं काञ्चनं दिव्यं नानारत्नविभूषितम् ।

एक योजन विस्तार दश योजन उच्च तो ॥३५॥

विभूषित नाना रत्ने दिव्य सुवर्णमण्डित ।

तत्र भोगवती नाम सर्पाणामालयः पुरी ॥३६॥

विशालरथ्या दुर्घर्षा सर्वतः परिरक्षिता ।

रक्षिता पन्नगैः घोरैः तीक्ष्णदंष्ट्रमहाविषैः ॥३७॥

तेथे भोगवती नाम पुरी सर्पनिवास जी ।

पथ विशाल विस्तृत सुरक्षित सर्व बाजुनी।
भयंकर सर्प तीक्ष्ण दंत तक्षण करती तिथे॥३७॥

सर्पराजो महाघोरो यस्यां वसति वासुकिः।
निर्याय मार्गितव्या च सा च भोगवती पुरी॥३८॥
महाभयंकर सर्प वासुकी तेथ राहतो।
सीतेचा शोध कराया तुम्हा लागेल तिथे॥३८॥

तत्र चानन्तरोद्देशा ये केचन समावृताः।
तं च देशमतिक्रम्य महानृषभ्य संस्थितिः॥३९॥

पुरीत त्या गुप्तस्थान शोध घ्यायाला तुम्हा।
पुढे जाता दिसे तुम्हा ऋषभ नाम पर्वत॥३९॥

सर्वरत्नमयः श्रीमानृषभो नाम पर्वतः।
गोशीर्षकं पद्मकं च हरिश्यामं च चन्दनम्॥४०॥
दिव्यमुत्पद्यते यत्र तच्चैवाग्निसमप्रभम्।
न तु तच्चंदनं दृष्ट्वा स्पष्टव्यं तु कदाचन॥४१॥
श्रीमानृषभ पर्वत रत्नांनी भरला असे।
गोशीर्षक हरिश्याम ऐसे चन्दन वृक्षही॥४०॥

वृक्ष ते अग्नीसमान प्रज्वलित राहती।

स्पर्श त्या चन्दना तुम्ही करायास न पाहिजे॥४१॥

रोहिता नाम गन्धर्वा घोरं रक्षन्ति तदनम्।

तत्र गन्धर्वपतयः पञ्च सूर्यसमप्रभाः॥४२॥

कान्तिमान् सूर्यासमान पांच गन्धर्व "रोहित"

वनाचे घोर करती रक्षण गन्धर्व करीति ते॥४२॥

शैलूषो ग्रामणीः शिक्षः शुको बभ्रुस्तथैव च ।

रविसोमाग्निवपुषां निवासः पुण्यकर्मणाम्॥४३॥

अन्ते पृथिव्या दुर्घर्षास्ततः स्वर्गजितः स्थिताः।

शैलूष ग्रामणी शिक्ष शुक बभ्रु नामे तथा।

रवि चन्द्रासम तेजस्वी पुण्यपुरुष निवास ॥४३॥

तेथे स्वर्गविजयी दुर्घर्ष पुरुष राहती ।

ततः परं न च सेव्यः पितृलोकः सुदारुणः॥४४॥

राजधानी यमस्यैषा कष्टेन तमसाऽऽवृता।

भयानक पितृलोक जिथे जाणे अयोग्य तुम्हा॥४४॥

राजधानी यमाची ती कष्टप्रद तमोमय ।

एतावदेव युष्माभिर्वीरा वानरपुङ्गवाः।

शक्यं गन्तुं वा नातो गतिमतां गतिः॥४५॥

येथवरी दक्षिणेस जाउनी शोधणे तुम्हा।

अशक्य त्यापुढे जाणे जंगम प्राण्या नसे गती॥४५॥

सर्वमेतत् समालोक्य यच्चान्यदपि दृश्यते।

गतिं सिदित्वा वैदेह्याः संनिवर्तितुमर्हथ॥४६॥

या सर्व स्थाना शोधा जे अन्वेषणालायका।

शोधा विदेहकुमारीस परता नन्तर तुम्ही॥४६॥

यश्च मासान्निवृत्तोऽग्रे दृष्ट्वा सीतेति वक्ष्यति ।

मत्तुल्यविभवो भोगैः सुखं स विहरिष्यति॥४७॥

मासोत्तर मज सांगे जो सीतेस मी पाहिले।

वैभवसंपन्न होईल मजसम राहिल सुखे ॥४७॥

ततः प्रियकरो नास्ति मम प्राणाद् विशेषतः।

कृतापराधो बहुशो मम बन्धुर्भविष्यति ॥४८॥

प्राणाहुनि प्रियतर तो होईल मज जरी।

करी अपराध अनेक बन्धुसम राहिल तो॥४८॥

अमितबलपराक्रमा भवन्तो विपुलगुणेषु कुलेषु च प्रसूताः।

मनुजपतिसुतां यथा लभध्वं तदधिगुणं पुरुषार्थमारभध्वम् ॥४९॥

बलवान् अति तुम्ही पराक्रमी गुणवान् उत्तमकुळात जन्मला।

जैसा राजकुमारी सीतेच्या शोधा योग्य पुरुषार्था आरम्भा ॥४९॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः॥४९॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४२

अथ प्रस्थाप्य स हरीन् सुग्रीवो दक्षिणां दिशम् ।
अब्रवीन्मेघसंकाशं सुषेण नाम वानरम् ॥१॥
तारायाः पितरं राजा श्वशुरं भीमविक्रमम् ।
अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यमभिगम्य प्रणम्य च ॥२॥

धाडूनि दक्षिण दिशेस सुग्रीव ऐसे वानरां ।
बोलवी सुषेण नाम श्वशुरा अतिपराक्रमी ॥१॥

पिता जो तारेचा मेघासम कृष्ण भयंकर ।

जोडुनी हात करुनी प्रणाम तो बोले तया ॥२॥

महर्षिपुत्र मारीचमर्चिष्मन्तं महाकपिम्।

वृतं कपिवरैः शूरैर्महिन्द्रसदृशद्युतिम् ॥३॥

बुद्धिविक्रमसम्पन्नं वैनतेयसमद्युतिम् ।

मरीचिपुत्रान् मारीचानर्चिल्यान् महाबलान् ॥४॥

ऋषिपुत्रांश्च तान् सर्वान् प्रतीचीमादिशद् दिशम्।

द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां कपीनां कपिसत्तमाः॥५॥

सुषेणप्रमुखा यूयं वैदेही परिमार्गथा।

महर्षि मरीचिपुत्र अर्चिष्मान् महाकपि।
 महेन्द्रासम तेजस्वी अनेक वानरांसह ॥३॥
 वैनतेयासम कान्ति सम्पन्न बुद्धि पराक्रमे।
 दुसरे मरिचिपुत्र अर्चिल्य भीमपराक्रमी ॥४॥
 आणखी वानररूपे ऋषिकुमारा उपस्थित।
 म्हणे "दोन लाख तुम्ही सुषेणप्रमुखासह ॥५॥
 पश्चिमेकडे घेण्यास सीतेचा शोध जा तुम्ही ॥

सौराष्ट्रान् सहबालीकांश्चन्द्रचित्रांस्तथैव च।
 स्फीताञ्जनपदान् रम्यान् विपुलानि पुराणि च ।

पुंनागगहनं कुक्षिं बकुलोद्दालकाकुलम्॥७॥

तथा केतकषण्डांश्च मार्गध्वं हरिपुङ्गवाः।

सौराष्ट्र बालीक आणि चन्द्रचित्र असे देश॥६॥

अन्य समृद्धशाली रमणीय जनपद ।

पुंनाग बकुल तैसे उद्दालक वृक्षयुक्त॥७॥

केतकीवनी कुक्षिदेशी शोध घ्या हरिपुङ्गवा ।

प्रत्यक्स्रोतोवहाश्चैव नद्यः शीतजलाः शिवाः॥८॥

तापसानामरण्यानि कान्तागिरयश्च ये।

पश्चिमवाहिनी नद्या शीतजलयुक्त वनी॥८॥

तपस्वी जनांच्या शोधा दुर्गम पर्वतीही तसे ॥

तत्र स्थलीमरुप्राया अत्युच्चशिशिराः शिलाः।९

गिरिजालावृतां दुर्गा मार्गित्वा पश्चिमां दिशम् ।

ततः पश्चिममागम्य समुद्रं द्रष्टुमर्हथ॥१०॥

तिमिनक्राकुलजलं गत्वा द्रक्षथ वानराः।

मरुभूमि असे तेथे उंच उंच थंड शिळा॥९॥

दुर्गम प्रदेश तेथे पर्वतमालावेष्टित ।

पश्चिमेस समुद्रात मत्स्य नाम तिमि ॥१०॥

तसे नक्र मोठे मोठे तेथे नीट शोध घ्या ।

तत्: केतकषण्डेषु तमालगहनेषु च॥११॥

कपयो विहरष्यन्ति नारिकेलवनेषु च ।

तत्र सीता च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ॥१२॥

केतकीकुञ्जे तैसे तमाल युक्त वनीं।

कपिजन फिरतील नारळाच्या वनामध्ये ।

रावणनिवासा शोधा सीतेसहि त्या स्थळी ॥१२॥

वेलातलनिविष्टेषु पर्वतेषु वनेषु च ।

मुरवीपत्तनं चैव रम्यं चैव जटापुरम् ॥१३॥

अवन्तीमङ्गलेपां च तथा चालक्षितं वनम् ।

राष्ट्राणि च विशालानि पत्तनानि ततस्ततः॥१४॥

शोधा पर्वत अरण्ये सागरतटी असति जे।

तसेच मोरवीमध्ये रमणीय जटापुरी॥१३॥

अङ्गलेपा अवन्तीत तसे अलक्षित वनीं।

शोधा मोठी नगरे तैसी राष्ट्रेहि तेथिल॥१४॥

मोरवी, जटापुर, अङ्गलेपा, अवन्ती ही शहरांची नावे

सिन्धुसागरयोश्चैव संगमे तत्र पर्वतः।

महान् सोमगिरिर्नाम शतशृङ्गो महाद्रुमः॥१५॥

तत्र प्रस्थेषु रम्येषु सिंहाः पक्षगमाः स्थिताः।

तिमिमत्स्यगजांश्चैव नीडान्यारोपयन्ति ते॥१६॥

पर्वत सोमगिरि नाम सिन्धु सागर संगमे।

असे अतिमहान् तो शतशिखरे असति त्या॥१५॥

रमणीय शिखरी पक्षी सिंह नामे राहती ॥

जे विशाल तिमि मत्स्यां गजां नेति उचलुनी॥१५॥

तानि नीडानि सिंहानां गिरिश्रृङ्गगताश्चये।

दृप्तास्तृप्ताश्च मातङ्गास्तोयदस्वननिःस्वनाः॥१७॥

विचरन्ति विशालेऽस्मिंस्तोयपूर्णे समन्ततः।

पक्ष्यांच्या घरट्यात हत्ती गिरिशिखरी पोचता।

सन्मानित सिंहाकडुनी गर्वाने करित गर्जना॥१७॥

मेघासम जलपूर्ण गिरिशिखरे विचरती ।

तस्य् शृङ्ख दिवस्पर्श काञ्चनं वित्रपादपम् ॥१८॥

सर्वमाशु विचेतव्यं कपिभिः कामरूपिभिः।

शिखर गगनचुम्बी सुवर्णमय त्यावरी॥१८॥

शोभती वैचित्रपूर्ण वृक्ष तेथ शीघ्रतापूर्वक।

कामरूपी कपि त्यांनी शोधावे फिरुनि सर्वत्र ।

कोटिं तत्र समुद्रस्य काञ्चनीं शतयोजनाम् ॥१९॥

दुर्दशीं पारियात्रस्य गत्वा द्रक्ष्यथ वानराः।

सागरी सुवर्णमय शत योजन विस्तृत ॥१९॥

दर्शन कठिण त्याचे कपिनो पहा जाउनि।

कोट्यस्तत्र चतुर्विंशद्गन्धर्वानां तरस्विनाम् ॥२०॥

वसन्यग्निनिकाशानां घोराणां कामरूपिणाम् ।

पावकार्चिःप्रतीकाशाः समवेताः समन्ततः॥२१॥

कामरूपी अग्नितुल्य चौदा कोटी वेगवान्॥२०॥

गन्धर्व वसति तेथे अग्नितुल्य प्रदीप्त जे।

चहुकडुनि येऊनी एकत्र पर्वतावरी॥२१॥

नात्यासादयितव्यास्ते वानरैःभीमपराक्रमैः।

नादेयं च फलं तस्मात् देशात् किञ्चित् प्लवङ्गमैः॥२२॥

गन्धर्वानिकट न जावे वानरांनी पराक्रमी ।

अपराध न करावा फल तेथिल तोडुन॥२२॥

दुरासदा हि ते वीराः सत्त्ववन्तो महाबलाः।

फलमूलानि ते तत्र रक्षन्ते भीमविक्रमाः॥२३॥

जिंकण्या कठिण वीर धैर्यवान् महाबली ।

गन्धर्व फलमूलांचे रक्षण करती तेथिल॥२३॥

तत्र यत्नश्च कर्तव्यो मार्गितव्या च जानकी ।

नहि तेभ्यो भयं किञ्चित् कपित्वमनुवर्ततताम् ॥२४॥

प्रयत्नांची पराकाष्ठा करा सीतेस शोधण्या ।

भय तेथे नसे तुम्हा वानरासम वागता ॥२४॥

तत्रवैदूर्यवर्णाभो वज्रसंस्थानस्स्थितः।

नानाद्रुमलताकीर्णो वज्रो नाम महागिरिः॥२५॥

तेथे वैदूर्यवर्णाचा रत्नासम उभा गिरि।

वृक्षलतांनी वेष्टित वज्र नाम महागिरी॥२५॥

श्रीमान् समुदितस्तत्र योजनानां शतं समम्।
गुहास्तत्र विचेतव्याः प्रयत्नेन प्लवङ्गमाः॥२६॥

शत योजन असे घेर लाम्बी रुन्दी असे समा
अनेक गुहा त्यातील शोधा प्रयत्नपूर्वक तिथे ॥२६॥

चतुर्भागे समुद्रस्य चक्रवान् नाम पर्वतः।
तत्र चक्रं सहस्रारं निर्मितं विश्वकर्मणा॥२७॥

सागरी चवथ्या भागी असे पर्वत चक्रवान् ।
सहस्रार चक्र तेथे विश्वकर्म्याने निर्मिते॥२७॥

सहस्रार म्हणजे सहस्र आरे असणारे

तत्र पञ्चजनं हत्वा हयग्रीवं च दानवम् ।

आजहार ततश्चक्रं शङ्खं च पुरुषोत्तमः॥२८॥

पञ्चजन हयग्रीव दानवां या वधूनिया।

ते चक्र आणि शङ्ख आणती पुरुषोत्तम॥२८॥

तस्य सानुषु रम्येषु विशालासु गुहासु च।

रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥२९॥

पर्वतातिल गुहा त्या विशाल रमणीय ज्या।

रावणाचा सीतेसह लागावा शोध त्यातिथे॥२९॥

योजनानि चतुःषष्टिर्वराहो नाम पर्वतः।

सुवर्णशृङ्गः सुमहानगाधे वरुणालये॥३०॥

पुढे जाता समुद्रात वराह नामे पर्वत।

सुवर्णशिखरे युक्त विस्तृत चौसष्ट योजने॥३०॥

तत्र प्राग्ज्योतिषं नाम जातरूपमयं पुरम्।

यस्मिन् वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः॥३१॥

प्राग्ज्योतिष नाम पुरी सुवर्णमय तेथे असे।

जेथ वसतो दुष्टात्मा असुर नामे नरक ॥३१॥

तत्र सानुषु रम्येषु विशालासु गुहासु च।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥३२॥

रमणीय शिखरी वा विशाल गुहातुनी ।
पर्वताच्या तेथ शोधा मैथिलीसह रावणा॥३२॥

तमतिक्रम्य शैलेन्द्र काञ्चनान्तरदर्शनम्।
पर्वतः सरवसौवर्णो धाराप्रस्रवणायुतः॥३३॥

ओलाण्डुनि जाता पुढे दिसेल अन्य पर्वत ।
दशसहस्र झरे ज्यात तोही सुवर्णमय॥३३॥

तं गजाश्च वराहाश्च सिंहा व्याघ्राश्च सर्वतः।

अभिगर्जन्ति सततं तेन शब्देन दर्पिताः॥३४॥

वराह गज व्याघ्र सिंह गर्जती सदैव तिथे।

लागती प्रतिध्वनीने गर्जायास पुनःपुन्हा ॥३४॥

यस्मिन् हरिहयः श्रीमान् महेन्द्रः पाकशासनः।

अभिषिक्त सुरै राजा मेघो नाम स पर्वतः॥३५॥

मेघ नाम गिरिवरि पाकशासन इन्द्रास।

अश्व हरित ज्याचे अभिषिक्त केला असे॥३५॥

तमतिक्रम्य शैलेन्द्र महेन्द्रपरिपालितम् ।
षष्टिं गिरिसहस्राणि काञ्चनानि गमिष्यथ ॥३६॥
तरुणादित्यवर्णानि भ्राजमानानि सर्वतः।
जातरूपमयैर्वृक्षैः शोभितानि सुपुष्पितैः॥३७॥

सुरक्षित इन्द्रद्वारा ओलांडुनि गिरीस त्या।
षष्टिसहस्र पर्वत सोन्याचे दिसती तुम्हा॥३६॥
कान्तिमान् सूर्यासम सुशोभित सर्वत्र ते।
सुन्दर पुष्पे भरल्या वृक्षांनी सुवर्णमय॥३७॥

तेषां मध्ये स्थितो राजा मेरुरुत्तमपर्वतः।
 अदित्येन प्रसन्नेन शैलो दत्तवरः पुरा॥३८॥
 तेनैवमुक्तः शैलेन्द्रः सर्व एव त्वदाश्रयाः।
 मत्प्रसादाद् भविष्यन्ति दिवा रात्रौ च काञ्चनाः॥३९॥
 त्वयि ये चापि वत्स्यन्ति देवगन्धर्वदानवाः।
 ते भविष्यन्ति भक्ताश्च प्रभया काञ्चनप्रभा॥४०॥

तयांमध्ये गिरिश्रेष्ठ मेरु पर्वत उत्तम।
 प्रसन्न होउनि सूर्याने असा वर दिला असे ॥३८॥
 दिन रात्रि राहतील आश्रय जे करुनी तुला ।

कृपेने मम होतील सुवर्णमय शैलराज हे ॥३९॥

तुङ्गयवर् वसतील देव् गन्धर्व दानवा

कन्तिमान् सोन्यासम होतील भक्त मम॥४०॥

विश्वेदेवाश्च वसवो मरुतश्च दिवौकसः।

आगत्य पश्चिमां संध्यां मेरुमुत्तमपर्वतम्॥४१॥

आदित्यमुपतिष्ठन्ति तैश्च सूरुोऽभिपूजितम् ।

अदृश्यः सर्वभूतामानस्तं गच्छति पर्वतम् ॥४२॥

विश्वदेव मरुद्गण वसु तश्या अन्य देवता।

येऽनुनि सन्ध्याकाळी उत्तम मेरु पर्वतावरी ॥४३॥

आराधति सूर्यदेवा त्यांच्याकडुनी पूजित ।

जातसे सूर्य अस्तास अदृश्य सर्वां होउनी ॥४२॥

योजनानां सहस्राणि दश तानि दिवाकरः।

मुहूर्तार्धेन तं शीघ्रमभियाति शिलोच्चयम् ॥४३॥

दश सहस्र योजने दूर अस्ताचलमेरुपासुनि।

सूर्यादेव परि तेथ पोहोचे मुहूर्तामध्ये॥४३॥

श्रुते तस्य महद्दिव्यं भवन् सूर्यस्निभम् ।

प्रासादगनसम्बाधं विहितं विश्वकर्मणा॥४४॥

शिखरी भवन दिव्य विश्वकर्मा बनवि जे ।

सूर्यासमदीप्तिमान् अनेक प्रासादांसह ॥४४॥

शोभितं तरुभिश्चित्रे नापक्षिसमाकुलैः।

निकेतं पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः॥४५॥

व्याप्त नाना पक्ष्यांनी चित्रविचित्र वृक्ष जे।

शोभविति पाशधारी निवास वरुणाचे ॥४५॥

अन्तरा मेरूमस्तं च तालो दशशिरा महान्।

जातरूपमयः श्रीमान् भ्राजते चित्रवेदिकः॥४६॥

मेरु अस्ताचलामध्ये ताड वृक्ष स्वर्णमय।

असती दश शाखा त्या विचित्र वेदी खालती
शोभतसे त्यामुळे तो उंची बहुत त्या असे ॥४६॥

तेषु सर्वेषु दुर्गेषु सरस्सु च सरित्सु च।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥४७॥

तेथील दुर्गम स्थाने सरोवर आणि नद्या।
सीतेसह रावणशोध सर्वत्र घ्यायला हवा ॥४७॥

यत्र तिष्ठति धर्मज्ञस्तपसा सेन भावितः।
मेरुसावर्णिरित्येष ख्यातो वै ब्रह्मणा समः॥४८॥

धर्मज्ञाता मेरुसावर्णि राहती तपोधन ।

शक्तिशाली प्रजापति सम ऋषि विख्यात ते ॥४८॥

प्रष्टव्यो मेरुसावर्णिमहर्षिः सूर्यसंनिभः।

प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रवृत्तिं मैथिली प्रति॥४९॥

मेरुसावर्णिच्या पायी टेकवुनि मस्तक ।

प्रणाम करुनी त्यांना वृत्त सीतेचे पुसा॥४९॥

एतावज्जीववलोकस्य भास्करो रजनीक्षये।

कृत्वा वितिमिरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥५०॥

सर्व लोकास येथील रात्र होता भास्कर।
लोटुनिया अंधारात अस्ताचली जातसे॥५०॥

एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुङ्गवाः।

अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥५१॥

इतुकेच पश्चिमेस जाउ शकता कपिवरा ।

न भास्कर पुढे देश नसे मजला माहिती॥५१॥

अवगम्य तु वैदेही निलयं रावणस्य च ।

अस्तं पर्वतमासाद्य पूर्णे मासे निवर्तत॥५२॥

शोध्या रावणनिवास सीतेसह अस्ताचली ।

पर्वती शोधुनी एक मासानंतर परत या ॥५२॥

ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ।

सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति॥५३॥

न मासाहुनि अधिक वास्तव्य कराल तिथे।

केल्यास मृत्युदंड मिळेल माझ्याकडुनी।

पूजनीय श्वशुर माझे येतात तुमच्यासवे॥५३॥

श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिर्दिष्टकारिभिः।

गुरुरेष महाबाहुःश्वशुरो मे महाबलः॥५४॥

आज्ञेत राहुनि त्यांच्या ऐका ध्यान देउनी।

महाबली महाबाहु श्वशुर ते मम गुरु॥५४॥

भवन्तश्चापि विक्रान्ताः प्रमाणं सर्व एव हि।

प्रमाणमेनं संस्थाप्य पश्यध्वं पश्चिमां दिशम्॥५५॥

पराक्रमि तुम्ही सर्व निर्णय करणे जाणता।

परि त्यां प्रमाण करुनी पश्चिमेकडे जा तुम्ही ॥५५॥

दृष्टायां तु नरेन्द्रस्य पत्न्याममिततेजसः।

कृतकृत्या भविष्यामः कृतस्य प्रतिकर्मणः॥५६॥

शोधुनी श्रीरामपत्नीस कृतकृत्य व्हाल तुम्ही ।

परत फेडण्या त्यांच्या उपकारा योग्य कर्म हे॥५६॥

अतोऽन्यदपि यत्कार्यं कार्यस्यास्य प्रियं भवेत् ।

सम्प्रधार्य भवद्भिश्च देशकालार्थसंहितम् ॥५७॥

म्हणुनि कार्यास्तव या देशकालानुरूप जे।

करणे योग्य त्याचाही विचारहि करा तुम्ही ॥५७॥

ततः सुषेणप्रमुखाः प्लवङ्गाः सुग्रीववाक्यं निपुणं निशम्य।

आमन्त्र्य सर्वे प्लवगाधिपं ते जग्मुदिशं तां वरुणाभिगुप्ताम् ॥५८॥

तेव्हा सुषेणप्रमुख वानरे सुग्रीववाक्य ऐकुनी निपुणा।

बोलावुनी सर्व कपिप्रमुखां जाती वरुणसुरक्षित पश्चिमेस ॥५८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥४२॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४३

तत्: संदिश्य सुग्रीवःश्वशुरं पश्चिमां दिशम्।

वीरं शतबलिं नाम वानरं वानरेश्वरः॥१॥

उवाच राजा सर्वज्ञः सर्ववानरसत्तमः।

वाक्यमात्महितं चैव रामस्य च हितं तदा ॥२॥

स्वश्वशुरा पश्चिमेला जाण्या संदेश देउनी।

शतबलि नाम त्याच्या हितैषी वानरासवे ॥१॥

बोलला राजा सुग्रीव सर्वज्ञ वानरेश्वर।

वाक्य स्वहिताचे तैसे श्रीरामहित ज्यातही ॥२॥

वृत्तः शतसहस्रेण त्वद्विधानां वनौकसाम् ।

वैवस्वतसुतैः सार्धं प्रविष्टः सर्वमन्त्रिभिः॥३॥

दिशं युदीची विक्रान्तां हिमशैलावतंसैकाम्।

सर्वतः परिमार्गध्वं रामपत्नी यशस्विनीम् ॥४॥

तुड्यासम लक्ष एक यमराजाचे पुत्र जे ।

वनवासी वानरां त्या घेऊनि उत्तरेकडे ॥३॥

हिमशैलविभूषित जा त्यांच्या मन्त्र्यांसवे।

श्रीरामपत्नी सीतेचा शोध सर्वत्र घे तिथे ॥४॥

अस्मिन् कार्ये विनिर्वृत्ते कृते दाशरथेः प्रिये।

ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतार्थार्थविदां वराः॥५॥

नियुक्त कार्यात तुम्ही केले श्रीरामाचे प्रिया।

ऋणातुनी त्याच्या होऊ मुक्त आणि कृतार्थही॥५॥

कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।

तस्य चेत्प्रतिकारोऽस्ति सफलं जीवितं भवेत् ॥६॥

प्रिय कार्य श्रीरामाने केले जे आपणास्तव ।

प्रत्युपकारे तयाच्या सफल जीवित आपुले ॥६॥

अर्थिनः कार्यनिर्वृत्तिमकर्तुरपि यश्चरेत्।

तस्य स्यात् सफलं जन्म किं पुनः पूर्वकारिणः॥७॥

उपकार नसे ज्याचा त्याचे कार्य जो करी ।

त्यामुळे सफल होई जन्म त्याचा असे जरा।

मग काय म्हणावे त्या उपकार जो फेडतो ॥७॥

एताम् बुद्धिम् समास्थाय दृश्यते जानकी यथा।

तथा भवद्भिः कर्तव्यम् अस्मत् प्रिय हित एषिभिः॥८॥

भाव हा मनि ठेऊनी शोधा जानकीस तुम्ही।

कर्तव्यच आपुले हे हितहि त्यातच आपुले ॥८॥

अयम् हि सर्व भूतानाम् मान्यः तु नर सत्तमः।

अस्मासु च गतः प्रीतिम् रामः पर पुरम् जयः॥१॥

श्रीराम सर्व प्राण्यांत उत्तम पुरुष असे ।

आपल्यावरही प्रीति कार्य त्याचे आपले॥१॥

इमानि बहुदुर्गाणि नद्यः शैलान्तराणि च।

भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसम्पदा॥१०॥

दुर्गम प्रदेश आणि पर्वत नद्यांच्या तटी।

स्वपराक्रम बुद्धिद्वारा सीतेचा शोध घ्या तुम्ही॥१०॥

तत्र म्लेंच्छान् पुलिन्दांश्च शूरसेनांस्तथैव च ।

प्रस्थलान् भरतांश्चैव कुरूंश्च सह मद्रकैः॥११॥

काम्बोजयवनांश्चैव शकानां पत्तनानि च ।

अन्वीक्ष्य दरदांश्चैव हिमवन्तं विचिन्वथ॥१२॥

म्लेच्छ पुलिन्द प्रस्थल शूरसेन कुरु शका

यवन भरत मद्र काम्बोज यांच्या देशामधे ॥११॥

नगरांमध्ये घ्या शोध जाता उत्तरेकडे ।

हिमालय पर्वतात दरद देशीहि शोध घ्या॥१२॥

लोध्रपद्मकषण्डेषु देवदारुवनेष च ।

रावणःसह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥१३॥

लोध्र पद्मक झाडीत तैसे देवदारु वनामध्ये ।

रावणासह सीतेचा शोध घ्यास पाहिजे ॥१३॥

ततः सोमाश्रमं गत्वा देवगन्धर्वसेवितम् ।

कालं नाम महासानुं पर्वतं तं गमिष्यथ ॥१४॥

देव गन्धर्व सेवित सोमाश्रमाकडूनिया ।

जाउनिया काल नाम पर्वतावरती चढा ॥१४॥

महत्सु तस्य शैलेषु पर्वतेषु गुहासु च ।

विचिन्वत महाभागां रामपत्नीमनिन्दिताम् ॥१५॥

महान् पर्वतातील लहानमोठी शिखरे ।

त्यातील गुहांत शोध्या रामपत्नी अनिन्दित॥१५॥

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं हेमगर्भं महागिरिम्।

ततःसुदर्शनं नाम पर्वतं गन्तुमर्हथ॥१६॥

गर्भात सोने ज्याच्या तो पर्वत ओलांडुनी।

तुम्हा सुदर्शन नाम पर्वती जायला हवे ॥१६॥

ततो देवसखा नाम पर्वतः पतगालयः।

नानापक्षिसमाकीर्णो विविधद्रुमभूषितः॥१७॥

पुढे देवसखा नाम पर्वत पक्षिनिवास जो।

नानाप्रकारचे वृक्ष पक्ष्यांनी तो विभूषित ॥१७॥

तस्य काननषण्डेषु निझरेषु गुहासु च।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥१८॥

त्याच्या वनसमुहात निर्झरात गुम्फामधे।
रावणासह सीतेचा पाहिजे शोध घ्यायला ॥१८॥

तमतिक्रम्य चाकाशं सर्वतः शतयोजनम् ।
अपर्वतनदीवृक्षं सर्वसत्त्वविवर्जितम् ॥१९॥

पुढे मोकळे मैदान शतयोजन विस्तृत ।
नसे नदी गिरि वृक्ष जीवजन्तुहि त्यास्थळी॥१९॥

तत्तु शीघ्रमतिक्रम्य कान्तारं रोमहर्षणं ।

कैलास पाण्डुर प्राप्य हृष्टा यूयं भविष्यथ ॥२०॥

शीघ्र पुढे जाता श्वेत कैलासपर्वत दिसे ।

जाता तेथ तुम्ही सर्व व्हाल अत्यानन्दित ॥२०॥

तत्र पाण्डुरमेघाभं जाम्बूनदपरिष्कृतम् ।

कुबेरभवनं रम्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥२१॥

तेथ कुबेराचे भुवन विश्वकर्मा निर्मित ।

दिसे मेघासम श्वेत जांबूनदस्वर्णभूषित ॥२१॥

विशाला नलिनी यत्र प्रभूतकमलोत्पला।

हंसकारण्डवाकीर्णा अप्सरोगणसेवितम् ॥२२॥

पुढे सरोवर भव्य पुष्पे कमल उत्पल।
भरलेले असती ज्यात जसे हंस कारणडवा।
अप्सराही जलक्रीडा करताती तश्या तिथे॥२२॥

तत्र वैश्रवणो राजा सर्वलोकनमस्कृतः।
धनदो रमते श्रीमान् गुह्यकैः सह यक्षराट् ॥२३॥
वन्दनीय विश्वा सर्व वैश्रवण राजा तिथे ।
धनदाता तो विहार करी गुह्यकांसवे ॥२३॥

तस्य चन्द्रनिकाशेषु पर्वतेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः॥२४॥

चन्द्रम्यासम उज्वल पर्वतांच्या गुहांमध्ये ।

सीतेसह रावणाचा शोध घ्या तुम्ही सर्वत्र ॥२४॥

क्रौंचं तु गिरिमासाद्य बिलं तस्य सुदुर्गमम् ।

अप्रमत्तैः प्रवेष्टव्यं दुष्प्रवेशं हि तत् स्मृतम् ॥२५॥

क्रौंचगिरि च्या दुर्गम गुहाविवरे सावध ।

होऊनी प्रवेश करा कठीण प्रवेशा जी असे ॥२५॥

वसन्ति हि महात्मानस्तत्र सूर्यसमप्रभाः।

देवैरभ्यर्थिताः सम्यग् देवरूपा महर्षयः ॥२६॥

सूर्यासम तेजस्वी महात्मा गुहेत राहती।

करिती अभ्यर्थना ज्यांची देवतालोकसुद्धा ॥२६॥

क्रौंचस्य तु गृहाश्चान्याः सानूनि शिखराणि च ।

निर्दराश्च नितम्बाश्च विचेतव्यास्ततस्ततः ॥२७॥

क्रौंच पर्वती अन्य गुहा, शिखरे, कन्दरा

सर्वत्र फिरुनी शोध सीतेचा घ्यायला हवा ॥२७॥

अवृक्षं कामशैलं च मानसं विहगालयम् ।

न गतिस्तत्र भूतानां देवानां न च रक्षसाम् ॥२८॥

पुढे मानस शिखर वृक्षरहित पक्षिही।

न जाती कामशैले त्या भूत देव राक्षसही ॥२८॥

स च सर्वैर्विचेतव्यःससानुप्रस्थभूढरः।

क्रौञ्च गिरिमतिक्रम्य मैनाको नाम पर्वतः॥२९॥

क्रौञ्चपर्वताची सर्व दऱ्या,शिखरे शोधुनी।

तुम्हास दिसेल जाता पुढे मैनाक पर्वत ॥२९॥

मयस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयंकृतम् ।

मैनाकस्तु विचेतव्यः ससानुप्रस्थकन्दरः॥३०॥

मयाचे भवन तेथे दानवे जे स्वनिर्मित।

मैनाक पर्वती शोधा शिखर प्रस्त कन्दर॥३०॥

स्त्रीणामश्वमुखीनां तु निकेतस्तत्र तत्र तु।

तं देशं समतिक्रम्य आश्रमं सिद्धसेवितम् ॥३१॥

अश्वमुखी किन्नरींची निवासस्थाने तिथे।

ओलांडता ती दिसेल सिद्धसेवित आश्रम ॥३१॥

सिद्धा वैखानसा यत्र बालखिल्याश्च तापसाः।

वन्दितव्यास्ततः सिद्धास्तपसा वीतकल्मषाः॥३२॥

प्रष्टव्या चापि सीतायाः प्रवृत्तिर्विनयान्वितैः।

वैखानख बालखिल्य तपस्वी सिद्ध नामक ।

राहती तपाने ज्यांची पापे नष्ट होती तयां॥३२॥

पुसा प्रणाम करुनी विनये सीतावृत्त ते ।

हेमपुष्करसंछन्नं तत्र वैखानसं सरः॥३३॥

तरुणादित्यसंकाशैर्हसैर्विचरितं शुभैः।

वैखानस सरोवर सुवर्णकमलाच्छादित॥३३॥

विहरती हंस ज्यात तरुणादित्य वर्ण जे।

औपवाह्य कुबेरस्य सार्वभौम इति स्मृतः॥३४॥

गजः पर्येति तं देशं सदा सह करेणुभिः॥

सार्वभौम गजराज कुबेराचे वाहन जो॥३४॥

हत्तिणींसह आपुल्या विहार तेथ करीतसे।

तत् सरः समतिक्रम्य नष्टचन्द्रदिवाकरम् ।

अनक्षत्रगणं व्योम् निष्पयोदमनादितम्॥३५॥

ओलांडून सर जाता दिसेल नभ मोकळे।

नसती सूर्य चन्द्र तारे मेघही गर्जनेविना ॥३५॥

गभस्तिभिरिवार्कस्य स तु देशः प्रकाश्यते।

विश्राम्यद्भिस्तपःसिद्धिर्देवकल्पैः स्वयंप्रभैः॥३६॥

परी प्रकाश असेल जणु सूर्यकिरणांपरी।

तपःसिद्ध स्वयंप्रभ करती विश्राम तिथे॥३६॥

तं तु देशमतिक्रम्य शैलोदा नाम निम्नगा।

उभयोस्तीरयोस्तस्याः कीचका नाम वेणवः॥३७॥

दिसेल शैलोदा नाम नदी पुढे जाता तुम्हा ।
असती तिच्या उभय तीरी कीचक नामक ।
वेळू ज्यातुनि नाद वंशीसम निघतसे ॥३७॥

ते नयन्ति परं तीरं सिद्धान् प्रत्यानयन्ति च।

उत्तराः कुरुवस्तत्र कृतपुण्यप्रतिश्रयाः॥३८॥

नदीपार जाण्या सिद्ध पुरुषां उपयोगी ते ।
शैलोदा तटि वास पुण्यात्मा पुरुषांचा असे।
उत्तर कुरुदेश हे त्या भागास नाम असे ॥३८॥

ततः काञ्चनपद्माभिः पद्मिनीभिः कृतोदकाः।

नीलवैदूर्यपत्राढ्या नयस्तत्र सहस्रशः॥३९॥

नील वैदूर्यमण्यासम कमलदले सुशोभित।

वाहती सहस्र नद्या जल ज्यांचे मिळतसे।

सुवर्णपद्मालंकृत अनेक पुष्करिणींमध्ये ॥३९॥

रक्तोत्पलवनैश्चात्र मण्डिताश्च हिरण्मयैः।

तरुणादित्यसंकाशा भान्ति तत्र जलाशयाः॥४०॥

सोनेरी कमलपुष्पे रक्तवर्ण शोभित।

सूर्यासम जलाशय प्रातःकालिन शोभती॥४०॥

महार्हमणिपत्रैश्च काञ्चनप्रभकेसरैः।

नीलोत्पलवनैश्चित्रैः स देशः सर्वतो वृतः॥४१॥

बहुमूल्य मण्यासम पाने सुवर्णकेसरा।

विचित्र नीलकमले ऐश्या सुशोभित देश तो॥४१॥

निस्तुलाभिश्च मुक्ताभिर्मणिभिश्च महाधनैः

उद्धृतपुलिनास्तत्र जातरूपेश्च निम्नगाः॥४२॥

सर्वरत्नमयैश्चित्रैरवगाढा नगोत्तमैः।

जातरूपमयैश्चापि हताशनसमप्रभैः॥४३॥

तट तेथील नद्यांचे बहुमूल्य रत्ने मणी।
सुवर्ण यांनी सम्पन्न तर पर्वत तटीचे ॥४२॥
असती रत्नसंपन्न सुवर्णमयही तसे ।
अग्निसमान प्रकाश त्यातून बाहेर पडे ॥४३॥

नित्यपुष्पफुलास्तत्र नगाः पत्ररथाकुलाः।
दिव्यगन्धरसस्पर्शाः सर्वकामान् स्रवन्ति च ॥४४॥
पुष्पेफले वृक्षावर सदैव असती तिथे ।
ज्यावरी असती पक्षी सदैव किलबिलत

दिव्य गन्ध रस स्पर्श वृक्ष ते प्रदानही ।

करती इष्ट सर्व वस्तु प्रदान् त्यबरोबर॥४४॥

नानाकाराणि वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः।

मुक्तावैदूर्यचित्राणि भूषणानि तथैव च।

स्त्रीणां यान्यरूपाणि पुरुषानां तथैव च ॥४५॥

काही अन्य वृक्ष देती वस्त्रे नाना प्रकारची ।

वैदूर्यमणिजडित फलरूपे आभूषण।

वापराया स्त्रीपुरुषां समत्वे असती योग्य ॥४५॥

सर्वर्तुसुखसेव्यानि फन्यन्ये नगोत्तमाः।

महारहमणि चित्राणि फन्त्यन्ये मगोत्तमाः।

महार्हममणिचित्राणि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः॥४६॥

वृक्ष देती काही फल सेव्य सदैव उत्तम।

मौल्यवान् मण्यासम फळे देती काही नग॥४६॥

शयनानि प्रसूयन्ते चित्रास्तरणवन्ति च ।

मनःकान्तानि माल्यानि फलन्त्यत्रापरे द्रुमा॥४७॥

पानानि च महार्हाणि भक्ष्याणि विविधानि च ।

स्त्रियश्च गुणसंपन्ना रूपयौवनलक्षिता॥४८॥

फलरूपे देति काही शय्या आरामदायक ।

मना प्रसन्न करिती माला ऐशा प्रसवती।
बहुमूल्य खाद्य पेये विविध निर्मितात ते।
सद्गुणी रूपसम्पन्न स्त्रियांही ते प्रसवती ॥४८॥

हे सर्व वर्णन अविश्वसनीय वाटावे असे आणि अनावश्यकही आहे.

गन्धर्वाः किन्नराः सिद्धाः नागा विद्याधरास्तथा।

रमन्ते सततं तत्र नारीभिर्भास्वरप्रभाः॥४९॥

कान्तिमान् सूर्यासम नाग गन्धर्व किन्नरा।
सिद्ध विद्याधर क्रीडा स्त्रियांसह करिती इथे॥४९॥

सर्वे सुकृतकर्माणः सर्वे रतिपरायणाः।

सर्वे कामार्थसहिता वसन्ति सह योषितः॥५०॥

सर्व अर्थ काम संपन्न पुण्यकर्मा स्त्रियांसवे।

राहती कामक्रीडेत समेत युवतीस्त्रियां ॥५०॥

गीतवादित्रनिर्घोषःसोत्कृष्टहसितस्वनः।

श्रूयते सततं तत्र सर्वभूतमनोरमः॥५१॥

ऐकू येई गीतवाद्य मधुर घोष उत्कृष्ट।

समस्त प्राण्यांस करी आनन्द प्रदान तो ॥५१॥

तत्र नामुदितः कश्चिन्नात्र कश्चिदसत्प्रियः

अहन्यहनि वर्धन्ते गुणास्तत्र मनोरमाः॥५२॥

अप्रसन्न नसे कोणी अप्रिय कृत्य न करी।

राहता तेथ हो वाढ प्रतिदिनी गुणांमध्ये॥५२॥

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं उत्तरः पयसां निधिः।

तत्र सोमगिरि नाम मध्ये हेममयो महान् ॥५३॥

ओलांडिता पर्वत तो उत्तरेस महानिधी।

सोमगिरि सुवर्णमय त्यामध्यभागी असे॥५३॥

इन्द्रलोकगता ये च ब्रह्मलोकगताश्च ये।

देवास्तं समवेक्षन्ते गिरिराज दिवं गताः॥५४॥

इन्द्रलोक ब्रह्मलोक गेलेले लोक यांमध्ये।
देवांसह करिती ते सोमगिरीचे दर्शन ॥५४॥

स तु देशो विसूर्योऽपि तस्य भासा प्रकाशते।

सूर्यलक्ष्म्याभिविज्ञेयस्तपतेव विवस्वता॥५५॥

सूर्य नसे तो देश सोमगिरि प्रकाशित।

सूर्यप्रभासंपन्न देशापरी होतात प्रकाशित ॥५५॥

भगवांस्तत्र विश्वात्मा शम्भुरेकादशात्मकः।

ब्रह्मा वसति देवेशो ब्रह्मर्षिपरिवारितः॥५६॥

तिथे भगवान् विष्णु एकादशरूपे शंकर।
ब्रह्मर्षि सहित ब्रह्मा करिती निवास सर्व ॥५६॥

न कथंचन गन्तव्यं कुरुणामुत्तरेण वः।

अन्येषामपि भूतानां नानुक्रमति वै गतिः॥५७॥

सीमा उत्तरगिरिची इतर प्राण्यांपरी तुम्ही।

ओलांडुनी न जा तुम्ही गति नसे त्यापुढे ॥५७॥

स हि सोमगिरि नाम देवानामपि दुर्गमः।

तमालोक्य ततः क्षिप्रमुपावर्तितुमर्हथ॥५८॥

सोमगिरि पर्वत तो देवांनाही दुर्गम।
केवळ दर्शन तुम्ही करूनीया परत या ॥५८॥

एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुङ्गवाः।

अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥५९॥

उत्तरेस इतुकेच सर्व जाउ शकता तुम्ही।

न सूर्य न देशसीमा भूमीचे जाणतो न मी ॥५९॥

सर्वमेतद् विचेतव्यं यन्मया परिकीर्तितम्।

यदन्यदपि नोक्तं च तत्रापि क्रियतां मतिः॥६०॥

मी सांगितलेल्या सर्व स्थानी शोधा तुम्ही।

नसेल जर तेथेही शोधा अवश्य तुम्ही ॥६०॥

ततः कृतं दाशरथेमहत्प्रियं महत्प्रियं चापि ततो मम प्रियम्।

कृतं भविष्यत्यनिलानलोपमा विदेहजादर्शनजेन कर्मणा॥६१॥

प्रयास करता तेजस्वी अग्नी वायुसमान ।

दर्शनास्तव वैदेहीच्या बलशाली वानरजन ।

भगवान् श्रीरामाचे तसे मम कार्य महान।

प्रिय होइल संपन्न कार्य माझे होईल पूर्ण॥६१॥

ततः कृतार्थाः सहिताः सबान्धवा मयार्चिताः सर्वगुणैर्मनोरमैः।

चरिष्यथोर्वीं प्रति शान्तशत्रवः सहप्रिया भूतधराः प्लवङ्गमाः॥६२॥

करूनि तैसे येता बान्धवांसवे सत्कार तुमचा पदार्था प्रिय देऊनिया।

करीन नन्तर तुम्ही शत्रूहीन सबन्धुबान्धव पृथ्वीवरी सानंद विचरा ॥६२॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः॥४३॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४४

विशेषेण तु सुग्रीवो हनूमत्यर्थमुक्तवान् ।

स हि तस्मिन् हरिश्रेष्ठे निश्चितार्थोऽर्तसाधने ॥१॥

विशेष रूपे सुग्रीव सीतेच्या शोधास्तव ।

हनुमानापुढे बोले दृढ विश्वास जयावरी।

सीतेचा शोध तोच करेल जाणे निश्चित॥१॥

अब्रवीच्च हनूमन्तं विक्रान्तमनिलात्मजम् ।

सुग्रीवः परमप्रीतः प्रभुः सर्ववनौकसाम्॥२॥

वानरस्वामी सुग्रीव वायुपुत्रा पराक्रमी।

बोले प्रसन्न होउनि हनूमानास यापरी ॥२॥

न भूमौ नान्तरिक्षे वा नाम्बरे नामरालये।

नाप्सु वा गतिसङ्गं ते पश्यामि हरिपुङ्गव ॥३॥

कपिश्रेष्ठ भूमी जल आकाशी देवलोकि वा।

न पाहतो अवरोध गतीचा तव होतसे ॥३॥

सासुराः सहगन्धर्वाः सनागनरदेवताः।

विदिताः सर्वलोकास्ते ससागरधराधराः॥४॥

असुर गन्धर्व नाग देवता मनुष्य तसे।

पर्वतासह सागर सर्वा जाणतोसि तू ॥४॥

गतिर्वेगश्च तेजश्च लाघवं च महाकपे।

पितुस्ते सदृशं वीर मारुतस्य महौजसः॥५॥

गती तेज तसा वेग स्फूर्ती सदुण सर्व हे।

पराक्रमी पिता वायू सम अंगी असती तव ॥५॥

तेजसा वापि ते भूतं न समं भुवि विद्यते।

तद् यथा लभ्यते सीता तत्त्वमेवानुचिन्तय॥६॥

भूमीवरी तुझ्यासम तेजस्वी नसे कुणी।

शोधास्तव मैथिलीच्या उपाय शोधशील तु॥६॥

त्वय्येव हनुमन्नस्ति बलं बुद्धिः पराक्रमः।

देशकालानुवृत्तिश्च नयश्च नयपण्डित॥७॥

बल बुद्धि पराक्रम देशकाला अनुसरी।

नीतिशास्त्रज्ञ हनुमान वर्तसी तैसेच तू ॥७॥

ततः कार्यसमासङ्गमवगम्य हनूमति।

विदित्वा हनुमन्तं च चिन्तयामास राघवः॥८॥

सुग्रीववच ऐकोनी श्रीरामचन्द्रे जाणिले।

कार्यपूर्तिस्तव हनूमान त्यावर विचार करी॥८॥

सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनमति हरीश्वरः।

निश्चितार्थतरश्चापि हनूमान् कार्यसाधने॥९॥

धरी सुग्रीव विश्वास या कार्यास्तव त्यावरी ।

हनूमानास विश्वास दिसतो कार्य साधण्या॥९॥

तदेवं प्रस्थितस्यस्य परिज्ञातस्य कर्मभिः।

भर्त्रा परिगृहीतस्य ध्रुवः कार्यफलोदयः॥१०॥

कार्यावरुनी तो ज्ञात श्रेष्ठ सर्वाहुनि असे।

होणे निश्चित हे कार्य त्याच्याच हातुनि दिसे ॥१०॥

तं समीक्ष्य महातेजा व्यवसायोत्तरं हरिम्।

कृतार्थ इव संहृष्टः प्रहृष्टेन्द्रियमानसः ॥११॥

कार्यकुशल तेजस्वी हनुमाना पाहुनीया ।

कृतार्थ श्रीराम होती मनोमनी प्रसन्न ते ॥११॥

ददौ तस्य ततः प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम्।

अङ्गलीयमभिज्ञानं राजपुत्र्याः परंतप ॥१२॥

प्रीतिपूर्वक श्रीराम देत स्वनामे सुशोभित।
अंगठी देण्या सीतेस ओळख दर्शविण्या तिला ॥१२॥

अनेन त्वां हरिश्रेष्ठ चिह्न जनकात्मजा।

मत्सकाशादनुप्राप्तमनुद्विग्नानुपश्यति॥१३॥

चिह्ने या कपिश्रेष्ठा विश्वास सीतेस होइल।

तुम्ही मम दूत पाहील निर्भयपणे तुम्हा॥१३॥

व्यवसायश्च ते वीर सत्त्वयुक्तश्च विक्रमः।

सुग्रीवश्च च संदेशः सिद्धिं कथयतीव मे॥१४॥

तव कार्य पराक्रम धैर्य सुग्रीवसंदेशासह्
सुचवी कार्य हे सिद्ध तुम्हीच शकता करू॥१४॥

स तद् गृह्य हरिश्रेष्ठः कृत्वा मूर्ध्नि कृताञ्जलिः।
वन्दित्वा चरणौ चैव प्रस्थितः प्लवगर्षभ॥१५॥

हनुमान मस्तकी लावी अंगठी हात जोडुनी।
वन्दूनि श्रीरामपदा वानरश्रेष्ठ जाइ तेथुनी॥१५॥

स तत् प्रकर्षन् हरिणां महग् बलं बभूव वीरः पवनात्मजः कपिः।
गताम्बुदे व्योम्नि विशुद्धमण्डलः शशीव नक्षत्रगणोपशोभितः॥१६॥

विशाल वानरसेनेसह हनूमान् शोभे जसा मेघरहित नभामध्ये।
नक्षत्रसमूहासंगे विशुद्ध मंडलासह सुशोभित चन्द्रमा दिसतसे ॥१६॥

अतिबल बलमाश्रितस्तवाहं हतिवर विक्रम विक्रमैरनल्पैः।

पवनसुत यथाधिगम्यते सा जनकसुता हनुमंस्तथा कुरुष्व॥१७॥

बलशाली कपिश्रेष्ठ आश्रय तव बलाचा करीतसे मी हनुमान् ।

जनकसुता शोधण्याचा करी प्रयत्न आपल्या महान नल विक्रमे ॥१७॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे बाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे चतुश्चत्वातिंशः सर्गः॥४४॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४५

सर्वश्चाहूय सुग्रीवः प्लवगान् प्लवगर्षभः।

समस्तांश्चाब्रवीद् राजा रामकार्यार्थसिद्धये ॥१॥

एवमेतद् विचेतव्यं भवद्विर्वानरोत्तमैः।

वानरराज सुग्रीव बोलावुनि सर्व वानरां ।

कार्यसिद्धीस्तव बोले श्रीरामाच्या तयांसवे॥१॥

शोधा पृथ्वीवर सर्व मी सांगितल्यापरी ।

तदुग्रशासनं भर्तुर्विज्ञाय हरिपुङ्गवाः॥२॥

शलभा इव संछाद्य मेदिनीं सम्प्रतस्थिरे ।

राजाची आज्ञा ऐकुनि उग्र ती सर्व वानरे ॥२॥

आच्छादुनि टोळासम पृथ्वी एकत्र बैसती ।

रामः प्रसवणे तस्मिन् न्यवसत् सहलक्ष्मणः॥३॥

प्रतीक्षमाणस्तं मासं सीताधिगमने कृतः।

लक्ष्मणासह श्रीराम प्रसवण पर्वतावरी॥३॥

सीतेची वार्ता मिळण्या प्रतीक्षामास संपण्या ।

उत्तरां तु दिशं रम्यां गिरिराजसमावृताम् ॥३॥

प्रतस्थे सहसा वीरो हरिः शतबलिस्तदा ॥

हिमालयवृता रम्य जाण्यास उत्तरेकडे ॥४॥

करी तो शीघ्र प्रस्थान वीर वानर शतबलि।

पूर्वा दिशं प्रतिययौ विनतो हरियूथपः॥५॥

ताराङ्गदादिसहितःप्लवगः पवनात्मजः।

अगस्त्याचरितामाशां दक्षिणां हरियूथपः॥६॥

पश्चिमां च दिशं घोरां सुषेणः प्लवगेश्वरः।

प्रतस्थे हरिशार्दूलो दिशं वरुणपालिताम् ॥७॥

यूथपति विनत नाम जाई पूर्व दिशेस ॥५॥

तार अङ्गद इत्यादि सहित पवनात्मज ।

जाई अगस्त्यसेवित दक्षिण दिशेकडे ॥६॥

वानरेश्वर कपिश्रेष्ठ वरुणद्वारा सुरक्षित।

घोर पश्चिम दिशेची वाट धरुनी निघे॥७॥

ततः सर्वा दिशो राजा चोदयित्वा यथातथम्।

कपिसेनापतिर्वीरो मुमोद सुखितः सुखम् ॥८॥

पाठवूनी असे सर्व दिशांना योग्य वानर ।

सुखी होत कपिराज सुग्रीव मनी हर्षित ॥८॥

एवं संचोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः।

स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिताः सम्प्रतस्थिरे॥९॥

राजाज्ञा मिळता ऐसी वानरनेते सर्वही ।
त्वरेने निघती जाण्या आपापल्या दिशेकडे॥१॥

नन्दतश्चोन्नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः।
क्ष्वेलन्तो धावमानश्च विनदन्तो महाबलाः॥१०॥
एवं संचोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः।
आनयिष्यामि सीतां हनिष्यामश्च रावणम् ॥११॥
अहमेको वधिष्यामि प्राप्तं रावणमाहवे।
ततश्चोन्मथ्य सहसा हरिष्ये जनकात्मजाम् ॥१२॥
वेपमानां श्रमेणाद्य भवद्भिः स्थीयतामिति ।

एक एवाहरिष्यामि पातालादपि जानकीम् ॥१३॥
 विधमिष्याम्यहं वृक्षान् दारयिष्याम्यहं गिरीन्।
 धरणीं दारयिष्यामि क्षोभयिष्यामि सागरान् ॥१४॥
 अहं योजनसंख्यायाः प्लवेयं नात्र संशयः।
 शतयोजनसंख्यायाः शतं समधिकं ह्यहम् ॥१५॥
 भूतले सागरे वापि शैलेषु च वनेषु च ।
 पातालस्यापि वा मध्ये न ममाच्छिद्यते गतिः॥१६॥
 महाबली वानर सर्व आपल्या यूथपतिसवे।
 राजाकडुनी आपुल्या याप्रमाणे प्रेरित॥१०॥

उच्च स्वरे गर्जुनिया उड्या मारत धावत।
 म्हणती आणू सीतेस रावणास मारुनिया॥११॥
 रावणास एकटा मी मारीन दिसला जरा।
 नंतर त्याची सेना वधुनी भयाने कंपित ॥१२॥
 श्रमामुळे रडणाऱ्या जानकीस आणिन।
 सर्व तुम्ही इथे थाम्बा एकटाच जानकीस॥१३॥
 पातालातुनिही आणीन उचलुनी तिजला इथे
 उपटून टाकिन वृक्ष तोडून पर्वतगिरी ॥१४॥
 विदीर्ण करुनी पृथ्वी सागरा खवळूनिया।

शतयोजन उडेन मुळीच संशय नसे ॥१५॥

शत योजनाहुनी मी दूर जाऊ शकत असे।

पृथ्वी समुद्र पर्वत वन पाताल गती मम।

गतीस माझ्या रोकू न शकते कुणी ॥१६॥

इत्येकैकस्तदा तत्र वानरा बलदर्पिताः।

ऊचुश्च वचनं तस्य हरिराजस्य संनिधौ ॥१७॥

बळाच्या अभिमानाने येउनीया एक एक।

सांगती वानर ऐसे वानरराजा सुग्रीवा ॥१७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे पञ्चत्वारिंशः सर्गः ॥४५॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४६

गतेषु वानरेन्द्रेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।

कथं भवान् विजानीते सर्ववै मण्डलं भुवः॥१॥

जाता वानरवीर श्रीरामचन्द्र सुग्रीवा ।

विचारी तुम्हा येथिल कैसा ज्ञात भुमण्डल॥१॥

सुग्रीवश्च ततो राममुवाच प्रणतात्मवान् ।

श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये विस्तरेण वचो मम॥२॥

त्यावरि विनीत होत सुग्रीव रामास वदे ।

सांगतो सर्व विस्तारे भगवन् ऐका मज ॥२॥

यदा तु दुन्दुभिं नाम दानवं महिषाकृतिम् ।

प्रतिकालयते वाली मलयं प्रति पर्वतम् ॥३॥

तदा विवेष महिषो मलयस्य गुहां प्रति।

विवेश वाली तत्रापि मलयं तज्जिघांसया॥४॥

जेव्हां दुन्दुभी नावाच्या दैत्याचा महिषाकृती ।

पाठलाग करी वाली दैत्य तेव्हा पळतसे ॥३॥

पाहुनी घुसता त्याला मलय पर्वत कन्दरी ।

वालिही गुहेत शिरे त्या मारण्यासाठी तया ॥४॥

ततोऽहं तत्र निक्षिप्तो गुहाद्वारि विनीतवत् ।

न च निष्क्राते वाली तदा संवत्सरे गते॥५॥

तेव्हां गुहेच्या द्वारी वालि आज्ञेने मी उभा।

परी बाहेर न तो येई संवत्सर संपले तरी ॥५॥

ततः क्षतजवेगेन आपुपूरे तदा बिलम् ।

तदहं विस्मितो दृष्ट्वा भ्रातुः शोकविषादितः॥६॥

गुहा भरुनी जाई रक्ताने हे पाहता ।

विस्मित झालो दुःखित मी शोकाने बन्धुच्या ॥६॥

अथाहं गतबुद्धिस्तु सुव्यक्तं निहतो गुरुः।

शिला पर्वतसंकाशा बिलद्वारि मया कृता॥७॥

विचार ये मनी मम बन्धुचे निधन होतसे ।

म्हणुनी गुहेच्या द्वारी शिला मी मोठी ठेविली॥७॥

अशक्यवन्निष्क्रमितुं महिषो विनशिष्यति ।

ततोऽहमागां किष्किन्धां निराशस्तस्य जीविते॥८॥

असुर आंत अडकुनी मरेल ऐसे समजूनि ।

दुःखित बन्धु मृत्यूने आलो किष्किन्धेस मी ॥८॥

राज्यं च सुमहत् प्राप्य तारां च रुमय सह।

मित्रैश्च सहितस्तत्र वसामि विगतज्वरः॥९॥

विशाल राज्यासह तारा रुमा यांच्यासवे ।

निश्चिन्त मित्रासह मी येथे राहु लागलो ॥१॥

आजगाम ततो वाली हत्वा तं वानरर्षभः।

ततोऽहमददा राज्यं गौरवाद् भययन्त्रितः।१०॥

परि असुरा मारून वाली परत येतसे ।

परत गौरवे राज्य तया केले भीतिने॥१०॥

स मां जिघांसर्दष्टात्मा वाली प्रव्यथितेन्द्रियः।

परिकालयते वाली धावंतं सचिवैः सह ॥११॥

परि कोपित मी बन्द गुहेत केले समजुनी।

मारण्या मजला पाही दुष्टात्मा वाली त्यामुळे।
पळालो मन्त्र्यांसह मी तो पाठलाग करीतसे॥११॥

ततोऽहं वालिना तेन सोऽनुबद्धः प्रभावितः।
नदीश्च विविधाः पश्यन् वनानि नगराणि च ॥१२॥
आदर्शतलसंकाशा ततो वै पृथिवी मया ।
अलातचक्रप्रतिमा दृष्टा गोष्पदवत् कृता॥१३॥

मजमागे वाली येता जोरजोरात धावलो।
पाहिली वने नगरे नद्या विविधही तश्या ॥१२॥
पृथ्वीस गोपदासम मानुनी भ्रमलो तीवरी।

मजला पृथ्वी दर्पण अलातचक्रासम दिसे ॥१३॥

पूर्वां दिशं ततो गत्वा पश्यामि विविधान् द्रुमान् ।

पर्वतान् सदरीन् रम्यान् सरांसि विविधानि च ॥१४॥

पूर्व दिशेला जाऊन पाहिले वृक्ष विविध मी।

तसे गिरि दऱ्या रम्य विविध सरोवरे तशी ॥१४॥

उदयं तत्र पश्यामि पर्वत धातमण्डितम् ।

क्षीरोदं सागरं चैव नित्यमप्सरसालयम् ॥१५॥

नानाप्रकारच्या धातुनी उदयाचल मण्डित ।

क्षीरोद सागर जेथ अप्सरा नित्य राहती ॥१५॥

परिकाल्यमानस्तु तदा वालिनाभिद्रुतो ह्यहम् ।

पुबरावृत्य सहसा प्रस्थितोऽहं तदा विभौ ॥१६॥

वाली असे मजपाठी आणि मी धावत असे ।

परतता येथे पुन्हा पुनरावृत्ति होतसे ॥१६॥

दिशस्तस्यास्ततो भूयः प्रस्थितो दक्षिणां दिशम् ।

विन्ध्यपादपसंकीर्णां चन्दनद्रुमशोभिताम् ॥१७॥

बदलुनी दिशा तेव्हां दक्षिणेस मी जातसे ।

जिथे चन्दन नाना वृक्षासह विन्ध्यपर्वत ॥१७॥

द्रुमशैलान्तरे पश्यन् भूयो दक्षिणतोऽपराम् ।

अपरां च दिशं प्राप्तो वालिना समभिद्रुतः॥१८॥

वृक्षपर्वातुनी जाता वाली दिसे पुनःपुन्हा।

सोडुनी दक्षिण तेव्हां जातू मी पश्चिमेकडे ॥१८॥

हिमवन्तं च मेरुं च समुद्रं च रथोत्तरम्।

यदा न विन्दे शरणं वालिना समभिद्रुतः॥२०॥

ततो मां बुद्धिसम्पन्नो हनुमान् वाक्यमब्रवीत् ।

हिमालय मेरू तैसे समुद्र उत्तरेकडे ।

जाता वालीपासुनि सुटू न शकल्यामुळे ॥२०॥

हनुमान् बुद्धिमान् मजला बोलला वाक्य हे ।

इदानीं मे स्मृतं राजन् यथा वाली हरीश्वरः॥

मतङ्गेन तदा शप्तो ह्यस्मिन्नाश्रममण्डले ।

प्रविशेद् यदि वै वाली मूर्धाश्च शतधा भवेत् ॥२२॥

मजला स्मरते राजा हरीश्वर वालीस इथे ।

दिला मतङ्ग ऋषींनी शाप आश्रमात ह्या।

प्रवेश केला असता विदीर्ण शतधा शिर ॥२२॥

तत्र वासः सुखोऽस्माकं निरुद्विग्नो भविष्यति।

ततः परवतमासाद्य् ऋष्यमूकं नृपात्मज॥२३॥

न विवेश तदा वाली मतङ्गस्य भयात् तदा ।

तदा आम्हा तिथे वास सुखद निर्भय होइल॥२३॥

वाली प्रवेशी न तेथे मतङ्ग शाप भये ।

एवं मया तदा राजन् प्रत्यक्षमुपलक्षितम्।

पृथिवीमण्डलं सर्वं गुहामस्यागतस्ततः॥२४॥

पाहिले अश्या प्रकारे भूमण्डल प्रत्यक्ष ते।

गुहेत ऋष्यमुकाच्या आलो आम्ही नन्तर ॥२४॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः॥४६॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४७

दर्शनार्थं तु वैदेह्याः सर्वतः कपिकुञ्जराः।

व्यादिष्टा कपिराजेन यथोक्तं जग्मुरञ्जसा ॥१॥

आज्ञांकित कपिराजे वैदेहीच्या शोधास्तव ।

सर्व ते कपिकुञ्जर उत्साहे जाति तेथुनी ॥१॥

ते सरांसि सरित्कक्षानाकाशं नगराणि च ।

नदीदुर्गास्तथा देशान् विचिन्वति समन्ततः॥२॥

नद्या सरोवरे नगरे दुर्गम स्थाने नद्यांमुळे।

खुल्या जागा सर्वत्र फिरुनी सीतेस शोधती ॥२॥

सुग्रीवेण समाख्याताः सर्वे वानरयूथपाः।

तत्र देशान् विचिन्वन्ति सशैलवनकाननान् ॥३॥

सांगितल्यापरि सुग्रीवे शोधती वानरयूथपा।

आपल्या दिशेचे सर्व अरण्ये देश पर्वत ॥३॥

विचित्य दिवसं सर्वे सीताधिगमने धृताः।

समायान्ति स्म मेदिन्यां निशाकालेषु वानराः॥४॥

सीताशोधार्थं फिरती पूर्ण दिन इथे तिथे ।

निश्चित स्थानी जमती रात्री ठरल्यापरी॥४॥

सर्वर्तुकांश्च देशेषु वानराः सफलद्रुमान् ।

आसाद्य रजनीं शय्यां चक्रुः सर्वेष्वहःसु ते ॥५॥

फिरुनी भिन्न देशात झोपण्या सर्व वानरा।

सर्वऋतु फलदायी वृक्षाजवळी येति ते ॥५॥

तदहः प्रथमं कृत्वा मासे प्रस्रवणं गताः।

कपिराजेन संगम्य निराशाः कपिकुञ्जराः॥६॥

निघाल्यापासुनि होता पूर्ण मास कपिश्रेष्ठ ते।

निराश होउनि येती परत सुग्रीवाकडे ।

भेटुनि त्या थाम्बति ते प्रस्रवण गिरीवरी॥६॥

विचित्य तु दिशं पूर्वां यथोक्तां सचिवैः सह।

अदृष्टा विनतः सीतामाजगाम महाबलः॥७॥

पूर्व दिशेला विनत मन्त्रांसह शोध घेउनी।

सीता न मिळता येई किष्किन्धेस फिरूनिया॥७॥

दिशमप्यत्तरां सर्वां विविच्य स महाकपिः।

आगतः सह सैन्येन भीतः शतबलिस्तदा ॥८॥

शोधुनी दिशा उत्तर महाकपि शतबलि।

सैन्यासह भयभीत परते किष्किन्धेस तो॥८॥

सुषेणः पश्चिमामाशां विविच्य सह सह वानरैः।

समेत्य मासे पूर्णे तु सुग्रीवमुपचक्रमे॥१॥

पश्चिमेकडे गेलेला सुषेण वानरांसह ।

सीतेविना मासोत्तर येतसे सुग्रीवाकडे॥१॥

तं प्रस्रवनपृष्ठस्थं समासाद्याभिवाद्य च ।

आसीनं सह रामेण सुग्रीवमिदमब्रुवन् ॥१०॥

सर्व वानर येउनी जाती प्रस्रवणगिरी।

रामासह सुग्रीवा प्रणाम करुनी सांगती ॥१०॥

विचिताः पर्वताः सर्वे वनानि गहनानि च ।

निम्नगाः सागरान्ताश्च सर्वे जनपदाश्च ये॥११॥

गुहाश्च विचिताः सर्वा याश्च ते परिकीर्तिताः।

विचिताश्च महागुल्मा लताविततसंतताः॥१२॥

शोधली राजन् सर्व अरण्ये घनदाट जी।

जनपदे जाऊनी सर्व सागरापर्यन्त नद्या॥११॥

गुहा शोधियल्या सर्व सांगितल्या ज्या आपण ।

लताविताने व्याप्त वृक्षसंभार तेथला ॥१२॥

गहनेषु च देशेषु दुर्गेषु विषमेषु च ।

सत्त्वान्यतिप्रमाणानि विचितानि हतानि च ॥

ते चैव गहना देशा विचितास्ते पुनः पुनः॥१३॥

घनदाट वने देश विभिन्न स्थाने दुर्गम ।

शोधूनि प्राण्यांना मोठ्या मारुनीही टाकले ।

देश दुर्गम जे होते पुन्हापुन्हा ते शोधले॥१३॥

उदारस्त्वाभिजनो हनूमान् स मैथिलीं ज्ञास्यति वानरेन्द्र।

दिशं तु यामेव गता तु सीता तामास्थितो वायुसुतो हनूमान् ॥१४॥

परमशक्तिमान् कुलीन हनुमान् निश्चित शोधेल मैथिलीला ।

कारण दिशेस त्या तो गेला ती गेलेल्या वानरेन्द्र हे॥१४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः॥४७॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४८

सह् ताराङ्गदाभ्यां तु सहसा हन्यमान् कपिः।

सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं गन्तुं देशं प्रचक्रमे ॥१॥

तार अङ्गदा घेऊनी हनुमान दक्षिणेकडे ।

सुग्रीवे सांगितलेल्या मार्गावरी जातसे ॥१॥

स तु दूरमुपागम्य सर्वैस्तैः कपिसत्तमैः।

ततो विचित्य विन्धस्य गुहाश्च गहनानि च ॥२॥

पर्वताग्रनदी दुर्गान् सरांसि विपुलद्रुमान्।

वृक्षषण्डांश्च विविधान् पर्वतान् वनपादपान् ॥३॥

अन्वेषमाणास्ते सर्वे वानराः सर्वतो दिशम् ।

न सीतां ददृशुर्वीरा मैथिली जनकात्मजाम् ॥४॥

त्या वानरांसवे श्रेष्ठ सर्व जाता दूरवरी ।

विन्ध्याचलावरी जाती तेथील गुहा पर्वत ॥२॥

पर्वताग्री नद्या दुर्ग सरोवरे वृक्ष विशाल ।

जंगले नद्या पर्वत पाहती वेगवेगळे ॥३॥

जाती सर्व दिशांना शोधण्यास्तव वानर ।

परी न दिसे कोठे त्यां सीता जनकनन्दिनी ॥४॥

न भक्षयन्तो मूलानि फलानि विविधान्यपि।

अन्वेषमाणा दुर्घर्षा न्यवसंस्तत्र तत्र ह॥५॥

करोनि दुर्घर्ष ते वीर विविध फलांचे भोजन।

शोध करत असता सीतेच्या राहताना इथे तिथे॥५॥

स तु देशो दुर्न्वेषो गुहागहनवान् महान् ।

निर्जलं निर्जनं शून्यं गहनं घोरदर्शनं ॥६॥

देश आसपास विन्ध्य अरण्ये गुहा युक्त तो।

निर्जल निर्जन घोर निर्मनुष्य भयानक ॥६॥

तादृशान्यप्यरण्यानि विचित्य भृशपीडिताः।

स देशश्च दुरन्वेष्यो गुहागहनवान् महान् ॥७॥

अरण्यात अश्या शोध घेणे अतिकष्टदायक।

कारण गुहा अरण्ये निबिड व्याप्त तो असे ॥७॥

त्यक्त्वा तु तं ततो देशं सर्वे हरियूथपाः।

देशमन्यं दुराघर्षं विविशुश्चाकुतोभयः॥८॥

यूथपति सोडुनीया त्या देशी जाती अन्यत्र ।

जाण्या आणखी कठिण परि भीती नसे तयां ॥८॥

यत्र वन्ध्यफला वृक्षा विपुष्पा परणवर्जिताः।

निस्तोयाः सरितो यत्र मूलं यत्र सुदुर्लभम्॥९॥

जेथील निष्फल वृक्ष पर्णहीन पुष्पहीनही।

जलविरहित नद्या असती कन्दमूळहि दुर्लभ ॥९॥

न सन्ति महिषा यत्र न मृगा न च हस्तिनः।

शार्दूलाः पक्षिणो वापि ये चान्ये वनगोचराः॥१०॥

नसती हरिण व्याघ्र हत्ती महिष पक्षिही ।

नसती प्राणीही काही विचरणारे जे वनी ॥१०॥

न् चात्र वृक्षा नौषध्यो न वल्लयो नापि वीरुथः।

स्निग्धपत्राः स्थले यत्र पद्मिन्यः फुल्लपङ्कजाः॥११॥

प्रेक्षणीयाः सुगन्धाश्च भ्रमरैश्च विवर्जिताः।

नसती वृक्ष तेथेही औषधी लतावेलिही।

न स्निग्धपत्रे युक्त कमलपुष्पे ज्यावरी॥११॥

गुञ्जारव करणारे भृङ्गही नसती तिथे ।

कण्डूर्नाम महाभागः सत्यवादी तपोधनः॥१२॥

महर्षि परमामर्षी नियमैर्दुष्प्रधर्षणः।

सत्यवादी कण्डूर्नामे अमर्षशील महर्षि॥१२॥

नियमा पाळति त्यांना कोणी न हरवू शके ।

तस्य तस्मिन् वने पुत्रो बालको दशवार्षिकः॥१३॥

प्रणष्टो जीवितान्ताय क्रुद्धस्तेन महामुनिः।

दहाव्या वर्षी त्याचा पुत्र मरे वनामध्ये॥१३॥

वनाचा करण्या अन्त क्रुद्ध महामुनि उद्यत ।

तेन् धर्मात्मना शप्तं कृत्स्नं तत्र महद्वनम् ॥१४॥

अशरण्यं दुराघर्षं मृगपक्षिविवर्जितम् ।

देई शाप धर्मात्मा वना त्यामुळे होइ ते॥१४॥

आश्रयहीन दुर्गम शून्य पशुपक्षीविना ।

तस्य ते काननान्तास्तु गिरीणां कन्दराणि च॥१५॥

प्रभवाणि नदीनां च विचिन्वन्ति समाहिताः।

तत्र चापि महात्मानो नापश्यञ्जनकात्मजाम् ॥१६॥

हर्तारं रावणं वापि सुग्रीवप्रियकारिणः।

सुग्रीव प्रिय करण्या महामनस्वी वानर ॥१५॥

नद्यांची उगमस्थाने वनप्रदेश सर्वही ।

शोधती गिरिकन्दर न दिसे जनकात्मजा ॥१६॥

अथवा रावण जो अपहरण तिचे करी।

ते प्रविश्य तु तं भीमं लतागुल्मसमावृतम् ॥१७॥

ददृशुर्भीमकर्माणमसुरं सुरनिर्भयम् ।

प्रवेशति ते दुसऱ्या भयंकर दुर्गम वनी ॥१७॥

वृक्षलतायुक्त जिथे हनुमानादि वानरां।
दिसे असुर भयंकर देवताभय ज्या नसे।

तं दृष्ट्वा वानरा घोरं स्थितं शैलमिवासुरम् ॥१८॥

गाढं परिहिताः सर्वे दृष्ट्वा तं पर्वतोपमम् ।

पहाडासम उभा त्या पाहुनी सर्व वानर ॥१८॥

वस्त्रे सावरुनी होती भिडण्यास सज्ज तथा ।

सोऽपि तान् वानरान् सर्वान् नष्टाः स्थेत्यब्रवीद् बली ॥१९॥

अभ्यधावत संक्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य संगतम् ।

तोहि पाहुनिया सर्वा मारले गेलात रे तुम्ही ॥१९॥

म्हणुनी असे ताणुनि मुष्टी कोपे धावे त्यांकडे।

तमापतन्त्ं सहसा वालिपुत्रोऽङ्गदस्तदा॥२०॥

रावणोऽयमिति ज्ञात्वा तलेनाभिजघाअह।

पहाता त्या वालिपुत्र रावण समजूनिया ॥२०॥

पुढे होउनि मुष्टीचा प्रहार करि त्यावरी ।

स वालिपुत्राभिहतो वक्त्राच्छोणितमुद्रमन्॥२१॥

असुरो न्यपतद् भूमौ पर्यस्त इव पर्वतः।

ते तु तस्मिन् निरिच्छवासे वानरा जितकाशिनः॥२२॥

व्यचिन्वन् प्रायशस्तत्र सर्वं ते गिरिगव्हरम् ।

ठोश्याने वालिपुत्राच्या रक्ताची गुळणी होत॥२१॥

पडे असुर पृथ्वीवर मरुनि पहाडापरी।

त्याच्या मरणे उल्हासे सर्व वानर नाचती॥२२॥

विजयोल्लासे भरती सर्व पर्वतीय गुहा ।

विचितं तु ततः सर्वं सर्वे ते काननौकसः॥२३॥

अन्यदेवापरं घोरं विविशुर्गिरिगह्वरम् ।

शोध घेउनिया तेथे प्रवेशति अन्य कन्दरे ॥२३॥

असे भयानक अधिक पहिल्या गिरिकन्दराहुनी।

ते विचित्य पुनः खिन्नः विनिष्पत्य समागताः।

एकान्ते वृक्षमूले तु निषेदुर्दीनमानसाः॥२४॥

शोधुनी थकले झाले निराश तेथेहि नन्तर।

एकान्ती वृक्षाखाली खिन्न होउनि बैसले ॥२४॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकिये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डेऽष्टचत्वारिंशः सर्गः॥४८॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ४९

अथाङ्गदस्तदा सर्वान् वानरानिदमब्रवीत्।
परिश्रान्तो महाप्राज्ञःसमाश्वास्य शनैर्वचः॥१॥

परिश्रमे थकलेला अङ्गद सर्वा वानरां।
आश्वासन देत बोले याप्रकारे हळूहळू ॥१॥

वनानि गिरयो नद्यो दुर्गाणि गहनानि च ।
दरी गिरिगुहाश्चैव विचिताः सर्वमन्ततः॥२॥
तत्र तत्र सहास्माभिर्जानकी न च दृश्यते।
तथा रक्षोऽपहर्ता च सीतायाश्चैव दुष्कृती॥३॥

पाहिले शोधुनि आम्ही नद्या स्थाने दुर्गम।
 पर्वत वने घनदाट प्रवेशून गुहा कन्दरा २॥
 परन्तु स्थानामध्ये त्या न मिळे जानकी किंवा।
 अपहरण करी जो पापी राक्षसही तिचे ॥३॥

कालश्च नो महान् यातः सुग्रीवश्चोग्रशासनः।
 तस्माद् भवन्तः अहिता विचिन्वन्तु स्मन्ततः॥४॥
 कालव्यय बराच झाला सुगीव उग्र शासक।
 आपण एकदा पुन्हा सीतेचा शोध घेऊया ॥४॥
 विहाय तन्द्नीं शोकं च निद्रां चैव समुत्थिताम् ।

विचिनुध्वं तथा सीतां पश्यामो जनकात्मजाम् ॥५॥

टाकुनी आळस शोक निद्राही शोधू ज्यामुळे ।

दर्शन जनककुमारी सीतेचे आम्हा होइल॥५॥

अनिर्वेदं च दाक्ष्यं च मनसश्चापराजयम् ।

कार्यसिद्धिकराण्याहुस्तस्मादेतद् ब्रवीम्यहम् ॥६॥

हिम्मत बल उत्साह कार्यसिद्धीचे सद्रुण।

असती म्हणुनी तुम्हा लोकां हे मी सांगतो॥६॥

अद्यापीदं वनं दुर्गं विचिन्वन्तु वनौकसः।

खेदं त्यक्त्वा पुनः सर्वं वनमेवविचिन्वताम्॥७॥

आताही सोडुनि खेद आरंभा शोध घेण्यास।

दुर्गम वनात आणि सर्वत्र पुन्हा शोधुया ॥७॥

अवश्यं कुर्वतां तस्य दृष्यते कर्मणः फलम्।

परं निर्वेदमागम्य नहि नोन्मीलनं क्षमम् ॥८॥

कर्मात राहता त्याचे अवश्य दिसेल फल।

म्हणूनी होवोनि खिन्न उचित न कर्म सोडणे ॥८॥

सुग्रीवः क्रोधनो राजा तीक्ष्णदण्डश्च वानराः।

भेतव्यं तस्य सततं रामस्य च महात्मनः ॥९॥

सुग्रीव क्रोधी राजा दण्ड त्याचा कठोरही।

त्यांस नि श्रीरामास भिउनी राह्यला हवे ॥९॥

हितार्थनेतदुक्तं वः क्रियतां यदि रोचते।

उच्यतां हि क्षमं यत् यत् सर्वेषामेव वानराः॥१०॥

हितार्थ बोले मी तुम्हा स्वीकारा योग्य वाटता।

सर्वांसाठी योग्य काय ठरवा सर्व तुम्ही ॥१०॥

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा वचनं गन्धामदनः।

उवाच व्यक्तया वाचा पिपासाश्रमखिन्नया॥११॥

अंगदाचे वच ऐकून तहान श्रमे शिथिल।

वाणीने गन्धमादन स्पष्टपणे हे बोलला ॥११॥

सदृशं खलु वो वाक्यमङ्गदो यदुवाच ह।

हितं चैवानुकूलं च क्रियतामस्य भाषितम्॥१२॥

हितकर अनुकूल योग्य बोले अङ्गद ।

आपणासाठी म्हणुनी त्यानुसार कार्य करा॥१२॥

पुनर्मार्गामहे शैलान् कन्दरांश्च शिलांस्तथा ।

काननानि च शून्यानि गिरिप्रस्रवणानि च ॥१३॥

पुन्हा पर्वत कन्दरे खडक निर्जन वन ।

पर्वतीय झरे यांचा शोध आपण घेउया ॥१३॥

यथोद्दिष्टानि सर्वाणि सुग्रीवेण महात्मना ।

विचिन्वन्त वनं सर्वे गिरिदुर्गाणि संगताः॥१४॥

सुग्रीवे कथिल्या स्थानी वन पर्वत दुर्गम् ।

एकत्र होउनी सर्व शोधण्या आरंभ करू ॥१४॥

तत्: समुत्थाय पुनर्वानरास्ते महाबलाः।

विन्ध्यकाननसंकीर्णां विचेरुदक्षिणां दिशम् ॥१५॥

ऐकुनी महाबली सर्व विन्ध्य पर्वत कानने।

व्याप्त दक्षिण दिशेस सर्वत्र शोधू लागले॥१५॥

ते शारदाभ्रप्रतिमं श्रीमद्रजतपर्वतम् ।

श्रुङ्गवन्तं दरीवन्तमधिरुह्य च वानराः॥१६॥

शरदातिल मेघासम रजत पर्वतावरी।

शिखर कन्दरे त्याच्या चढुनी शोधु लागती ॥१६॥

तत्र लोध्रवनं रम्यं सप्तपर्णवनानि च ।

विचिन्वन्तो हरिवराः सीतादर्शनकांक्षिणः॥१७॥

सीता दर्शन इच्छेने रमणीय लोध्रवने ।

सप्तपर्ण अरण्यात शोध ते घेउ लागती ॥१७॥

तस्याग्रमधिरूढास्ते श्रान्ता विपुलविक्रमाः।

न पश्यन्ति स्म वैदेही रामस्य महिषीं प्रियाम्॥१८॥

पर्वत शिखरी घेता शोध जाती थकोनिया।

परी न दर्शन होई श्रीरामप्रिय पत्नीचे॥१८॥

ते तु दृष्टिगतं दृष्ट्वा तं शैलं बहुकन्दरम्।

अध्यारोहन्त हरयो वीक्षमाणाः समन्ततः॥१९॥

अनेक कन्दर युक्त पर्वताचे सूक्ष्म निरीक्षण।

करुनी वानर सर्व वरुनी खाली उतरती ॥१९॥

अवरुह्य ततो भूमिं श्रान्ता विगतचेतसः।

स्थिता मुहूर्तं तत्राथ वृक्षमूलमुपाश्रिताः॥२०॥

उतरता वानर सर्व भूमीवर थकुनीया।

राहती बसुनी एका वृक्षाखाली घटकाभर ॥२०॥

ते मुहूर्तं समाश्रुताः किञ्चिद्भग्नपरिश्रमाः।

पुनरेवोद्यताः कृत्स्ना मार्गितुं दक्षिणां दिशम् ॥२१॥

विश्रान्तीनन्तर जाता थकवा ते उठुनिया।

तयार् होती घेण्या शोध दक्षिणेचा पुन्हा॥२१॥

हनुमत्प्रमुखास्तावत् प्रस्थिताः प्लवगर्षभाः।

विन्ध्यमेवादितः कृत्वा विचेरुश्च समन्ततः॥२२॥

हनुमानादि कपि श्रेष्ठ शोधण्यासाठी तत्पर।

चारीकडे विन्ध्यगिरिच्या फिरुनी शोधु लागले॥२२॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः॥४९॥

किष्किन्धा काण्ड सर्ग ५०

सह ताराङ्गदाभ्यां तु संगम्य हनुमान् कपिः
विनोति च विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥१॥

अङ्गद तार यांसवे हनुमान शोधु लागती।
सीतेस विन्ध्यागिरीच्या घनजंगल गुहामध्ये॥१॥

सिंहशार्दूलजुष्टाश्च गुहाश्च परितस्तदा।
विषमेषु नगेन्द्रस्य महाप्रस्रवणेषु च॥२॥

व्याघ्र सिंहे भरलेल्या गुहांत कन्दरांमध्ये

शोधती विन्ध्यावरिल दुर्गम स्थान निर्झर॥२॥

आसेदुस्तस्य शैलस्य कोटिं दक्षिणपश्चिमाम् ।
तेषां तत्रैव वसतां स कालो व्यत्यवर्तत ॥३॥

फिरता त्या पर्वताच्या नैऋत्य शिखरावरी।

तेथेच सुग्रीवनिश्चित समय त्यांचा संपला॥३॥

स हि देशो दुरन्वेष्यो गुहागहनवान् महान् ।

तत्र वायुसुतः सर्वं विचिनोति स्म पर्वतम् ॥४॥

गुहाजंगलयुक्त त्या प्रदेशी सीतेस शोधणे ।

कठिण तरी हनुमान शोध घेती पर्वती॥४॥

परस्परेण रहिता अन्योन्यस्याविदूरतः।
 गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः॥५॥
 मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनूमान् जाम्बवानपि ।
 अङ्गदो युवराजश्च तारश्च वनगोचरः॥६॥
 गिरिजालावृतान् देशान् मार्गित्वा दक्षिणां दिशम् ।
 विचिन्वन्तस्ततस्तत्र ददृशुर्विवृतं बिलम् ॥७॥

गज,गवाक्ष,शरभ द्विविद गन्धमादन
 हनुमान् जाम्बुवान् युवराज् अङ्गद तसे॥५॥
 वनवासी वानर तार एकमेकापासूनी ।

दूर थोडे जाउनि दक्षिण पर्वतमालामध्ये॥६॥
 लागती करण्या शोध सीतेचा शोधशोधता ।
 पाहती गुहा एक द्वार् बन्द नसे जिचे ॥७॥

दुर्गमृक्षबिलं नाम दानवेनाभिरक्षितम् ।

क्षुत्पिपासापरीतास्तु श्रान्तास्तु सलिलार्थिनः॥८॥

ऋक्षबिल नामे असे विख्यात दानवरक्षिता

भुकेल्या तहानेलेल्या वानरा पाणी हवे असे ॥८॥

अवकीर्णं लतावृक्षर्ददृशुस्ते महाबिलम् ।

तत्र क्रौन्चाश्च हंसाश्च सारसाश्चपि निष्क्रमन् ॥९॥

जलार्द्राश्चक्रवाकाश्च रक्ताङ्गाः पद्मरेणुभिः।

दिसे लतावृक्षाच्छादित गुहा त्यातुनी तदा ।

क्रौन्च सारस हंस जले भिजलेले अंग जे॥९॥

कमलपराग जैसे रक्तवर्ण डोकावती ।

तत्स्तद् बिलमासाद्य सुगन्धि दुरतिक्रमः॥१०॥

विस्मयव्यग्रमनसो बभूवुर्वानरर्षभाः।

संजातपरिशङ्कास्ते तद् बिलं प्लवगोत्तमाः॥११॥

जाता त्या गुहेपाशी सुगन्धित दुर्लघ्य जी॥१०॥

मन श्रेष्ठ वानरांचे त्या चकित आश्चर्ये होतसे
कारण बिळात त्यांना जलसंशय उद्भवे ॥११॥

अभ्यपद्यन्त संहृष्टास्तेजोवन्तो महाबलाः।

नानासत्त्वसमाकीर्णं दैत्येन्द्रनिलयोपमम् ॥१२॥

दुर्दर्शमिव घोरं च दुर्विगाह्यं च सर्वशः।

महाबली ते तेजस्वी हर्षे येती गुहेप्रति ।

दैत्येशनिवासासम युक्त नाना जन्तुनी ॥१२॥

भरलेली भयानक शिरण्या अतिकष्टद ।

तत्: पर्वतकूटाभो हनूमान् मारुतात्मजः॥१३॥

अब्रवीद् वानरान् घोरान् कान्तारवनकोविदः।

पर्वतशिखरासम भव्य हनूमान् वायुसुत॥१३॥

दुर्गमवन ज्ञाता तो वानरां घोर बोलला ।

गिरिजालावृतान् देशान् मार्गित्वा दक्षिणां दिशम्॥१४॥

वयं सर्वे परिश्रान्ता न च पश्याम मैथिलीम् ।

दक्षिणेकडिल देश पर्वतमालांनी घेरले॥१४॥

थकलो शोधुनि परी न होत सीतादर्शन ।

अस्माच्चापि बिलाब्धंसाः क्रौञ्चाश्चसहसारसैः।

जलार्द्राश्चक्रवाकश्च निष्पपन्ति स्म सर्वशः।

नूनं सलिलवानत्र कूपो वा यदि वा हृदः॥१६॥

तथा चेमे बिलद्वारे स्निग्धास्तिष्ठन्ति पादपाः।

गुहेतुनी हंस क्रौन्च ओले चकवे सारस॥१५॥

दिसे बाहेर निघती म्हणजे आत निश्चिंत।

जलाशय किंवा कूप असावा त्यामुळे वृक्ष ॥१६॥

दिसती हिरवेगार गुहा द्वारा समोरिल ।

इत्युक्तास्तद् बिलं सर्वे विविशुस्तिमिरावृतम्॥१७॥

अचन्द्रसूर्य हरयो ददृशू रोमहर्षणम् ।

म्हणुनी शिरती सर्व गुहेत अंधाज्या जिथे॥१७॥

किरणे चन्द्रसूर्याची न जाती भीषण तदा ।

निशाम्य तस्मात् सिंहांश्च तांस्तांश्च मृगपक्षिणः॥१८॥

प्रविष्टा हरिशार्दूला बिलं तिमिरसंवृतम् ।

सिंह मृग तसे पक्षीपडती बाहेर पाहुनी॥१८॥

शिरती ते कपिश्रेष्ठ अन्धाज्या गुहेत त्या ।

न तेषां सज्जते दृष्टिर्न तेजो न पराक्रमः॥१९॥

वायोरिव गतिस्तेषां दृष्टिस्तमसि वर्तते।

दृष्टि पराक्रम तेज अवरुद्ध होत नसे॥१९॥

त्यांची गति वायूसम दृष्टीही काम करी ।

ते प्रविष्टास्तु वेगेन तद् बिलं कपिकुञ्जराः॥२०॥

प्रकाशं चाभिरामं च दद्रुशुर्देशमुत्तमम् ।

गुहेत शिरती वेगे कपिश्रेष्ठ त्यांस दिसे॥२०॥

मनोहर असे स्थान प्रकाशमान् उत्तम ।

ततस्तस्मिन् बिले भीमे नानापादपस्कुले॥२१॥

अन्योन्य सम्परिष्वज्य जग्मुर्योजनमनन्तरम् ।

नाना प्रकारचे वृक्ष गुहेत भयंकर त्या॥२१॥

एकमेका धरुनीया शिरती योजन दुरी।

ते नष्टसंज्ञास्तृषिताः सम्भ्रान्ताः सलिलार्थिनः॥२२॥

परिपेतुर्बिले तस्मिन् कंचित् कालमतन्द्रिताः।

तृषाव्याकुल ज्यामुळे चेतनानष्ट होती जरी॥२२॥

तरी आळस सोडूनी अविश्रान्त जाती पुढे।

ते कृषा दिनवदनाः परिभ्रान्ताः प्लवङ्गमाः॥२३॥

अलोकं ददृशीरा निराशा जीविते यदा ।

दुर्बल खिन्नवदने वानरवीर होति ते॥२३॥

निराश तितुक्र्यामध्ये प्रकाश दिसला तयां ।

ततस्तं देशमागम्य सौम्या वितिमिरं वनम् ॥२४॥

ददृशुःकाञ्चनान् वृक्षान् दीप्तवैश्वानरप्रभान् ।

वन त्या जागी येता प्रकाशमय पाहती॥२४॥

सुवर्णमय वृक्ष जे अग्नीसम प्रकाशित।

सालास्तालांस्तमालांश्च पुंनागान् वञ्जुलान् धवान् ॥२५॥

चम्पकान् नागवृक्षांश्च कर्णिकारांश्च पुष्पितान् ।

अशोक ताल तमाल नागकेसर चम्पक॥२५॥

कन्हेरादि सर्व वृक्ष पुष्पें बहरलेले तिथे।

स्तबकैः काञ्चनैश्चित्रै रक्तैः किसलयैस्तथा॥२६॥

आपीडैश्च लताभिश्च हेमाभरणभूषितान् ।

सोनेरी विचित्र गुच्छ लाल लाल पल्लव
वृक्षांचे मुकुट जणु लता आवेष्टति तयां॥२६॥
फलरूप आभूषणे सुवर्णमय भूषित ।

तरुणादित्यसंकाशान् वैदूर्यमयवेदिकान् ॥२७॥

विभ्राजमानान् वपुषा पादपांश्च हिरण्मयान्।

वैडूर्यवेदिकेवरती प्रातःसूर्यच भासती ॥२७॥

सुवर्णवृक्ष स्वरूपे दीप्तिमान् प्रकाशती।

नीलवैदूर्यवर्णाश्च पद्मिनीः पतगैर्वृताः॥२८॥

महद्भिः काञ्चनैर्वृक्षैर्वृता बालार्कसन्निभैः।

जातरूपमयैर्मत्स्यैर्महद्भिश्चाश्च पङ्कजैः॥२९॥

नलिनीस्तत्र ददृशुः प्रसन्नसलिलायुताः।

पतगावृत्त दिसती वैदूर्यमणिसम लता ॥२८॥

काञ्चनवृक्षे विशाल बालसूर्यासम प्रकाशित।

आवृत्त सरोवरांमध्ये सुवर्णमत्स्य शोभती ॥२९॥

सुवर्णनलिनीयुक्त भरलेले स्वच्छ जले ।

काञ्चनानि विमानानि राजतानि तथैव च॥३०॥

तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालावृतानि च ।

हैमराजतभौमानि वैदूर्यमणिमन्ति च ॥३१॥

ददृशुस्तत्र हरयो गृहमुख्यानि सर्वशः।

भवने सोन्याचांदीची पाहति तेथ वानर॥३०॥

कळस असती काहींचे सुवर्ण काही काञ्चन।

अनेक मजले ज्यात सोनेरी रुपेरी असे॥३१॥

मोक्तिकजाले आवृत्त गवाक्षे असती जयां।

पुष्पितान् फलिनो वृक्षान् प्रवालमणि संनिभान् ॥३२॥

काञ्चनभ्रमरान् चैव मधूनि च समन्ततः।

पाहती पुष्पसंपन्न वृक्ष फलसंपन्नही॥३२॥

प्रवालमणिसंपन्न मधमाशा मधासवे।

मणि काञ्चनचित्राणि शयनानि आसनानि च॥३३॥

विविधानि विशालानि ददृशुः ते समन्ततः।

हेमरजतकांस्यानाम् भाजनानाम् च राशयः॥३४॥

प्रशस्त आसने शयने मणिकाञ्चनशोभिता।

पाहती कपि सर्वत्र तैसी पात्रांची रासही॥३३॥

सुवर्ण रजत आणि कांस्य यांचीही तिथे।

अगुरूणाम् च दिव्यानाम् चंदनानाम् च संचयम्।

शुचीनि अभ्यवहाराणि मूलानि च फालानि च ॥३५॥

अगुरु दिव्य चंदन यांच्या राशी असती तिथे।
पवित्र भोजन योग्य पदार्थ फलमूलही ॥३५॥

महा अर्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च ।
दिव्यानम् अम्बराणाम् च महार्हाणाम् च संचयान् ॥३६॥
कंबलानाम् च चित्राणाम् अजिनानाम् च संचयान्।
अनेक मधुर पेये मधासह रसाळही।
ढिगाने पडलेली त्यां दिव्य वस्त्रे तशी॥३६॥
पांघरुणे उत्तम मृगचर्मही त्यासवे ।
तत्र तत्र च विन्यस्तान् दीप्तान् वैश्वानरप्रभान् ॥३७॥

ददृशुर्वानराः शुभ्राञ्जातरूपस्य संचयान् ।

ते सर्व अग्नीसमान चमकत होते तेजाने ॥३७॥

वानरे सर्व पहाती सोन्याचे ढीग चमकती।

तत्र तत्र विचिन्विन्तो बिले तर महा प्रभाः॥३८॥

ददृशुः वानराः शूराः स्त्रियम् कांचित् अदूरतः।

गुहेत शोधता सर्वत्र वानरा शूर त्या दिसे ॥३८॥

अंतरावरी नच दूर स्त्रीस जी बसली असे ।

ताम् च ते ददृशुः तत्र चीर कृष्णाजिनांबराम् ॥३९॥

तापसीम् नियत आहाराम् ज्वलन्तीम् इव तेजसा ।

पाहती तापसी तेथे कृष्णजिनांबरधारिणी॥३९॥

घेउनी मित आहारा तेजाने तळपत असे ।

विस्मिता हरयः तत्र व्यवतिष्ठन्त सर्वशः।

पप्रच्छ हनुमान् तत्र काऽसि त्वम् कस्य वा बिलम् ॥४०॥

आश्चर्ये पाहती सर्व जमुनी तिजभोवती ।

कोण तू गुहा कोणाची हनुमान पुसे तिला॥४०॥

ततो हनूमान् गिरि सन्निकाशः।

कृताञ्जलिः ताम् अभिवाद्य वृद्धाम् ।

पप्रच्छ का त्वम् भवनम् बिलम् च।

रत्नानि च इमानि वदस्व कस्य ॥४१॥

हनुमान् तेजस्वी गिरीसमान ।

जोडुनि हात वृद्धेस नमूनि ।

पुसे कोण तू गुहा कुणाची ।

तशीच रत्ने असती कुणाची ॥४१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे पञ्चाशः सर्गः।

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५१

इत्युक्त्वा हनुमांस्तत्र चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।
अब्रवीत् तां महाभागां तापसी धर्मचारिणीम् ॥१॥

विचारुनी हनुमान् ऐसे तापसी धर्मचारिणी।

कृष्णमृगचर्मधारिणीस पुन्हा पुसतसे॥१॥

इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम्।
क्षुत्पिपासापरिश्रान्ताः परिखिन्नाश्च सर्वशः॥२॥
महद् धरण्या विवरं प्रविष्टाः स्म पिपासिताः।

इमांस्त्वेवंविधान् भावान् विविधानद्भुतोपमान् ॥३॥

दृष्ट्वा वयं प्रव्यथिताः सम्भ्रान्ता नष्टचेतसः।

कस्यैते काञ्चना वृक्षास्तरुणादित्य संनिभाः॥४॥

अन्धारमय पाहूनी गुहा प्रवेशिलो आम्ही ।

व्याकुळ तृषाभुकेने थकुनी खिन्न होउनी॥२॥

प्रवेशिलो तहानेलेले विवरात भूमिच्या महान् ।

येथील अद्भुत ऐसे पाहुनी पदार्थ चिंतित ॥३॥

माया तर नव्हे ही ना वाटे पाहुनि वृक्ष हे।

कान्तिमान् सुवर्णमय कोठूनि येती इथे ॥४॥

शुचीन्यभ्यवहाराणि मूलानि च फलान् च ।
 काञ्चनानि विमानानि राजतानि गृहाणि च ॥५॥
 तपनीयगवाक्षाणि मणिजालावृतानि च ।
 पुष्पिताः फलवन्तश्च पुण्याः सुरभगन्धयः॥६॥
 इमे जाम्बूनदमया पादपाः कस्य् तेजसा ।

भोजनाच्या पवित्र या वस्तु फलमूलांसवे।
 इथे विमाने सोन्याची चांदीची दिसती घरे॥५॥
 मणिमालांनी शोभित गवाक्षे असती तयां ।
 फळे फुलांनी सुगन्धी पवित्र वृक्ष पावन॥६॥

सुवर्णमय हे येथे कुणाच्या तेजे प्रकटति।

काञ्चनानि च पद्मानि जातानि विमले जले॥७॥

कथं मत्स्याश्च सौवर्णा दृश्यन्ते सह कच्छपैः।

आत्मनस्त्वनुभावाद् वा कस्य चैतत्तपोबलम् ॥८॥

अजानतां नः सर्वेषां सर्वमाख्यातुमर्हसि ।

कशी सुवर्णकमले येथील निर्मल जले॥७॥

कसे कासव मत्स्य सुवर्णमय सरोवरी ।

आपल्या प्रभावाने वा अन्याच्या तपोबले॥८॥

अजाण आम्ही सर्व कृपया सांगा हे आम्हा ॥

आत्मनस्त्वनुभावाद् वा कस्य चैतत्तपोबलम् ॥८॥

अजानतां नः सर्वेषां सर्वमाख्यातुमर्हसि ।

एवमुक्त्वा हनुमता तापसी धर्मचारिणी।

प्रत्युवाच हनूमन्तं सर्वभूतहिते रता।

विचारता हनूमन्ते हिततत्पर जी सर्व॥९॥

प्राण्यांच्या धर्मपरायण तापसी ती वदतसे ।

मयो नाम महातेजा मायावी वानरर्षभ॥१०॥

तेनेदं निर्मितं सर्वं मायया काहचनं वनम् ।

मायाविशारद मय नाम असेल ऐकले॥१०॥

मायेने निर्मिले त्याने सुवर्णमय हे वन।

पुरा दानवमुख्यानां विश्वकर्मा बभूव ह॥११॥

येनेदं काञ्चनं दिव्यं निर्मितं भवनोत्तमम् ।

मयासुर असे पूर्वी विश्वकर्मा दानवांचा॥११॥

बनविली त्यानेच ही सुवर्णगृहे उत्तमा ।

स तु वर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महदने॥१२॥

पितामहाद् वरं लेभे सर्वमौशनसं धनम् ।

करुनी सहस्र वर्षे तप ब्रह्म्याकडून तो॥१२॥

मिळवी शुक्राचार्यांचे सगळे शिल्पवैभवा ।

विधाय सर्व बलवान् सर्वकामेश्वरस्तदा ॥१३॥

उवास सुखितः कालं कंचिदस्मिन् महावने।

सर्व कामेश्वर मय त्याने निर्मुनीया विश्व हे॥१३॥

काही काळ इथे केला निवास सुखपूर्वक ।

तमप्सरसि हेमायां सक्तं दानवपुङ्गवम्॥१४॥

विक्रम्यैवाशानिं गृह्य जघानेशः पुरन्दरः।

सम्पर्कात् तया येता हेमा नामक अप्सरा॥१४॥

जाणुनी पळवी इन्द्र त्यास वज्रे ताडुनी ।

इदं च ब्रह्मणा दत्तं हेमायै वनमुत्तमम् ॥१५॥

शाश्वतः कामभोगाश्च गृहं चेदं हिरण्मयम् ।

तत्पश्चात् ब्रह्मदेव हेमास उत्तम हे वन॥१५॥

देई सुवर्ण भवन अक्षय कामभोगासह ।

दुहिता मेरुसावर्णे रहं तस्याः स्वयंप्रभा ॥१६॥

इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरोत्तम।

मेरुसावर्णि कन्या मी नाम माझे स्वयंप्रभा ॥१६॥

हेमाच्या या भवनाचे मी असे करत रक्षण ।

मम् सखी हेमा नृत्तगीतविशारदा ॥१७॥

तथादत्तवरा चास्मि रक्षामि भवनं महत्।

नृत्यगीत विशारद हेमा प्रिय मम सखी ॥१७॥

तिने सांगितल्यावरुनी रक्षिते हे भुवन मी ।

किं कार्य कस्य वा हेतोः कान्ताराणि प्रपद्यथ॥१८॥

कथं चेदं वनं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ।

कार्यं काय असे उद्देश येण्या दुर्गम स्थानि या॥१८॥

दुर्गम स्थळ हे येण्या कसे सापडले तुम्हा ।

शुचीन्यभ्यवराहाणि मूलानि च फलानि च ।

भुक्त्वा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हसि॥१९॥

स्वीकारा शुद्ध भोजन फळमूळे ही प्रस्तुत ॥

खाउनी पिउनी पाणी सांगा वृत्तान्त आपुला ॥१९॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः॥५१॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५२

अथ तानब्रवीत् सर्वान् विश्रान्तान् हरियुथपान् ।

इदं वचनमेकाना तापसी धर्मचारिणी ॥१॥

विश्रान्तीनन्तर त्यांच्या बोले त्या सर्व वानरां।

वृत्तान्त विचारी ती त्या तपस्विनी धर्मचारिणी ॥१॥

वानरा यदि वः खेदः प्रणष्टः फलभक्षणात् ।

यदि चैतन्मया श्राव्यं श्रोतुमिच्छामि ताम् कथाम् ॥२॥

फल खाउन जर दूर होती श्रम आपुले ।

वृतान्त तुमचा सांगा योग्य जर मज ऐकण्या ॥२॥॥॥

तस्यास्तद् वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः।

आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥३॥

तिचे वचन ऐकून हनूमान् मारुतात्मज।

घटना घडल्या तैश्या तिला सांगु लागला॥३॥

राजा सर्वस्य लोकस्य महेन्द्रवरुणोपम्ः।

रामो दाशरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥४॥

जगाचा सर्व या राजा श्रीराम दशरथनन्दन ।

इन्द्रवरुणासम तेजे दण्डकारण्येप्रवेशती ॥४॥

लक्ष्मणेन सह भ्राता वैदेह्या सह भार्यया।

तस्य भार्या जनस्थानाद् रावणेन हृता बलात् ॥५॥

भ्राता लक्ष्मणासह भार्या वैदेहीसह ।

जनस्थानातुनी त्याच्या भार्येस पळवी रावण ॥५॥

वीरस्तस्य सखा राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः।

राजा वानरमुख्यांनां येन प्रस्थापिता वयम् ॥६॥

अगस्त्यचरितामाशां दक्षिणां यमरक्षिताम् ।

सहैभिर्वानरैर्मुखैरङ्गदप्रमुखैर्वयम् ॥७॥

सुग्रीव वानरराज असती श्रीराममित्र ते।
ज्यांनी अङ्गदप्रमुख वीरांसह आम्हा लोका ॥६॥
घेण्यास शोध सीतेचा यमराज रक्षित या।
अगस्त्यसेवित दक्षिण दिशेस धाडिले असे ॥७॥

रावणं सहिताः सर्वे राक्षसं कामरूपिणम् ।

सीतया सह वैदेह्यामार्गध्वमिति चोदिताः॥८॥

आज्ञापिति आम्हा सर्वा वैदेहीसह शोधण्या।

कामरूपी राक्षसांच्या राजा रावणासह ॥८॥

विचित्य तु वनं सर्वं समुद्रं दक्षिणां दिशम् ।

वयं बुभुक्षिताः सर्वे वृक्षमूलमुपाश्रिताः॥९॥

शोधूनिया वन सर्व दक्षिण समुद्राविना।

भुकेले नि थकलेले वृक्षाखाली बसलो आम्ही ॥९॥

विवर्णवदनाः सर्वे सर्वे ध्यानपरायणाः।

नाभिगच्छामहे पारं मग्नाश्चिन्तामहार्णवे॥१०॥

विवर्णमुख होवोनी झालो चिन्तामग्न आम्ही।

महासागर चिन्तेचा शकलो पार न करु॥१०॥

चारयन्तस्ततश्चक्षुर्दृष्टवन्तो महद् बिलम् ।

लतापादपसंछन्नं तिमिरेण समावृतम् ॥११॥

पहाता चारी दिशांस दिसली गुहा विशाल ही।

आच्छादित लतावृक्षे अन्धाराने समावृत॥११॥

अस्मद्धंसा जलक्लिन्नाः पक्षैः सलिलरेणुभिः।

कुरराः सारसाश्चैव निष्पतन्ति पतत्रिणः॥१२॥

जले भिजलेले हंस कुरर सारस पक्षि हे।

दिसती थोड्या वेळाने बाहेर येताना आम्हा ॥१२॥

साध्वत्र प्रवेशामेति मया तूक्ता प्लवङ्गमाः।

तेषामपि हि सर्वेषामनुमानमुपागतम् ॥१३॥

जाणुनी गुहेत पाणी बोललो वानरांस मी।

प्रवेश गुहेत योग्य करणे त्यांनाहि ते पटे ॥१३॥

अस्मिन् निपतिताः सर्वेऽप्यथ कार्यत्वरान्विताः।

ततो गाढं निपतिता गुह्य हस्तै परस्परम् ॥१४॥

कार्यद्धिस्तव आतुर शिरुनीया गुहेत या।

धरुनीया एकमेकां गुहेत शिरलो आम्ही ॥१४॥

इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ।

एतन्नः कार्यमेतेन कृत्येन वयमागताः॥१५॥

अन्धाच्या गुहेत आम्ही असे आम्ही प्रवेशिलो।

आमुचे कार्य ऐसे हे तयास्तव आलो आम्ही॥१५॥

त्वांचैवोपगताः सर्वे परियुना बुभुक्षिताः।

आतिथ्यधर्मदत्तानि मुलानि च फलानि च ॥१६॥

अस्माभिरुपयुक्तानि बुभुक्षापरिपीडितैः।

भुकेलेले आम्ही सर्व आलो आपणाकडे ।

आतिथ्यधर्मे आपण फलमूल आम्हा दिले॥१६॥

क्षुधापीडित आम्ही ते भरपूर अस्वादिले ।

यत् त्वया रक्षिताः सर्वे म्रियमाणा बुभुक्षया॥१७॥

ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानरा ।

क्षुधेने मरणोन्मुख आम्हा आपण रक्षिले ॥१७॥

सांगा प्रत्युपकारार्थ आम्ही वानर काय करू ।

एवमुक्त्वा तु सर्वज्ञा वानरैस्तैः स्वयंप्रभा ॥१८॥

प्रत्युवाच ततः सर्वानिदं वानरयूथापान् ।

स्वयंप्रभा सर्वज्ञ ऐकुनि वानरांचे वच ॥१८॥

यूथपतिना त्या सर्व उत्तर ती देई असे ।

सर्वेषां परितुष्टास्मि वानराणां तरस्विनाम् ॥१९॥

चर मम धर्मेण न कार्यमिह केनचित् ।

वानरावरी मी सन्तुष्ट नसे प्रयोजन मज ॥१९॥

कारण मी असल्याने धर्मानुष्ठानात मम।

एवमुक्तः शुभं वाक्यं तापस्या धर्मस्हितम् ॥२०।

उवाच हनूमान् वाक्यं तामनिन्दितलोचनाम् ।

तपस्विनी ती ऐसी धर्मयुक्त वच बोलता ॥२०॥

अनिन्दित लोचनेस त्या हनूमान वदती असे।

शरणं त्वां प्रपन्नाः स्मः सर्वे वै धर्मचारिणीम् ॥२१॥

यः कृतः समयोऽस्मासु सुग्रीवेण महात्मना ।

स तु कालो व्यतिक्रान्तो बिले च परिवर्तिताम् ॥२२॥

आपण धर्माचारिणी शरण आम्ही आपणा ॥२१॥

सुग्रीवाने दिला काळ परत लौटाया आम्हा।
संपे तो सर्व गुहेत फिरण्यातच आमुचा ॥२२॥

सा त्वमस्माद् बिलादस्मानुत्तारयितुमर्हसि ।
तस्मात् सुग्रीववचनादतिक्रान्तान् गतायुषः॥२३॥
त्रातुमर्हसि नः सर्वान् सुग्रीवभयशङ्कितान् ।

सुग्रीवसमयमर्यादा ओलांडुनि त्रस्त आम्ही।
तूच आम्हा गुहेतून बाहेर दे काढुनिया ॥२३॥
वाचवशील आम्हा तू सुग्रीवभयापासुनी ।

महच्च कार्यमस्माभिःकर्तव्यं धर्मचारिणि॥२४॥

तच्चापि न कृतं कार्यमस्माभिरिह वासिभिः।

हे धर्मचारिणी आम्हा कार्य जे करणे महान् ॥२४॥

त्यासाठीही गुहेत राहण्याचे न कारण ।

एवमुक्त्वा हनुमता तापसी वाक्यमब्रवीत् ॥२५॥

जीवता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निवर्तितुम्।

तपसः सुप्रभावेण नियमोपार्जितेन च॥२६॥

सर्वानेव बिलादस्मात् तारयिष्यामि वानरान् ।

हनुमानाचे ऐकूनी तापसी बोलली असे ॥२५॥

गुहेत प्रवेश करता परतणे कठिण असे ।

नियमपालन माझे तपस्येच्या प्रभावाने ॥२६॥

तुम्हा सर्व वानरांना बाहेर काढेन मी ।

निमीलित् चढूंषि सर्वे वानरपुङ्गवाः॥२७॥

नहि निष्क्रमितुं शक्यमनिमीलितलोचनैः।

डोळे बन्द करा सर्व सर्व वानरांनो तुम्ही ॥२७॥

त्याशिवाय असम्भव निघणे इथुनी तुम्हा ।

ततो निमीलिताः सर्वे सुकुमाराङ्गलैः करैः॥२८॥

सहसा पिदधुदृष्टिं हृष्टा गमनकांक्षया।

ऐकुनिया तिचे बोल नेत्र सुकुमार करे॥२८॥

बाहेर पडण्याच्या आनन्दे बन्द करुनी घेतले।

वानरस्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखास्तदा ॥२९॥

निमेषान्तर मात्रेण् बिलादुत्तारुतास्तया ।

सर्व वानरांनी घेता हस्ते झाकुनिया मुख॥२९॥

क्षणार्धात तिने त्यांना गुहेबाहेर काढले ।

उवाच सर्वास्तांस्तत्र तापसी धर्मचारिणी॥३०॥

निःसृतान् विषमात् तस्मात् समास्वास्येदमब्रवीत् ।

गुहेतुनि घोर त्यांना काढुनीया ती तापसी ॥३०॥

धर्मचारिणी सर्वांना आश्वासन देत म्हणे ।

एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान् नानाद्रुमलतायुतः॥३१॥

एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोदधिः।

स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरर्षभाः।

इत्युक्त्वा तद् बिलं श्रीमत् प्रविशेश स्वयंप्रभा ॥३२॥

वानरांनो पहा नाना प्रकाराच्या लतावृक्षे ॥३१॥

शोभाशाली विन्ध्यगिरी प्रस्रवणगिरी इथे।

पुढे दिसे महासागर तुमचे कल्याण असो।

म्हणुनी स्वयंप्रभा ती गुहेत सुन्दर चालली ॥३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः॥५२॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५३

ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।

अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥१॥

पाहती वानर श्रेष्ठ अपार घोर सागर।

घोर लाटांनी व्याप्त निरन्तर गर्जना करी॥१॥

मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।

तेषां मासो व्यतिक्रान्तो यो राज्ञा समयः कृतः॥२॥

शोधता गुहेत मायावी महिना एक लोटला ।

सुग्रीव नृपे निश्चित कालावधि संपे तदा ॥२॥

विन्धस्य तु गिरेः पादे सम्प्रपुष्पितपादपे।
उपविश्य महात्मानश्चिन्तामापेदिरे तदा ॥३॥

बसुनी विन्ध्यगिरीपाठी पर्वती असती जिथे।
पुष्पयुक्त वृक्ष तेथे चिन्ता करति वानर ॥३॥

ततः पुष्पाभाराग्राल्लताशतसमावृतान् ।
द्रुमान् वासन्तिकान् दृष्ट्वा बभूवुर्हयशङ्कितः॥४॥

पाहुनी वृक्ष फुललेले लतावेलीहि पुष्पित ।
वासंतिक पाहुनिया सुग्रीव भये कंपित॥४॥

ते वसन्तमनुप्राप्तं प्रतिवेद्य परस्परम्।

नष्टसंदेशकालार्था इपेतुर्धरणितले ॥५॥

सांगती एकमेका वसन्ताची चाहूल ही
राजाचे कार्य न झाले दिलेल्या काळामध्ये।
म्हणुनी मृत्युभयाने पडती ते पृथ्वीवरी॥५॥

ततस्तान् कपिवृद्धांश्च शिष्टांश्चैव वनौकसः।

वाचा मध्रयाऽऽभाष्य यथावदनुमान्य च ॥६॥

स तु सिंहवृषस्कन्धः पीनायतभुजः कपिः।

युवराजो महाप्राज्ञ अङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥७॥

खान्दे सिंह बैलासम बाहु मांसल पुष्ट ज्या।

बुद्धिवान् ऐसे अङ्गद वानरांना सर्व त्या ॥६॥

श्रेष्ठ वनवासी ज्येष्ठ यथावत् सन्मानुनी ।

मधुर वाणीने सम्बोधुनी ऐसे बोलती ॥७॥

शासनात् कपिराजस्य वयं सर्वे विनिर्गताः।

मासः पूर्णो बिलस्थानां हरयः किं न बुध्यत॥८॥

वयमाश्वयुजे मासि कालसंख्याव्यवस्थिताः।

प्रस्थिता सोऽपि चातीतः किमतः कार्यमुत्तरम् ॥९॥

आज्ञेने कपिराजाच्या अवधि मासाचा घेउनी।

निघता त्या गुहेमध्ये होई पूर्ण तुम्हि जाणता॥८॥

परतण्यासाठी होता अवधि तोही संपला ।
त्यामुळे आपण आता काय करणे यापुढे ॥९॥

भवन्तः प्रत्ययं प्राप्ता नीतिमार्गविशारदाः।

हितेष्वभिरता भर्तुर्निसृष्टाः सर्वकर्मसु ॥१०॥

विश्वासपात्र आपण स्वामीहितार्थं तत्पर।

नियुक्त म्हणुनी केले जाती सर्व कार्यामध्ये ॥१०॥

कर्मस्वप्रतिमाः सर्वे दिक्षु विश्रुतपौरुषाः।

मां पुरस्कृत्य निर्याताः पिङ्गाक्षप्रतिचोदिताः॥११॥

इदानीमकृतार्थानां मर्तव्यं नात्र संशयः।

हरिराजस्य संदेशमकृत्वा कः सुखी भवेत् ॥१२॥

कार्यसिद्धीमुळे तुम्ही विख्यात सर्व दिशांत ।

म्हणुनी सुग्रीव तुम्हा पाठवी मजसवे।

ते कार्य सिद्ध न होई म्हणुनी मरणे निश्चिंत।

कपिराज वच मोडून कोण होइ सुखी जगी ॥१२॥

अस्मिन् अतीते काले तु सुग्रीवेण कृते स्वयम् ।

प्रायोपवेशनम् युक्तम् सर्वेषा च वनौकसाम् ॥१३॥

सुग्रीवाने दिलेला काळ लोटल्यामुळे आपणा ।

उपोषण आमरण करुनी मरणे योग्य हे असे ॥१३॥

तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः स्वामिभावे व्यवस्थितः।

न क्षमिष्यति नः सर्वानपराधकृतो गतान् ॥१४॥

कठोरवृत्ति सुग्रीव बैसलेला राजपदी।

अपराधी आम्ही जेव्हां क्षमा न करील तो॥१४॥

अप्रवृत्तौ च सीतायाःपापमैव करिष्यति ।

तस्मात् क्षममिहाद्यैव गन्तुं प्रायोपवेशनम् ॥१५॥

त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च धनानि च गृहाणि च ।

सीतासमाचार नसता वधेल निश्चित तो अम्हा।

म्हणुनी सोडुनि संसार संपत्ति घरदारही ॥१५॥

आरम्भ मरणान्तिक उपोषणा केला पाहिजे।

ध्रुवं नो हिंसते राजा सर्वान् प्रतिगतानितः॥१६॥

वधेनाप्रतिरूपेण श्रेयान् मृत्युरिहैव नः।

परतता वधील राजा आम्हा सर्वां निश्चित॥१६॥

अनुचित वधापेक्षा इथेच मृत्यु योग्य अम्हा ।

न चाहं यौवराज्येन सुग्रीवेणाभिषेचितः॥१७॥

नरेन्द्रेणाभिषिक्तोऽस्मि रामेणाक्लिष्टकरमणा ।

युवराजपदी सुग्रीव अभिषेक न करी मला ॥१७॥

महानकर्म श्रीरामे केला अभिषेक मज ।

स पूर्वं बद्धवैरो मां राजा दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ॥१८॥

घातयिष्यति दण्डेन तीक्ष्णेन कृतनिश्चयः।

मजसि सुग्रीवाचे वैर असता तयाची आज्ञा॥१८॥

तोडता निश्चित दण्ड करुनी मारेल मज।

किं मे सुरुद्धिर्व्यसनं पश्यद्धिर्जीवितान्तरे ।

इहैव प्रायमासिष्ये सागररोधसि॥१९॥

राजाकडून मरण सुहृद पाहतील त्यां ।

त्यापेक्षा उपाशी येथे राहून मरणे बरे ॥१९॥

एतच्छ्रुत्वा कुमारेण युवराजेन भाषितम् ।

सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः करुणं वाक्यमब्रुवन् ॥२०॥

युवराज कुमाराचे ऐकुनिया हे भाषण ।

वानरश्रेष्ठ सर्व ते करुणास्वरे बोलती ॥२०॥

तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियारक्तश्च राघवः।

समीक्ष्याकृतकार्यास्तु तस्मिश्च समये गते॥२१॥

अदृष्टायां च वैदेह्यां दृष्ट्वा चैव समागतान् ।

राघवप्रियाकामाय घातयिष्यत्यसंशयम्॥२२॥

सुग्रीव कठोर राम अनुरक्त सीतेवरी ।

कार्य त्यांचे न करता कालानंतर पाहुनी॥२१॥

येता आम्हा सीतेवीण करता न राघवप्रिय ।

सुगीव मारील आम्हा नसे मुळीच संशय ॥२२॥

न क्षमं चापराद्धानां गमन् स्वामिपार्शतः।

प्रधानभूताश्च वयं सुग्रीवस्य समागताः॥२३॥

प्रधानसेवक म्हणुनी धाडी स्वामी इथे अम्हा।

न अपराध्यानी आम्ही परत जाणे उचित ॥२३॥

इहैव सीतामन्वीक्ष्य प्रवृत्तिमुपलभ्य वा ।

नो चेद् गच्छाम तं वीरं गमिष्यामो यमक्षयम् ॥२४॥

सीतादर्शन अथवा समाचार घेउनिया ।

न जाता सुग्रीव आम्हा यमलोकी धाडिल ॥२४॥

प्लवङ्गमानां तु भयार्दितानां श्रुत्वा वचस्तार इदं बभाषे ।

अलं विषादेन बिलं प्रविश्य वसाम सर्वे यदि रोचते वः॥२५॥

प्लवंग जे असति भयपीडित ऐकून वचन तार वदतसे।

इथे न बसता शिरणे गुहेत निवास तेथे करणेच योग्य ॥२५॥

इदं हि मयाविहितं सुदुर्गम् प्रभूतपुष्पोदकभोज्यपेयम् ।

इहास्ति नो नैव भयं पुरंदरान्न राघवाद् वानरराजतोऽपि वा ॥२६॥

अत्यन्त दुर्गम मायानिर्मित गुहा फल फूल खाद्य विपुल ही।

नसे त्यामुळे भय इन्द्र.रामचन्द्र वा राजा सुग्रीवापासुनी ॥२६॥

श्रुत्वाङ्गदस्यापि वचोऽनुकूलं ऊचुश्च सर्वे हरयः प्रतीताः।

यथा न हन्येन तथा विधानमसक्तमद्यैव विधीयतां नः॥२७॥

ऐकून तार जे बोलला असे अनुकूल अंगदासही त्यामुळे वानर सर्वा।
म्हणती तसेच अविलम्ब करणे न मारले जाउ आम्ही त्यामुळे ॥२७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥५३॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५४

तथा ब्रुवति तारे तु ताराधिपतिवर्चसि।

अथ मेने हृतं राज्यं हनूमानङ्गदेन तत् ॥१॥

चन्द्रासम तेजस्वी तार ऐसे बोलता ।

हनूमान् समजे राज्य अंगदे घेतले जणु॥१॥

अंगद सर्व वानरांना वळवू शकला तर् तोच राज्यपण बळकावेल या शक्यतेचा विचार करून

बुध्या ह्यष्टाङ्गया युक्तं चतुर्बलसमन्वितम्।

चतुर्दशगुणं मेने हनूमान् वालिनः सुतम् ॥२॥

जाणे हनुमान् अष्ट गुणयुक्त बुद्धि अङ्गदा।
तसे चार बले युक्त चतुर्दश गुणसंपन्न तो॥२॥

बुद्धीचे आठ प्रकार ऐकण्याची इच्छा, ऐकणे, समजून घेणे, समजून धारण करणे, उहापोह करणे, तात्पर्य जाणणे, तत्त्वज्ञान सम्पन्न असणे

चतुर्बल साम दाम दण्ड भेद

चतुर्दश गुण देशकाल ज्ञान व् इतर तेरा

आपूर्यमाण शश्वच्च तेजोबलपराक्रमैः।

शशिनं शुक्लपक्षादौ वर्धमानमिवश्रिया॥३॥

परिपूर्ण सदा तेजे तैसे बल पराक्रमे ।

प्रतिदिनि वाढतसे तेज शुक्लेन्दुवत् ॥३॥

बृहस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमे सदृशं पितुः।
शुश्रूयमाणं तारस्य शुक्रस्येव पुरंदरम् ॥४॥

बुद्धी बृहस्पतीसम पित्यासम पराक्रमी।
ऐके तारवचना इन्द्र बृहस्पतीचे जसा ॥४॥

भर्तुरर्थे परिश्रान्तं सर्वशास्त्र विशारदः ।

अभिसंधातमारेभे हनूमान्ङ्गदं ततः॥५॥

स्वामीसाठी परिश्रान्त असती या विचारे।
शास्त्रनिपुण हनूमान् विचार ऐसा करी ।
अङ्गदास फोडण्यास तारादि कपिपासुनी ॥५॥

स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपवर्णयन् ।

भेदयामास तान् सर्वान् वानरान् वाक्यसम्पदा ॥६॥

साम दाम भेद दण्ड यातील तृतीय योजुनी ।

वाक्ये सयुक्तिक बोलुनी प्रयत्न करु लागले ॥६॥

तेषु सर्वेषु भिन्नेषु ततोऽभीषयदङ्गदम् ।

भीषणैर्विविधैर्वाक्यैः कोपोपायसमन्वितैः ॥७॥

सर्व वानर फुटता योजुनी चौथा उपाय।

भयदायक वचने अङ्गदा भय दाखवी ॥७॥

त्वं समर्थतरः पित्रा युद्धे तारेय वै ध्रुवम् ।

दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥८॥

तारापुत्रा तू समर्थ पित्यापरी निर्विवाद हे ।

तसेच धारण करण्या कपिराज्य तयापरी ॥८॥

नित्यमस्थिरचित्ता हि कपयो हरिपुंगवा।

नाज्ञाप्यं विषहिष्यन्नि पुत्रदारं विना त्वया ॥९॥

अस्थिरचित्त हे नित्य हे वानरशिरोमणे ।

स्त्रीपुत्राविना न सह्य त्या आज्ञा तव पाळणे॥९॥

त्वां नैते ह्यनिजरेयुः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।

यथायं जाम्बवान् नीलः सुहोत्रश्च महाकपिः॥१०॥

नह्यहं ते इमे सर्वे सामदानादिभिर्गुणैः।

दण्डेन न त्वया शक्याः सुग्रीवादपकर्षितुम् ॥११॥

सुग्रीवा सोडून सर्व हे न येतिल तुजसवे ।

जाम्बवान् सुहोत्र नील महाकपि यांसारखे ॥१०॥

माझ्यासह सामदाने न येतिल मी सांगतो ।

दण्डानेही न येतिल ते ऐसे मज वाटते ॥११॥

विगृह्यासनमप्याहुर्दुर्बलेन बलीयसा ।

आत्मरक्षाकरस्तस्मान्न विगृहणीत दुबलः॥१२॥

करुनि दुर्बला विरोध बलवान् गप्प राहीला।

वैर बलवानाचे घेणे अयोग्य असते दुर्बला॥१२॥

यां चेमां मन्यसे धात्रीमेतद् बिलमिति श्रुतम् ।

एतल्लक्ष्मणबाणामीषत् कार्यं विदारणम् ॥१३॥

वाटते तुम्हा गुहा ही लपवील मातेपरी ।

परि भग्न बाणे शीघ्र करील लक्ष्मण तिला॥१३॥

स्वल्पं हि कृतमिन्द्रेण् क्षिपता ह्यशनिं पुरा ।

लक्ष्मणो निशितैर्बाणैर्भिन्द्यात् पत्रपुटं यथा ॥१४॥

वज्रप्रहारे इन्द्राने हानि अल्प केली असे ।

गुहेस त्या लक्ष्मण तीक्ष्ण बाणांनी आपल्या।

विदीर्ण करील वेगे पत्रद्रोणापरि तिज ॥१४॥

लक्ष्मणस्य च नाराचा बहवः सन्ति तद्विधाः।

वज्राशनि समस्पर्शा गिरीणामपि दारकाः॥१५॥

वज्राशनिपरी ज्यांचा स्पर्श नाराच अनेक ।

लक्ष्मणापाशी जे विदीर्ण करती पर्वतासही ॥१५॥

अवस्थानं यदैव त्वमासिष्यसि परंतप ।

तदैव हरयः सर्वे त्यक्ष्यन्ति कृतनिश्चयाः॥१६॥

रहाण्या गुहेत आरंभ करता हे परंतप।

त्यागतील कपि सर्व तुज जैसे ते इच्छिति॥१६॥

स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विग्ना बुभुक्षिताः।

खेदिता दुःखशय्याभिस्त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः॥१७॥

उद्विग्न होता स्मरुनी मुलां पत्नीस आपल्या।

भूकेने व्याकुळ दुःखद शय्या या सर्व कारणे।

सर्व हे जातिल सोडुनि तुजला एकट्या इथे ॥१७॥

स त्वं हीनः सुहृद्भिश्च हितकामैश्च बन्धुभिः।

तृणादपि भृशोद्विग्नः स्पन्दमानाद् भविष्यसि ॥१८॥

वञ्चित सहयोगास हितैषी बन्धुमित्रांच्या।

होउनी तृणवत् तुच्छ भिउनी राहशिल सदा ॥१८॥

न च जातु न हिंस्युस्त्वां घोरा लक्ष्मणसायकाः।

अपवृत्तं जिघांसन्तो महावेगा दुरासदाः॥१९॥

लक्ष्मणाचे वेगशाली घोर दुर्जय तीर जे ।

विमुख श्रीरामकार्या वधती तुज निश्चित॥१९॥

अस्माभिस्तु गतं सार्धं विनीतवदुपस्थितम्।

आनुपूर््यात्तु सुग्रीवो राज्ये त्वां स्थापयिष्यति ॥२०॥

येता आम्हासवे त्याच्या सेवेत विनीत होउनी।

स्वतः नंतर सुग्रीव बसवील राज्यावरी तुला॥२०॥

धर्मराजः पितृव्यस्ते प्रीतिकामो दृढव्रतः।

शुचिः सत्यप्रतिज्ञश्च स त्वां जातु न नाशयेत् ॥२१॥

काका तव सुग्रीव सत्यप्रतिज्ञ धार्मिक ।

हित इच्छी तुझे नाश न करील कधी तव ॥२१॥

प्रियकामश्च ते मातुस्तदर्थं चास्य जीवितम् ।

तस्यापत्यं च नास्त्यन्यत् तस्मादद्गद गम्यताम् ॥२२॥

तव मातेचे करण्या इच्छी तो प्रिय सदा।

तुझ्यावीण न् दुसरा पुत्र त्या त्यामुळे तुला ।

आम्हासवे त्याच्यापाशी येणे योग्य असे तुला ॥२२॥ अद्गद हा वालीचा पुत्र आहे पण

काही श्लोकात सुग्रीव त्याचा पिता आहे असा उल्लेख झालेला दिसतो ही गोष्ट अनाकलनीय आहे.

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये किष्किन्धाकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः॥५४॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५५

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
स्वामिसत्कारस्युक्तमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥१॥

ऐकुनी हनुमान वाक्य ज्यात सन्मान स्वामिचा।
धर्मानुकूल विनय युक्त जे अङ्गद म्हणे ॥१॥ ।

स्थैर्यमात्ममनःशौचमानृशंस्यमथार्जवम् ।

विक्रमश्चैव धैर्यं च सुग्रीवो नोपपद्यते ॥२॥

स्थैर्य पावित्र्य मनाचे शरीराचे पराक्रम ।

सरलता दयालुत्व सुग्रीवात असे गुण ।

असती करणे मान्य मज हे शक्य नसे॥२॥

भ्रातुर्ज्येष्ठस्य यो भार्या जीवतो महिषीं प्रियाम् ।

धर्मेण यस्तु स्वीकरोति जुगुप्सितः॥३॥

कथं स् धर्मं जानीते येन भ्रात्रा दुरात्मना।

युद्धायाभिनियुक्तेन बिलस्य पिहितं मुखम् ॥४॥

ज्येष्ठ भ्रात्याची पत्नी मातेसम जी धर्मतः।

तिला पत्नीसम ठेवी धर्म कैसा यामध्ये ।

जो जाई बन्धूच्या सवे त्याच्या रक्षणास्तव ।

शिळा ठेवी गुहाद्वारी तो धर्मज्ञ कसा असे ॥४॥

सत्यात् पाणिगृहीतश्च कृतकर्मा महायशाः।

विस्मृतो राघवो येन स कस्य सुकृतं स्मरेत् ॥५॥

ज्याने पकडुनी हात कार्य त्याचे साधले ।

विसरे त्यालाही तोच इतरां काय स्मरे ॥५॥

लक्ष्मणस्य भयेनेह नाधर्मभयभीरुणा ।

आदिष्टा मार्गितुं सीता धर्मस्तस्मिन् कथं भवेत् ॥६॥

नच अधर्म भीतीने तर लक्ष्मणाच्या भये।

आम्हा सीताशोधास्तव धाडी धर्म जाणे काय तो ॥६॥

तस्मिन् पापे कृतघ्ने तु स्मृतिभिन्ने चलात्मनि ।

आर्यः को विश्वसेज्जातु तत्कुलीनो विशेषतः॥७॥

कृतघ्न स्मृतिहीन पापी चञ्चल सुग्रीवावरी ।

त्याच्याच कुली उत्पन्न विश्वसेल कोणी कसा ॥८॥

राज्ये पुत्रः प्रतिष्ठाप्य; सगुणो निर्गुणोऽपि वा।

कथं शत्रुकुलीनं मां सुग्रीवो जीवयिष्यति॥८॥

स्वपुत्र गुणि अवगुणी वा राज्यावर ज्यास पाहिजे ।

मज शत्रुकुली उत्पन्ना जिवंत कसा ठेविल ॥८॥

भिन्नमन्त्रोऽपराद्धश्च भिन्नशक्तिः कथं ह्यहम् ।

किष्किन्धां प्राप्य जीवेयमनाथ इव दुर्बलः॥९॥

सुग्रीवापासुनि दूर होण्याचा विचार मम मनी ।
केला प्रकट मी आज त्यात अपराधी मी असे।
शक्ति क्षीण असे माझी अनाथ दुर्बल मी असे।
किष्किन्धा मी असा जाता राहिन कैसा जीवित ॥९॥

उपांशुदण्डेन हि मां बन्धनेनोपपादयेत् ।

शठःक्रूरो नृशंसश्च सुग्रीवो राज्यकारणात् ॥१०॥

सुग्रीव निर्दयी क्रूर शठ गुप्तरूपे मज ।

देईल दण्ड ठेवील बन्धनात किंवा मला ॥१०॥

बन्धनाच्चावसादान्मे श्रेयः प्रायोपवेशनम् ।

अनुजानन्तु मां सर्वे गृहं गच्छन्तु वानराः॥११॥

बन्धन कष्ट यापेक्षा मरणे प्रायोपवेशने।

मजला वाटे योग्य म्हणुनी मी येथ राहिन

सर्व वानर मज येथे सोडुनी जावो स्वगृही॥११॥

अहं वः प्रतिजानामि न गमिष्याम्यहं पुरीम् ।

इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ॥१२॥

सांगतो प्रतिज्ञेवर मी किष्किन्धा नच जाइन ।

प्रायोपवेशने मरणे योग्य येथे दिसे मज ॥१२॥

अभिवादनपूर्व तु राजा कुशलमेव च ।

अभिवादनपूर्व तु राघवौ बलशालिनौ ॥१३॥

प्रणाम मम सुग्रीवा कुशल मम सांगणे।

राघवांना बलशाली कुशल प्रणाम सांगणे ॥१३॥

वाच्यस्तातो यवीयान् मे सुग्रीवो वानरेश्वरः।

आरोग्यपूर्व कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ॥१४॥

पित्यासम सुग्रीवा तैसी माता रुमा तयां ।

आरोग्यपूर्वक माझे कुशल वृत्त सांगणे ॥१४॥

मातरं चैव मे तारामाश्वासयितुमर्हथा।

प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुक्रोशा तपस्विनी ॥१५॥

तारेस मम मातेस आश्वासुनि धीर द्या ।

स्वभावे दयाळु प्रेम बहुत ती मजवरि करी॥१५॥

विनष्टमिह मां श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ।

एतावदुक्त्वा वचनं वृद्धांस्तानभिवाद्य च ॥१६॥

विवेश चाङ्गदो भूमौ रुदन् दर्भेषु दुर्मनाः।

मम नष्ट समाचारे प्राणत्याग करेल ती ।

बोलूनि ऐसे वचना नमुनी वृद्ध वानरां ॥१६॥

उदास दर्भासनावरि प्रायोपवेशना बसे ।

तस्य संविशतस्तत्र रुदन्तो वानरर्षभाः॥१७॥

नयनेभ्यः प्रमुमुचुरुष्णं वै वारि दुःखिताः।

सुग्रीव चैव निन्दतः प्रशंसन्तश्च वालिनम् ॥१८॥

परिवार्याङ्गदं सर्वे व्यवसन् प्रायमासितुम् ।

तो तसा बसता सर्व रडाया श्रेष्ठ वानर॥१७॥

लागता वाहती उष्ण त्यांच्या अश्रु नेत्रातुनि।

निन्दुनि सुग्रीवा सर्व जमुनी अङ्गदाभोवती॥१८॥

अङ्गदासवे करती उपोषणाचा निश्चय।

तद् वाक्यं वालिपुत्रस्य विज्ञाय प्लवगर्षभाः॥१९॥

उपस्पृश्योदकं सवे प्राङ्मुखाः समुपाविशन् ।

दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु उदक्तीरं समाश्रिताः॥२०॥

मुमूर्षवो हरिश्रेष्ठा एतत् क्षममिति स्म ह॥

वालिपुत्राचे वाक्य ऐकोनि वानरर्षभ ॥१९॥

मृत्युच्या इच्छेने सर्व करती आचमन॥

समुद्र उत्तर तीरे दक्षिणाग्र कुश पसरुनी।

पूर्वाभिमुख होउनी बैसती ते उपोषणा ॥२०॥

रामस्य वनवासं च क्षयं दशरथस्य च ॥२१॥

जनस्थानवधं चैव वधं चैव जटायुषः।

हरणम् चैव वैदेह्या वालिनश्च वधं तथा ।

रामकोपं च वदतां हरीणां भयमागतम् ॥२२॥

वनवास श्रीरामाचा मृत्यु दशरथ राजाचा ॥२१॥

जनस्थान राक्षस वध तसा वध जटायुचा।

अपहरण सीतेचे वालीचाही वध तसा ।

रामकोपासवे अन्य भय कपींना होतसे ॥२२॥

स संविशद्भिर्बहुभिर्नहीधरो महाद्रिकूटप्रतिमैः प्लवङ्गमैः।

बभूव संनादितनिर्दरान्तरो भृशं नद्भ्रैर्जदैवर्जलदैरिवाम्बरम् ॥२३॥

पर्वतापरी शरीर असे जयांचे भये वानर करति ते शब्द उच्चरवे।
प्रतिध्वनिने त्या पर्वत प्रतीत नभासम उच्चरवे गर्जणाच्या मेघांसवे॥२३॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे पञ्चञ्चाशः सर्गः ॥५५॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५६

उपविष्टास्तु ते सर्वे यस्मिन् प्रायं गिरिस्थले ।

हरयो गृध्रराजश्च तं देशमुपचक्रमे ॥१॥

सम्पातिर्नाम नाम्ना तु चिरजीवी विहंगमः।

भ्राता जटायुषः श्रीमान् विख्यातबलपौरुषः॥२॥

पर्वतावरि ज्या स्थानी उपोषणा ते वानर ।

बैसती येतसे तेथ गृध्रराज चिरंजिव ॥१॥

सम्पाति तयाचे नाम बन्धु जटायूचा असे।

बल आणि पुरुषार्थ यासाठी प्रसिद्ध असे ॥२॥

कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः।

उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा हृष्टात्मा गिरमब्रवीत् ॥३॥

विन्ध्यकन्दरातुन निघता पाही कपीजना।

आनन्दित तो होई बोलला आणि त्यांसवे ॥३॥

विधिः किल नरं लोके विधानेनानुवर्तते ।

यथायं विहितो भक्ष्यश्चिरान्मह्यमुपागतः॥४॥

परम्पराणां भक्षिष्ये वानरानां मृतं मृतम् ।

उवाचैतद् वचः पक्षी तान् निरीक्ष्य प्लवङ्गमान् ॥५॥

पूर्वजन्म कर्मानुसार फल प्राप्त होते जसे ।

दीर्घकालाने मजला असे भोजन प्राप्त हे ॥४॥

मम कर्मफले यात एक एक मरे जसा।

क्रमशः मी भक्षीन त्यां पाहुनी बोलला असे॥५॥

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा भक्ष्यलुब्धस्य पक्षिणः।

अङ्गदः परमायस्तो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥६॥

भक्ष्य पाहुनि आनंदी पक्ष्याचे बोल ऐकुनी ।

अङ्गद दुःखी होत हनुमाना बोलला असे ॥६॥

पश्य सीतोपदेशेन साक्षाद् वैवस्वतो यमः।

इमं देशमनुप्राप्तो वानरानां विपत्तये॥७॥

सीतेच्या निमित्ताने साक्षात् सूर्यपुत्र यम।
वानरांना विपत्तीत टाकण्या येथ येतसे ॥७॥

रामस्य न कृतं कार्यं न कृतं राजशासनम् ।

हरीणामियमज्ञाता विपत्तिः सहसाऽऽगता ॥८॥

न केले रामाचे कार्य नच राजाज्ञा पाळली।

अचानक विपत्ती ये त्यामध्ये वानरांवरी ॥८॥

वैदेह्या प्रियकामेन कृतं कर्म जटायुषा ।

गृध्रराजेन यत् तत्र श्रुतं वस्तदशेषतः ॥९॥

प्रिय करण्या सीतेचे गृध्रराज जटायुने ।

साहस जे केलेले असेल सर्वां ज्ञात ते ॥९॥

तथा सर्वाणि भूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि।

प्रियं कुर्वन्ति रामस्य त्यक्त्वा प्राणान् यथा वयम् ॥१०॥

आम्हापरी पशुपक्षी समस्त प्राणीपक्षीही ।

रामकार्या आम्हासम करती प्राण देऊनी ॥१०॥

अन्योन्यमुपकुर्वन्ति स्नेहकारुण्ययन्त्रिताः।

ततस्तस्योपकारार्थं त्यजतात्मानमात्मना ॥११॥

उपकार एकमेका स्नेहकरुणा वशीभुत ।

म्हणुनी रामकार्यार्थं देहत्याग तुम्ही करा ॥११॥

प्रियं कृतं हि रामस्य धर्मज्ञेन जटायुषा।

राघवार्थे परिभ्रान्ता वयं संत्यक्तजीविताः॥१२॥

कान्ताराणि प्रपन्नः स्म न् च पश्याम मैथिलीम् ।

करण्यास श्रीरामाचे धर्मज्ञ जटायु प्रिया

सोडुनी जीवनमोह तैसे या दुर्गम वनी ॥१२॥

आलो आम्ही परी झाले नच मैथिलीदर्शना

स सुखी गृध्रराजस्तु रावणेन हतो रणे ।

मुक्तश्च सुग्रीवभयाद् गतश्च परमां गतिम् ॥१३॥

गृध्रराज सुखी होत रावणहस्ते मरुनि ।

परमगति त्या प्राप्त सुग्रीव भय मुक्त तो॥१३॥

जटायुषो विनाशेन राज्ञो दशरथस्य च ।

हरणेन च वैदेह्याः संशयं हरयो गताः॥१४॥

राजा दशरथ मृत्यु विनाश जटायूचा ।

अपहरण वैदेहीचे वानरजीवन संशयी ॥१४॥

रामलक्ष्मणयोर्वासमरण्ये सह सीतया ।

राघवस्य च बाणेन वालिनश्च तथा वधाः॥१५॥

रामाकोपादशेषाणां रक्षसां च तथा वधम् ।

कैकेय्या वरदानेन इदं च विकृतं कृतम् ॥१६॥

वनात कराया लागे वास श्रीराम लक्ष्मणा ।
 होतसे वालीचा वध श्रीराम बाणामुळे ॥१५॥
 रामकोपामुळे आता सर्व राक्षस संहार ।
 वाईट घडे हे सर्व कैकेयीच्या वरामुळे ॥१६॥

तदसुखमनुकीर्तितं वचो भुवि पतितांश्च निरीक्ष्य वानरान्।
 भूशचकितमतिर्महामतिः कृपनमुदाहृतवान् स गृध्रराजः॥१७॥

वचन दुःखमय बोलति वानर ऐकुनि त्यां पृथ्वीवर बघता।
 बुद्धिमान सम्पाति होउनी क्षुब्ध दीन उद्युक्त बोलण्या॥१७॥

तत् तु श्रुत्वा तथा वाक्यमङ्गदस्य मुखोद्गतम् ।

अब्रवीद् वचनं गृध्रस्तीक्ष्णतुण्डो महास्वनः॥१८॥

अङ्गदाचे ऐकुनी वाक्य तीक्ष्णचंचू गृध्र तो।

उच्च स्वरे त्या सर्वा विचारे ऐशा प्रकारे तो॥१८॥

कोऽयं गिरा घोषयति प्राणैः प्रियतरस्य मे ।

जटायुषो वधं भ्रातुः कम्पयन्निव मे मनः॥१९॥

कोण येथे वदे बन्धू मम जटायू प्रियतर ।

वध होतसे त्याचा ऐकुनि हृदय कंपित॥१९॥

कथमासीज्जनस्थाने युद्धं राक्षस गृध्रयोः।

नामधेयमिदं भ्रतुश्चिरस्याय मया श्रुतम् ॥२०॥

कसे युद्ध जनस्थानी गुधराक्षस होतसे ।

प्रिय बन्धूचे नाम ऐकले बहु दिनानंतर ॥२०॥

इच्छेयं गिरिदुर्गाश्च भवद्भिरवतारितुम् ।

यवीयसो गुणज्ञस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः ॥२१॥

अतिदीर्घस्य कालस्य परितुष्टोऽस्मि कीर्तनात् ।

तदिच्छेयमहं श्रोतुं विनाशं वानरर्षभाः ॥२२॥

अनुज मम जटायू प्रशंसनीय पराक्रमे ।

दीर्घकालानन्तर त्याचे नाव ऐकुनी प्रसन्न मी ॥२१॥

उतरवा खाली मज दुर्गम स्थानावरुनि या ।
इच्छितो ऐकण्या वृत्त विनाशाचे बन्धुच्या ॥२२॥

भ्रातुर्जटायुषस्तस्य जनस्थाननिवासिनः।

तस्यैव च मम भ्रातुः सखा दशरथः कथम् ॥२३॥

यस्य रामः प्रियः पुत्रो ज्येष्ठो गुरुजनप्रियः।

मम बन्धु जनस्थानी राही श्रीरामहि जिथे ।

ज्येष्ठ पुत्र ते ज्यांचे दशरथ यांच्यासवे ।

मित्रता मम बन्धूंची कैसी घडलेली असे ॥२३॥

सूर्यांशुदग्धपक्षत्वान्न शक्नोमि विसर्पितम् ।

इच्छेयं पर्वतादस्मादवतर्तुमरिंदमाः॥२४॥

सूर्यकिरणे दग्धपंख अशक्य उडणे मज।

तरी पर्वताखाली मी यावे ही इच्छा मज ॥२४॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः॥५६॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५७

शोकाद् भ्रष्टस्वरमपि श्रुत्वा वानरयूथपाः।

श्रद्धधु व तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्किताः॥१॥

शोकाने गळा दाटुनि भ्रष्ट स्वर सम्पातिचा ।

वच ऐकुनि वानर न विश्वसति शङ्कित ॥१॥

ते प्रायमुपाविष्टास्तु दृष्ट्वा गृध्र प्लवङ्गमाः।

चक्रुर्बुद्धिं तदा रौद्रां सर्वान् नो भक्षयिष्यति ॥२॥

आमरण उपवासा बसलेले ते सर्व वानर ।

पाहुनी गृध्रा शङ्कित खाईल का हा आम्हा॥२॥

सर्वथा प्रायमासीनान् यदि नो भक्षयिष्यति ।

कृतक्त्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः॥३॥

प्रायोपवसना आम्ही बसलेलो जर तो पक्षी।

खाईल आम्हा तर कार्य आमचेच होइल॥३॥

एतां बुद्धिं ततश्चक्रुः सर्वे ते हरियूथपाः।

अवतार्य गिरेः श्रुङ्गाद् गृध्रमाहाङ्गदस्तदा ॥४॥

विचार ऐसा करती सर्व कपिप्रमुख ते ।

गृध्रा शिखरावरुनी उतरवुनी अङ्गद म्हणे ॥४॥

बभूवर्क्षरजो नाम वानरेन्द्रः प्रतापवान् ।

ममार्य पार्थिवः पक्षिन् धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ॥५॥

सुग्रीवश्चैव वाली च पुत्रौ घनबलावुभौ ।

लोके विश्रुतकर्माभूद् राजा वाली पिता मम ॥६॥

पूर्वीं होत ऋक्षराज वानरेन्द्र प्रतापवान् ।

पितामह मम ते असती सुग्रीव वाली तथा ॥५॥

असती दोन धर्मात्मा त्यातील वाली मम ।

पिता जगि जे ख्यात त्यांच्या पराक्रमामुळे ॥६॥

राजा कृत्स्नस्य जगत इक्ष्वाकूणां महारथः।

रामो दाशरथः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥७॥

लक्ष्मणेनसह भ्रात्रा वैदेह्या सह भार्यया।

पितुर्निर्देशनिरतो धर्म पन्थानमाश्रितः॥८॥

सर्व जगताचे स्वामी इक्ष्वाकूंचे महारथी ।

दशरथपुत्र श्रीराम पित्राज्ञा पाळण्यास्तव।

धर्ममार्गी तत्पर ते येती दण्डकवनी ।

बन्धु लक्ष्मण आणि वैदेही सीतेसह ॥८॥

तस्य भार्या जनस्थानाद् रावणेन हृता बलात् ।
 रामस्य तु पितुर्मित्रं जटायुर्नाम गृध्रराट् ॥९॥
 ददर्श सीतां वैदेहीं हियमाणां विहायसा ।
 रावणं विरथं कृत्वा स्थापयित्वा च मिथिलीम् ॥१०॥

जनस्थानातुनि भार्या बळे पळवी रावण ।
 दशरथाचा असे मित्र जटायु गृध्रराज तो॥८॥
 पाही बळाने वैदेही पळविली जात असे ।
 रावण रथ तोडूनी मैथिलीस सुरक्षित ॥९॥

उतरवी भूमीवरती युद्ध रावणासी करी।
परि वृद्ध परिश्रान्त मारिले रावणे रणे ॥१०॥

एवं गृध्रो हतस्तेन रावणेन बलीयसा।

संस्कृतश्चापि रामेण जगाम गतिमुत्तमाम् ॥११॥

असा गृध्र मारला जाई रावणाकडुनी रणी।
राम करी अन्त्यविधी उत्तम गति प्राप्त त्या ॥११॥

ततो मम पितृव्येण सुग्रीवेण महात्मना ।

चकार राघवः सख्यं सोऽवधीत् पितरम् मम ॥१२॥

सुग्रीव मम पितृव्य सख्य श्रीरामाशी करी ।

त्याच्याकडुनी पित्याचा मम वध करीतसे ॥१२॥

मम पित्रा निरुद्धो हि सुग्रीवः सचिवैः सह ।

निहत्य वालिनं रामस्ततस्तमभिषेचयत् ॥१३॥

वञ्चित राज्यापासुनि सुग्रीवा मन्त्र्यांसह ।

पित्याने मम केले म्हणुनी वधुनी तथा ।

करी सुग्रीवा अभिषेक श्रीरामचन्द्र तदा ॥१३॥

स राज्ये स्थापितस्तेन सुग्रीवो वानरेश्वरः।

राहा वानरमुख्यानां तेन प्रस्थापिता वयम् ॥१४॥

ते बसवित राज्यावर सुग्रीवा वानरेश्वरा ।

त्याने पाठविले आम्हा शोधास्तव वैदेहिच्या ॥१४॥

एवं रामप्रयुक्तास्तु मार्गमाणास्ततस्ततः।

वैदेहीं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्यप्रभामिव ॥१५॥

रामास्तव प्रेरित आम्ही फिरताना इतस्ततः।

न दिसे जानकी जैसी रात्री न सूर्यप्रभा ॥१५॥

ते वयं दण्डकारण्यं विचित्य सुसमाहिताः।

अज्ञानात् तु प्रविष्टाः स्म धरण्या विवृतं बिलम् ॥१६॥

एकाग्र होउनी आम्ही दण्डकारण्य शोधता ।

विवरात प्रवेशिलो अज्ञानवश होउनी ॥१६॥

मयस्य मायाविहितं तद् बिलं च विचिन्वताम् ।
व्यतीतस्तत्र मो मासो यो राज्ञा समयः कृतः॥१७॥

मयाच्या माये निर्मित शोधता विवरी आम्ही।

सुग्रीवनिश्चित एक मास सम्पविला आम्ही ॥१७॥

ते वयं कपिराजस्य सर्वे वचनकारिणः।

कृतां संस्थमतिक्रान्ता भयात् प्रायमुपासिताः॥१८॥

सुग्रीवाकडुन निश्चित काल ओलांडिल्यामुळे।

शासनभये बसलो मरणान्तिक उपोषणा ॥१८॥

क्रुद्धे तस्मिंस्तु काकुत्स्थे सुग्रीवे च सलक्ष्मणे ।
गतानामपि सर्वेषां तत्र नो नास्ति जीवितम् ॥१९॥

लक्ष्मण सुग्रीव काकुत्स्थ कोपता आमच्यावरी ।
न वाचवु शकू प्राण ऐसेच जाता परत ॥१८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः॥५७॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५८

इत्युक्तः करुणं वाक्यं वानरैस्त्यक्तजीवितैः।

सबाष्पो वानरान् गृध्रः प्रत्युवाच महास्वनः॥१॥

सोडलेल्या जीवनेच्छा वानरांचे करुण वच ।

एकोनी साश्रु नयने सम्पाति उत्तरे तयां॥१॥

यवीयान् स मम भ्राता जटायुर्नाम वानराः।

यमाख्यात हतं युद्ध रावणेन बलीयसा ॥२॥

बलवान रावणाने सांगता कपिनो तुम्ही ।

मारले ज्या जटायूस कनिष्ठ भ्राता मम॥२॥

वृद्धभावादपक्षत्वाच्छृणवंस्तदपि मर्षये ।

नहि मे शक्तिरस्त्यद्य भ्रातुर्वैरविमोक्षणे ॥३॥

मी वृद्ध जळले पंख अशक्त सूड घेण्यास।

म्हणुनी अप्रिय वृत्त ऐकुनी निष्क्रिय असे ॥३॥

पुरा वृत्रवधे वृत्ते स चाहं च जयैषिणौ ।

आदित्यमुपयातौ स्वो ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ॥४॥

आवृत्याकाशमार्गेण जवेन स्वर्गतो भृशम् ।

मध्यं प्राप्ते तु सूर्ये तु जटायुरवसीदति ॥५॥

पूर्वी वृत्रवधावेळी प्रबल पाहुनि इन्द्रास।
जिंकण्या तया आम्ही बन्धु गेलो परतता॥४॥
येता सूर्याजवळी जो स्वर्गा प्रकाशित करी ।
जटाय् मध्यान्ही होई तयाच्या तेजे शिथिल॥५॥

तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिरर्दितम् ।
पक्षाभ्यां छादयामास स्नेहात् परमविव्हलम् ॥५॥

बन्धूस सूर्यकिरणे पीडित अत्यन्त व्याकुळ।
स्नेहवश झाकले मी पंखानी दोन्ही तया ॥५॥

निर्दग्धपत्रः पतितो विन्ध्येऽहं वानरर्षभाः।

अहमस्मिन् वसन् भ्रातुः प्रवृत्तिं नोपलक्षये ॥७॥

त्यावेळी जळुनी पंख पडलो विन्ध्यगिरीवरी।

राहून इथे मजला बन्धुवृत्त नच माहित ॥७॥

जटायुषस्त्वेवमुक्तो भ्रात्रा सम्पातिना तदा ।

युवराजो महाप्रज्ञः प्रत्युवाचाङ्गदस्तदा ॥८॥

जटायुबन्धु सम्पाति ऐकुनी बोलता असे ।

बुद्धिमान् युवराज त्यावर त्याला बोलला ॥८॥

जटायुषो यदि भ्राता श्रुतं ते गदितं मया ।

आख्याहि यदि जानासि निलयं तस्य रक्षसः॥९॥

ऐकुनी मम ही वार्ता जटायुबन्धु म्हणुनी ।

जर राक्षस निवास जाणसी तर सांग अम्हा ॥९॥

अदीर्घदर्शिनं तं रावणं राक्षसाधमम् ।

अन्तिके यदि वा दूरे यदि जानासि शंस नः॥१०॥

असो दूर वा जवळ नीच राक्षस रावण ।

कोठे असे जाणसि तू तर आम्हा सांगसी ॥१०॥

ततोऽब्रवीन् महातेजा भ्राता ज्येष्ठ जटायुषः।

आत्मानुरूपं वचनं वानरान् सम्प्रहर्षयन् ॥११॥

भ्राता जटायुचा ज्येष्ठ महातेजस्वी वानरां ।

आनंदित करणारे योग्य त्या वच बोलला ॥११॥

निर्दग्धपक्षो गृध्रोऽहं गतवीर्यं प्लवङ्गमाः।

वामात्रेणतु रामस्य करिष्ये साह्यमुत्तमम् ॥१२॥

पंख जळलेला निर्वीर्य गृध्र शक्तिहीन मी।

वचनमात्रे रामास सहय्यक मी होइन ॥१२॥

जानामि वारुणांल्लोकान् विष्णोस्त्रविक्रमानपि।

देवासुरविमर्दाश्च ह्यमृतस्य विमन्थनम् ॥१३॥

जाणतो वरुणलोकांस विष्णुची तीन पाउले।
देवासुर संग्राम अमृतमन्थनही तसे ॥१४॥

विष्णुची तीन पावले वामनावताराचा उल्लेख

रामस्य यदिदं कार्यं कर्तव्यं प्रथमं मया ।

जरया च हृतं तेजः प्राणाश्च शिथिला मम ॥१४॥

तेजहीन वृधत्वाने शक्तिही मम शिथिला।

तरिही प्रथम स्थान रामकार्या असे मम ॥१४॥

तरुणी रूपसंपन्ना सर्वाभरण भूषिता ।

हियमाणा मया दृष्टा रावणेन दुरात्मना ॥१५॥

पाहिले एके दिनि मी युवती रूपसम्पन्ना
दुरात्मा रावण नेताना सर्वाभरणभूषिता ॥१५॥

क्रोशन्ती रामरामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।

भूषणान्यपविध्यन्ती गात्राणि च विधुवन्ती ॥१६॥

जप रामलक्ष्मणाचा करत फेकत दागिने ।

लटपटत्या गात्रानी कम्पित देह हो तिचा ॥१६॥

सूर्यप्रभवे शैलाग्रे तस्याः कौशेयमुत्तमम् ।

असिते राक्षसे भाति यथा वा तडिदम्बुदे ॥१७॥

उदित सूर्यप्रभेपरि पीताम्बर सुदर तिचा ।

प्रकाशित वीजेसम ती कृष्ण राक्षसापुढे ॥१७॥

ता तु सीतामहं मन्ये रामस्य परिकीर्तनात्।

श्रूयतां मे कथयतो निलयं तस्य रक्षसः॥१८॥

रामाचे नाव ती घेई यावरुन सीताच ती ।

सांगतो राक्षस कोठे राही आता मी तुम्हा॥१८॥

पुत्रो विश्रवसः साक्षाद् भ्राता वैश्रवणस्य च ।

अध्यास्ते नगरी लङ्कां रावणो नाम राक्षसः॥१९॥

विश्रवाचा असे पुत्र श्रेष्ठ कुबेराचा बन्धु ।

रावण राक्षस राही नगरीत लङ्का नामक॥१९॥

इतो द्वीपे समुद्रस्य सम्पूर्णं शतयोजने ।

तस्मिन्नलङ्का पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मना ॥२०॥

समुद्रात असे द्वीप येथुनी शतयोजने ।

विश्वकर्म्याने रचिली रमणीय लङ्कापुरी ॥२०॥

जाम्बूनदमयैरिश्वित्रैः काञ्चनवेदिकैः।

प्रासार्हेमवर्णैश्च महद्भिः सुस्माकृता ॥२१॥

सुवर्णाचे बनलेले द्वारे प्रासाद सुन्दर ।

तसेच सुन्दर वेदी सोन्याचेच चबूतरे ॥२१॥

प्राकारेणार्कवर्णेन महता च समन्विता।

तस्यां वसति वैदेही दीना कौशेयवासिनी ॥२२॥

नगरी अतिशय मोठी चमके सूर्यापरी ।

पीत साडीत सीता दुःखे तेथे राहिली ॥२२॥

रावणान्तपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ।

कनकस्यात्मजां राज्ञस्तस्यां द्रक्ष्यथ मैथिलीम् ॥२३॥

अन्तपुरे बन्दिस्त राक्षसींच्या रक्षणामध्ये।

जनककन्या सीतेस पहा जाता तुम्ही तिथे॥२३॥

लङ्कायामथ गुप्तायां सागरेण समन्ततः ।

सम्प्राप्य सागरस्यान्तं सम्पूर्णं शतयोजनम् ॥२४॥

आसाद्य् दक्षिणं तीरं ततो द्रक्ष्यथ रावणम्।

तत्रैव त्वरिताः क्षिप्रं विक्रमध्वं प्लवङ्गमाः॥२५॥

वेढलेली सागराने सुरक्षित लड्का असे ।

शत योजन जाऊनी सागरामधुनी तुम्ही॥२६॥

पोचता दक्षिण तीरी रावणा पहाल तुम्ही।

तत्काळ दाखवा तेथ पराक्रम कपिवर्यहो ॥२५॥

ज्ञानेन खलु पश्यामि दृष्ट्वा प्रत्यागमिष्यथ ।

आद्यः पन्थाः कुलिङ्गानां ये चान्ये धान्यजीविनः॥२६॥

ज्ञानदृष्टि मम पाही परताल सीतेस पाहुनी ।

मार्ग पहिला आकाशी कबूतरादि पक्ष्यांचा॥२६॥

द्वितीयो बलिभोजानां ये च वृक्षफलाशनाः।

भासास्तृतीयं गच्छन्ति क्रौन्चाश्च कुररैः सह ॥२७॥

काकांचा आणि पक्ष्यांचा पलभक्षक दुसरा असे ।

तिसरा वरील चील क्रौन्च कुररादि व्यापती ॥२७॥

श्येनाश्चतुर्थं गच्छन्ति गृध्रा गच्छन्ति पञ्चमम् ।

बलवीर्योपपन्नानां रूपयौवनशालिनाम् ॥२८॥

षष्ठस्तु पन्ता हंसानां वैनतेयगतिः परा।

वैतेयाच्च नो जन्म सर्वेषां वानर्षभाः॥२९॥

ससाणे चौथ्या गृध्र पाचव्या मार्गावरी ।
पराक्रम बल रूप सम्पन्न यौवने तसे ॥२८॥
उडती हंस सहाव्या गरूड त्याच्याहीवरी ।
गरुडापासुनि जन्म आमचा झाला असे ॥२९॥

गर्हितं तु कृतं कर्म येनस्म पिशितशिनः।

प्रतिकार्यं च मे तस्य वैरं भ्रातृकृतं भवेत् ॥३०॥

पूर्वजन्म निंद्यकृत्य बनवी मांसाहारी अम्हा।
प्रतिशोध रावणाचा भ्रात्याच्या मृत्युचा मम।

सहाय्य तुम्हा करुनि इच्छितो मी तो घ्यावया ॥३०॥

इहस्थोऽहं प्रपश्यामि रावणं जानकी तथा ।

अस्माकमपि सौपर्णं दिव्यां चक्षुर्बलं तथा ॥३१॥

येथूनहि शकतो मी पहाया सीता रावण ।

दिव्य गरुडासम शक्ती दूरचे पाहण्या आम्हा ॥३१॥

तस्मादाहारवीर्येण निसर्गेण च वानराः।

आयोजनशतात् साग्राद् वयं पश्याम नित्यशः॥३२॥

नैसर्गिक शक्तिनेही आहारे कपिनो आम्ही ।

शत योजन अथवा दूरही शकतो बघू ॥३२॥

अस्माकं विहिता वृत्तिनिसर्गेण च दूरतः।

विहिता वृक्षमूले तु वृत्तिश्चरणयोधिनाम् ॥३३॥

दूरस्थ पाहुनी भक्ष्य निर्वाह करतो आम्ही ।

भुमीवरील पक्षी जे कुक्कुटासमान दृष्टि त्या।

सीमित वृक्षमुळापाशी उपलब्ध तेथे खाति ते ॥३३॥

उपायो दृश्यतां कश्चिल्लङ्घने लवणाम्भसः।

अभिगम्य तु वैदेही समुद्धार्यां गमिष्यथ ॥३४॥

समुद्र उल्लंघण्याचा शोधा उपाय योग्यसा ।

जाउनी वैदेहीपाशी परताल किष्किन्धापुरी ॥३४॥

समुद्रं नेतुमिच्छामि भवद्विर्वरुणालयम् ।

प्रदास्याम्युदकं भ्रातुः स्वर्गतस्य महात्मनः॥३५॥

सहाय्ये तुमच्या जाण्या समुद्रावरी इच्छितो।

जलाञ्जलि मी करीन प्रदान मम बन्धुला ॥३५॥

ततो नीत्वा तु तं देशं तीरे नदनदीपतेः।

निर्दग्धपक्षं सम्पातिं वानराः सुमहौजसः॥३६॥

तं पुनः प्राप्यित्वा च तं देशं पतगेश्वरम् ।

बभूवुर्वानरा हृष्टाः प्रवृत्तिमुपलभ्य ते॥३७॥

संपातीस ज्याचे पंख जळलेले त्या उचलुनी।
वानरपराक्रमी ते समुद्रतीरी पोचती ॥३६॥
जलाञ्जली देउनिया परतही आणती ।
ऐकुनि मुखे त्याच्या सीतावृत्त आनंदित ॥३७॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः॥५८॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ५९

ततस्तदमृतास्वादं गृध्रराजेन भाषितम् ।

निशम्य वदता दृष्टास्ते वचः प्लवगार्षभाः॥१॥

अमृतसम स्वादिष्ट गृध्रराजाचे वचन ।

ऐकुनि वानरश्रेष्ठ हर्षाने नाचु लागती ॥१॥

जाम्बवान् वानरश्रेष्ठः सह सर्वे प्लवङ्गमैः ।

भूतलात् सहसोत्थाय गृध्रराजानमब्रवीत् ॥२॥

जाम्बवान वानरश्रेष्ठ वानरांच्यासवे सर्व ।

उठुनी भूमीवरुनी गृध्रराजा असे म्हणे ॥२॥

क्व सीता केन वा दृष्टा को वा हरति मैथिलीम् ।

तदाख्यातु भवान् सर्वं गतिर्भव वनौकसाम् ॥३॥

कुठे सीता पाहि कोण कुणी पळविले तिला।

सर्व सांगुनि आश्रयदाता आम्हा कपींचे व्हा तुम्ही ॥३॥

को दाशरथिबाणानां वज्रवेगनिपातिनाम् ।

स्वयं लक्ष्मणमुक्तानां न् चिन्ताति विक्रमम् ॥४॥

कोण न जाणे बाणा वज्रवेगी रामाच्या।

तश्या लक्ष्मण धनुच्या पराक्रमा न गणे ॥४॥

स हरीन् प्रतिस्मुक्तान् सीताश्रुतिसमाहितान् ।

पुनराश्वासयन् प्रीत इदं वचनमब्रवीत् ॥५॥

वृत्तान्त मैथिलीचा ऐकण्या उत्सुक वानरा ।

प्रसन्न आश्वासन देत सम्पाति वदे तयां ॥५॥

श्रूयतामिह वैदेह्या यथा हरणं श्रुतम् ।

येन चापि ममाख्यातम् यत्र चायतलोचना ॥६॥

अपहरण सीतेचे सध्या ती कोठे आहे ।

आणि सांगे सर्व मला जो सर्व ते सांगतो ॥६॥

अह्मस्मिन् गिरौ दुर्गे बहुयोजनमायते ।

चिरान्निपतितो वृद्धः क्षीणप्राणपराक्रमः॥७॥

अति विस्तृत दुर्गम या पर्वतावरी वृद्ध मी।

पडलो होतो होउनि क्षीण शक्ति शरीरे मी ॥७॥

तं मामेवगतं पुत्रः सुपाश्वो नाम नामतः ।

आहारेण यथाकालं बिभर्ति पततां वरः ॥८॥

अवस्थेत अश्या माझ्या सुपार्श्व मम पुत्र जो।

आहार मज देऊनी प्रतिदिन जगवी मज ॥८॥

तीक्ष्णकामास्तु गन्धर्वास्तीक्ष्णकोपा भुजङ्गमाः।

मृगानां तु भयं तीक्ष्ण ततस्तीक्ष्णक्षुधा वयम् ॥९॥

जसा गन्धर्वा काम भुजङ्गा क्रोध मृगा जसे ।

भय तशी तीव्र भुक वानरांना आम्हा असे ॥९॥

स कदाचित् क्षुधार्तस्य ममाहाराभिकांक्षिणः

गतसूर्येऽहनीप्राप्तो मम पुत्रो ह्यनामिषः॥१०॥

एके दिनी क्षुधित मी असता जाई आणण्या।

मजसाठी अन्न परी येई सूर्यास्ती अन्नाविण ॥१०॥

स मयाऽऽहारसंरोधात् पीडितः प्रीतिवर्धनः।

अनुमान्य यथातत्त्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥११॥

त्यामुळे कठोर बोल बोलून पीडा मी तया ।

दिली तरी आदरून मज यथार्थ बोले तो॥११॥

अहं तात यथाकालमामिषार्थी खमाप्लुतः।

महेन्द्रस्य गिरे रमावृत्य सुसमाश्रितः॥१२॥

ताता यथासमय मी उडुनी मांसप्राप्तिस्तव ।

द्वारा महेन्द्र गिरिच्या झाकुनी उभा राहिलो॥१२॥

तत्र सत्त्वसहस्राणां सागरान्तरचारिणाम् ।

पन्थानमेकोऽध्ववसं संनिरोद्धमवाङ्मुखः॥१३॥

चोच बुड्वुनी सागरी पाण्यातिल जिवांस मी।

शोधताना एकटा मी उभा राहुनि थाम्बता ॥१३॥

तत्र कश्चिन्मया दृष्टः सूर्योदयसमप्रभाम् ।

स्त्रियमादाय गच्छन् वै भिन्नाञ्जनचयोपमः॥१४॥

तेथे पाहिले मी स्त्रीस सूर्योदय समप्रभ ।

नेई कृष्णवर्ण एक पुरुष काजळासम ।

सोऽहमभ्यवहारार्थं तौ दृष्ट्वा कृतनिश्चयः।

तेन साम्याविनीतेन पन्थानमनुयाचितः॥१५॥

पाहुनिया आहारार्थं तुमच्या आणावे तयां।

विचार करता ऐसा पुरुष तो करी मला ।

नम्रतापूर्वक वाणीने मार्ग कोठे जातसे ॥१५॥

नहि सामोपन्नानां प्रहतां विद्यते भुवि।

नीचेष्वपि जनः कश्चित् किमङ्ग बत मद्विधः॥१६॥

विनये बोलतसे त्याला प्रहार करि जो भूवरी।

नीच नसे ऐसा कोणी मी तर कुलीन असे ॥१६॥

स याततेजसा व्योम संक्षिपन्निव वेगितः।

अथाहं खेचरेर्भूतैरभिगम्य सभाजितः॥१७॥

तर वेगे तो आकाशी जाता सिद्ध चारण ।

आकाशचारी करती सन्मान मम त्यामुळे ॥१७॥

दिष्ट्या जीवति सीतेति ह्यब्रुवन् मां महर्षयः। कथचित् सकलत्रोऽसौ गतस्ते स्वस्त्यसंशयम् ॥१८॥

वदती महर्षि सीता सौभाग्ये असे जीवित ।

पुरुष तुझ्यापासुनि वाचे कल्याण तुझे ॥१८॥

एवमुक्तस्ततोऽहंसिद्धैः परमशोभनैः।

स च मे रावणो राजा रक्षसां प्रतिवेदितः॥१९॥

परमशोभन सिद्ध पुरुष सांगे असे मला ।

कृष्णपुरुष रावण होता हेहि सांगे तो पुढे॥१९॥

पश्यन् दाशरथेर्भार्याण् रामस्य जनकार्मजाम् ।

भ्रष्टाभरणकौशेयां शोकवेगपराजिताम् ॥२०॥

रामलक्ष्मणयोर्नाम क्रोशन्तीं मुक्तमूर्धजाम् ।

एष कालात्ययस्तात इति वाक्यविदां वरः ॥२१॥

एतदर्थं समग्रं मे सुपार्श्वःप्रत्यवेदयत् ।

तच्छृत्वापि हि मे बुद्धिर्नासीत् काचित् पराक्रमे ॥२२॥

पाहुनी भार्या रामाची सीता जनकनन्दिनी।

पराजित शोकवेगे वस्त्राभूषण छिन्न ती ॥२०॥

केशमुक्त ती घेताना नामे श्रीरामलक्ष्मण ।

दशा राहिलो पाहत तिची मी दयनीय ती॥२१॥

विलम्ब त्यामुळे होई परी सुपार्श्व वर्णन ।

ऐकुनी बुद्धि न होई पराक्रम करण्या परि॥२२॥

अपक्षो हि कथं पक्षी कर्मकिंचित् समारभेत्।

यत् तु शक्यं मया कर्तुं वाग्बुद्धिगुणवर्तिना ॥२३॥

श्रूयतां तत्र वक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ।

पंखरहित पक्षी मी पराक्रम कैसे करू ।

शक्य जे वाणी बुद्धिने करणे स्वभाव मम ॥२३॥

ऐकवी तुम्हा पुरुषार्थ आता दाखवावा तुम्ही।

वामतिभ्यां हि सर्वेषां करिष्यामि प्रियं हि वः॥२४॥

यद्धि दाशरथेः कार्यं मम तन्नात्र संशयः।

वाणी बुद्धिने तुमचे कार्य अवश्य करीन मी ॥२४॥

निःसंशय श्रीरामाचे कार्य माझेहि ते असे ।

तद् भवन्तो मतिश्रेष्ठा बलवन्तो मनस्विनः॥२५॥

प्रहिताः कपिराजेन देवैरपि दुरासदाः।

तुम्ही बलाने बुद्धीने मनस्वी श्रेष्ठ दुर्जय॥२५॥

सुग्रीवे या कार्यास्तव म्हणुनी योजिले तुम्हा।

रामलक्ष्मणबाणाश्च विहिताः कङ्कपत्रिणः॥२६॥

त्रयानामपि लोकानां पर्याप्तास्त्राणनिग्रहे ।

रामलक्ष्मणांचे बाण कङ्कपत्रे बनविले॥२६॥

विधात्याने रक्षणार्थ पर्याप्त लोकांस तिन्ही।

कामं खलु दशग्रीवस्तेजोबलसमन्वितः।

भवतां तु समर्थानां न किञ्चिदपि दुष्करम् ॥२७॥

जरि रावण तेजस्वी बलवान तरि तुम्हासम।

अशक्य नसे वीरांना करणे परास्त तया ॥२७॥

तदलं कालसङ्गेनक्रियातां बुद्धिनिश्चयः।

नहि कर्मसु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्विधाः॥२८॥

तरी विलम्ब न करा सीतादर्शन कार्यास।

न् सिद्धिस्तव करती कालापव्यय बुद्धिमान् ॥२८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये किष्किन्धाकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥५९॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६०

तत्: कृतोदकस्नातं तं गृध्रं हरियूथपाः।
उपविष्टा गिरौ रम्ये परिवार्यसमन्ततः॥१॥

जलांजलिनंतर स्नान करता सम्पातिने ।
वानरयूथपति सर्व घेरुनी त्यास बैसती ॥१॥

तमङ्गदमुपासीनं तैः सर्वैर्हरिभिर्वृतम् ।
जनितप्रत्ययो हर्षात् सम्पातिः पुनरब्रवीत् ॥२॥

अङ्गद त्याचेजवळी विश्वासूनि तयावरी।
वदे विश्वासे हर्षाने सम्पाति सर्वां त्यां असे॥२॥

कृत्वा निःशब्दमेकानाः शृण्वन्तु हरयो मम ।

तथ्यं संकीर्तयिष्यामि यथा जानामि मैथिलीम् ॥३॥

शान्त राहुनिया ऐका कपिनो मी जे सांगतो ।

जाणतो कसे सीतेस तथ्य काय त्यामागिल ॥३॥

अस्य विन्धस्य शिखरेपतितोऽस्मि पुरातन।

सूर्यतापपरीताङ्गो निर्दग्धः सूर्यरश्मिभिः॥४॥

विन्ध्यशिखरावरि या पडलो होतो पूर्वी मी ।

सूर्याच्या प्रचण्ड तापे संतप्त सर्वाङ्ग मम॥४॥

लब्धसंज्ञस्तु षडात्राद् विवशो विह्वलन्निव।

वीक्षमाणो दिशः सर्वा नाभिजानामि किञ्चन ॥५॥

सहा रात्रीनंतर येता शुद्धीवर विह्वल ।

ओळखू न शकलो काही पाहता सगळीकडे ॥५॥

ततस्तु सागरान् शैलान् नदीः सर्वाः सरांसि च ।

वनानि च प्रदेशाश्च निरीक्ष्य मतिरागता॥६॥

पुढे दिसता पर्वत नद्या सागर सरोवर ।

परते स्मरण मम प्रदेश भिन्न पाहता ॥६॥

हृष्टपक्षिगणाकीर्णः कन्दरोदरकूटवान् ।

दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चितः॥७॥

आणि आठवे मज हा विन्ध्यगिरि व्याप्त जो

हर्षोत्फुल्ल पक्ष्यांनी गुहा शिखर कन्दरे ॥७॥

आसीच्चात्राश्रमं पुण्यं सुरैरपि सुपूजितम् ।

ऋषिर्निशाकरो नाम यस्मिन्नुग्रतपाऽ भवत् ॥८॥

आश्रम इथे होता सन्मानित देवगणे ।

निशाकर नाम होते तपस्वी उग्र राहत ॥८॥

अष्टौ वर्षसहस्राणि तेनास्मिन्नृषिणा गिरौ ।

वसतो मम धर्मज्ञे स्वर्गते तु निशाकरे ॥९॥

स्वर्गवासी ऋषि झाले राहतो त्यांच्याविना ।

अष्ट सहस्र वर्षे मी पर्वतावरि याच मी॥९॥

अवतीर्य च विन्ध्याग्रात् कृच्छ्रेण विषमाच्छनैः।

तीक्ष्णदर्भा वसुमती दुःखेन पुनरागतः॥१०॥

शुद्धीवर येउनिया गिरिवरुनि भूवरी ।

तीक्ष्ण कुश तेथुनही कष्टाने आलो पुढे॥१०॥

तमृषिं द्रष्टुकामोऽस्मि दुःखेनाभ्यगतो भृशम्।

जटायुषा मया चैव बहुशोऽधिगतो हि सः॥११॥

कष्टाने आलो येथे ऋषींचे घेण्या दर्शन ।
जटायुसह त्यांना मी अनेकवेळा भेटलो ॥११॥

तस्याश्रमपदाभ्याशे ववुर्वाताः सुगन्धिनः।
वृक्षो नापुष्पितः कश्चिदफलो वा न दृश्यते ॥१२॥
वाहे सुगन्धित वायु समीप सदैव तसे।
नसे एकही वृक्ष फलरहित फुलाविण ॥१२॥

उपेत्य चाश्रमं पुण्यं विक्षमूलमुपाश्रितः।
द्रष्टुकामः प्रतीक्षे च भगवन्तं निशाकरम् ॥१३॥
पोचता आश्रमी त्या मी वृक्षाखाली राहिलो ।

निशाकर दर्शनास्तव प्रतीक्षा करु लागलो ॥१३॥

अथ पश्यामि दूरस्थमृषिं ज्वलिततेजसम् ।

कृताभिषेकं दुर्घर्षमुपावृत्तमुदङ्मुखम् ॥१४॥

पाहिले दुरुनि ऋषींना तेजस्वी स्नानानंतर।

उत्तरेकडुनी येती आदरणीय सर्वास जे ॥१४॥

तमृक्षाः सृमरा व्याघ्राः सिहाः नानासरीसृपाः।

परिवार्योपगच्छन्ति दातारं प्राणिमो यथा ॥१५॥

मृग सिंह व्याघ्र नाना सर्प घेरुनिया तयां।

जैसे याचक प्राणी घेरुनि दात्यास चालती ॥१५॥

ततः प्राप्तमृषिं ज्ञात्वा तानि सत्त्वानि वै ययुः।

प्रविष्टे राजनि यथा सर्वं सामात्यकं बलम् ॥१६॥

ऋषी ते आश्रमी येता प्राणी स्वस्थानी जाति ते ।

नृप महाली जाता जसे मन्त्री सेनाहि ते ॥१६॥

ऋषिस्तु दृष्ट्वा मां तुष्टः प्रविष्टश्चाश्रमं पुनः।

मुहूर्तमात्रान्निर्गम्य ततः कार्यमपृच्छत ॥१७॥

मज पाहुनि ऋषी तुष्ट शिरुनी आश्रमी पुन्हा ।

बाहेर येउनी पुसती प्रयोजन येण्याचे मज ॥१७॥

सौम्य वैफल्यतां दृष्ट्वा रोम्णां ते नावगम्यते ।

अग्निदग्धाविमौ पक्षौ प्राणाश्चापि शरीरके ॥१८॥

बोलले जळले पंख काही वक्र जाहले ।

तरीही धारसि प्राण जरि शरीर विकृत ॥१८॥

गृध्रौ द्वौ दृष्टपूर्वी मे वेगेमातरिश्चसमौ जवे ।

गृध्रानां चैव राजानौ भ्रातरौ कामरूपिणौ ॥१९॥

वायूसम वेगवान् गृध्रा होते मी दोन पाहिले ।

बन्धु इच्छारूपधारी गृध्रांचे असती नृप ॥१९॥

ज्येष्ठोऽवितस्त्वं सम्पाते जटायुरनुजस्तव ।

मानुषं रूपमास्थाय गृह्णीतां चरणौ मम ॥२०॥

तुज जाणले सम्पाति जटायु अनुज तव ।
मनुष्यरुपे स्पर्शत होता मम चरणा तुम्ही ॥२०॥

किं ते व्याधिसमुत्पन्ना पक्षयोः पतनं कथम् ।
दण्डो वायं धृतः केन सर्वमाख्याहि पिच्छतः॥२१॥

कोणती व्याधी तुजला पंख गळले कसे।
नसे दण्ड कुणी केला सांगे स्पष्टतया मज ॥२१॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे षष्ठितमः सर्गः ॥६०॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६१

ततस्तद् दारुणं कर्म दुष्करं सहसा कृतम् ।

आचक्षे मुनेः सर्वं सूर्यानुगमनं तथा ॥१॥

त्यावरी अनवधाने कर्म सूर्या झाकायचे ।

दारुण मी जे केले सर्व सांगितले तयां ॥१॥

भगवन् व्रणयुक्त्वाल्लज्जया चाकुलेन्द्रियः।

परिश्रान्तो न शक्नोमि वचन् परिभाषितुम् ॥२॥

जखमी शरीर माझी इन्द्रिये लज्जव्याकुळ।

परिश्रान्त म्हणुनी मी बोलण्या असमर्थ असे॥२॥

अहं चैव जटायुश्च संघर्षाद् गर्वमोहितौ।

आकाशं पतितौ दूराज्जिज्ञासन्तौ पराक्रमम् ॥३॥

गर्वाने मोहित आम्ही दोघे पराक्रमास्तव ।

उद्देशे दूर जाण्याच्या उड्डाण करु लागलो ॥३॥

कैलासशिखरे बद्ध्वा मुनीनामग्रतः पणम् ।

रविः स्यादनुयातव्यो यावदस्तं महागिरिम् ॥४॥

कैलासशिखरे आम्ही ऋषींना शब्द दिला।

सूर्यास्तापूर्वी त्यांच्या जवळि पोचू आम्ही ॥४॥

अप्यावां युगपत् प्राप्तावपश्याव महीतले ।

रथचक्रप्रमाणानि नगराणि पृथक् पृथक् ॥५॥

निश्चय करुनी आम्ही आकाशी हिण्डता आम्हा।

रथचक्रापरी दिसती नगरे वेगवेगळी ॥५॥

क्वचित् वादित्र घोषः च क्वचित् भूषण निःस्वनः।

गायन्ती स्म अंगना बह्वीः पश्यावो रक्तवाससः॥६॥

ऐकू वाद्यनाद कुठे येती कुठे भूषणनादही ।

कुठे ललना गाताना रक्तवर्ण वस्त्रांनिशी ॥६॥

तूर्णम् उत्पत्य च आकाशम् आदित्य पथम् आस्थितौ ।

आवाम् आलोकयावः तत् वनम् शाद्वल संस्थितम् ॥७॥

नभी वेगाने उडता सूर्याचा मार्ग घेउनी ।
दिसे वन आम्हा एक हिरव्या शालीसम ॥७॥

उपलैरिव संछन्ना दृश्यते भूः शिलोच्चयैः।
आपगाभिः च संवीता सूत्रैः इव वसुन्धरा ॥८॥

पर्वतांमुळे भूमी दिसे शिला पसरल्यापरी।
नद्यामुळे आणि लिप्त सूत्रधाग्यांनी जणु ॥८॥

हिमवांश्चैव विन्धश्च मेरुश्च सुमहागिरिः।
भूतले सम्प्रकाशन्ते नागा एव जलाशये॥९॥
तीव्र स्वेदश्च खेदश्च भयं चासीत् तदावयोः।

समाविशत मोहश्च ततो मूर्छा च दारुणा ॥१०॥

हिमालय मेरु विन्ध्य महापर्वत गजांपरी।

उभे जणु जलाशये प्रतीत होती भूवरी ॥९॥

तदा शरीर आमचे भिजे स्वेदबिंदुनी ।

थकवा भय यामुळे मूर्च्छाही येउ लागली ॥१०॥

न च दिग् ज्ञायते याम्या न चाग्नेयीम्न वारुणी ।

युगान्ते नियतो लोको हतो दग्ध इवाग्निना ॥११॥

दक्षिण दिशा आग्नेय पश्चिम नच समजती॥

युगान्ते जणु अग्नीने दग्ध नष्टप्राय हो॥११॥

मनश्च मे हतं भूयश्चक्षुः प्राप्य तु संश्रयम् ।

यत्नेन महता ह्यस्मिन् मनः संधाय चक्षुषी ॥१२॥

यत्नेन महता भूयो भास्करः प्रतिलोकितः।

तुल्यपृथ्वीप्रमाणेन भास्करः प्रतिभाति नौः॥१३॥

हरपुनी मनःशक्ति नेत्रावर विसंबुनी।

प्रयत्ने महत् केन्द्रित लक्ष केले सूर्यावरी॥१२॥

तदा पाहिले भास्करा प्रयत्न करुनी महा ।

पृथ्वीएवढा दिसला भास्कर तेव्हां मला ॥१३॥

जटायुर्मा मनापृच्छय निपपात् महीं ततः।

तं दृष्ट्वा तूर्णमाकाशादात्मानं मुक्तवानहम् ॥१४॥

पुसता न मज जटायु उतरता भूमिवरी।

पाहुनि त्या तसे मीहि आकाशातुनी खालती ॥१४॥

पक्षाभ्यां च मया गुप्तो जटायुर्न प्रदह्यत ।

प्रमादात् तत्र निर्दग्धः पतन् वायुपथादहम् ॥१५॥

आशङ्के तं निपतितं जनस्थाने जटायुषम् ।

अहं तु पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीकृतः॥१६॥

छायेने मम पंखांच्या जटायु न जळे तदा ।

बेसावध दग्ध पडता मी वायुपथ सोडुनी ॥१५॥

शंका येइ मनी मम जनस्थानी बन्धु पडे ।

दग्धपंख जडवत् मी पडलो विन्ध्यावरी

राज्याच्च हीनो भ्रात्रा च पक्षाभ्यां विक्रमेण च ।

सर्वथ मर्तुमेवेच्छन् पतिष्ये शिखराद् गिरैः॥१७॥

राज्यभ्रष्ट बन्धूविण पंखाविण विक्रमाविण।

गिरिशिखराखालती पडतो मृत्यलाभास्तव ॥१७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः॥६१॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६२

एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठम् अरुदम् भृश दुःखितः।

अथ ध्यात्वा मुहूर्तम् तु भगवान् इदमब्रवीत् ॥१॥

सांगुनी ऋषींना ऐसे दुःखे रुदन मी करी ।

ध्यान करुनिया थोडे भगवान् मज बोलती ॥१॥

पक्षौ च ते प्रपक्षौ च पुनरन्यौ भविष्यतः।

चक्षुषी चैव प्राणाश्च विक्रमश्च बलं च ते ॥२॥

तुझे मोठे छोटे पंख उगवतील ते पुन्हा ।

तसे नेत्र प्राणशक्ति बल आणि पराक्रम ॥२॥

पुराणे सुमहत्कार्यं भविष्यं हि मया श्रुतम् ।

दृष्टं मे तपसा चैव श्रुत्वा च विदितं मम ॥३॥

ऐकले मी पुराणात भविष्यातिल होति जे ।

तपस्येने जाणतो मी ऐकले ज्ञातही मज ॥३॥

राजा दशरथो नाम कश्चिदिक्ष्वाकुवर्धनः।

तस्य् पुत्रो महातेजा रामो नाम भविष्यति ॥४॥

इक्ष्वाकुकुल कीर्तीस वाढवणारा दशरथ ।

तयाचा पुत्र तेजस्वी श्रीराम पसिद्ध होईल॥४॥

अरण्यं च सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन गमिष्यति ।

तस्मिन्नर्थे नियुक्तः सन् पित्रा सत्यपराक्रमः॥५॥

बन्धु लक्ष्मणासह वनात तो जाइल।

पिता सत्यपराक्रमी आज्ञा करील त्या अशी ॥५॥

नैर्ऋतो रावणो नाम तस्य भार्या हरिष्यति।

राक्षसेन्द्रो जनस्थाने अवध्यः सुरदानवैः॥६॥

राक्षस रावण नाम त्याच्या भार्येस हरेल।

जनस्थाने तो अवध्य राक्षसराज देवदानवे॥६॥

सा च कामैः प्रलोभ्यन्ती भक्ष्यै भिज्यै च मैथिली ।

न भोक्ष्यति महाभागा दुःखमग्ना यशस्विनी ॥७॥

महाभागा यशस्विनी जरी देता अन्न उत्तम ।

परी न स्पर्शो त्यास दुःखमग्ना यशस्विनी ॥७॥

परमान्नम् च वैदेह्या ज्ञात्वा दास्यति वासवः।

यदन्नामृत प्रख्यम् सुरानामपि दुर्लभम् ॥८॥

सीतेची स्थिति जाणुनी अमृततुल्य भोजन ।

पाठवी तिजला इन्द्र देवांनाही अलभ्य जे ॥८॥

तदन्नम् मैथिली प्राप्य विज्ञायेन्द्रादिदं त्विति।

अग्रम् उधृत्य रामाय भू तले निर्वपिष्यति ॥९॥

जाणुनी इन्द्र देई ते स्वीकारिल ते मैथिली।
अग्रभाग काढुन ठेविल श्रीरामार्पण भूवरी ॥१॥

यदि जीवति मे भर्ता लक्ष्मणो चापि देवरः।
देवत्वं गच्छतोर्वापि तयोरन्नमिदं त्विति ॥१०॥

म्हणेल जर जीवित वा स्वर्गस्थ पतिदेवरा।
समर्पित असे अन्न हे त्यांच्या चरणावरी॥१०॥
एष्यन्ति प्रेषितास्तत्र रामदूताः प्लवङ्गमाः।
आख्येया राममहिषी त्वया तेभ्यो विहङ्गम॥११॥

वानरां पाठवी राम दूत म्हणुनी शोधण्या ।
त्यांना श्रीरामपत्नीचे सम्पाते स्थान सांग तू ॥११॥

सर्वथा तु न गन्तव्यमीदृशः क्व गमिष्यसि ।
देशकालौ प्रतीक्षस्व पक्षी स्व प्रितपत्स्यसे ॥१२॥

स्थितीत अश्या दुसऱ्या स्थानि तू न जाशिल ।
येतील पंख तुजला प्रतीक्षा करशील तू ॥१२॥

उत्सहेयमहं कर्तुमद्यैव त्वां सपक्षकम् ।
इहस्थस्त्वं हि लोकानां हितं कार्यं करिष्यसि ॥१३॥

जरी मी आजच तुला सपक्ष शकतो करू ।

परि कार्य तुझे येथे लोकांसाठी हितकर ॥१३॥

त्वयापि खलु यत् कार्यं तयोश्च नृपपुत्रयोः।

ब्राह्मणानां गुरूणां च मुनीनां वासवस्य च ॥१४॥

सहाय्य राजकुवरांचे कार्यात असती ज्यात ते ।

जे सर्व ब्राह्मण गुरु जन इन्द्रमुनि कार्यही ॥१४॥

इच्छाम्यहमपि द्रष्टुं भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

नेच्छे चिरं धारयितुं प्राणांस्त्यक्ष्ये कलेवरम् ।

महर्षिस्त्वब्रवीदेवं दृष्टतत्त्वार्थदर्शनः ॥१५॥

मलाही रामलक्ष्मणा पाहण्याची इच्छा असे ।
तरी न इच्छितो प्राण इतुक्या समयासाठी मी।
धारण करण्या ऐसे महर्षि वदती मला ॥१५॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः॥६२॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६३

एतैरन्यैश्च बहुभिर्वाक्यैर्वाक्यविशारदः।

मां प्रशस्याभ्यनुज्ञाप्य प्रविष्टः स स्वमालयम् ॥१॥

अश्या अनेक गोष्ठींनी मजला समजावुनि ।

प्रशंसा करुनी जाती महर्षि आश्रमामध्ये ॥१॥

कन्दरात् तु विसर्पित्वा पर्वतस्य शनैः शनैः।

अहं विन्ध्यं समारुह्य भवतः प्रतिपालये ॥२॥

हळूहळू गुहेतुनि निघुनी शिखरावरी ।

येउनी प्रतीक्षा येथ तुमची करत बैसलो ॥२॥

अद्य त्वेतस्य कालस्य वर्षं साग्रशतं गतं ।

देशकालप्रतीक्षोऽस्मि हृदि कृत्वा मुनेर्वचः॥३॥

त्यानंतर जाई काल अधिक वर्षशताहुनी ।

देशकाल प्रतीक्षा मी मुनिवाक्ये मनी करी ॥३॥

महाप्रस्थानमासाद्य स्वर्गते तु निशाकरे।

मां निर्दहति संतापो वितर्बहुभिर्वृतम्॥४॥

महाप्रस्थानानन्तर स्वर्गी जाता निशाकर।

तर्कवितर्के संतापाग्नित जळतो रात्रंदिन ॥४॥

उदितां मरणे बुद्धिं मुनिवाक्यैर्निवर्तये ।

बुद्धिर्या तेन मे दत्ता प्राणानां रक्षणे मम ॥५॥

सा मेऽपनयते दुःखं दीप्तेवाग्निशिखा तमः।

प्राणत्याग इच्छा माझी मुनिवाक्य स्मरूनिया ।

प्राणरक्षणाची बुद्धि दुःखा मम दूर करी ॥५॥

कशी अग्निशिखा करी अन्धःकारा जशी ।

बुध्यता च मया वीर्यं रावणस्य दुरात्मनः॥६॥

पुत्रः संतर्जितो वाग्भिर्न त्राता मैथिली कथम् ।

जाणुनी दुरात्मा वीर्यं रावणाचे पुत्रा मम ॥६॥

सीतारक्षणास्तव मी पुत्रास फटकारले ।

तस्या विलपितं श्रुत्वा तौ च सीतावियोजितौ ॥७॥

न मे दशरथस्नेहात् पुत्रेणोत्पादितं प्रियम् ।

विलाप तिचा ऐकुनि किंवा दूर झालेली पाहुनी ॥७॥

रामलक्ष्मणापासुनि किंवा दशरथासवे।

स्नेहा मम स्मरुनी पुत्र योग्य न वागला॥

तस्य् तु एवम् ब्रुवाणस्य संहतैः वानरैः सह ॥८॥

उत्पेततुः तदा पक्षौ समक्षम् वन चारिणाम् ।

सम्पाति बोलता ऐसे पंख दोन्ही उगवुनी॥८॥

वानरांपुढती येती जे जमती त्याभोवति ।

स दृष्ट्वा स्वाम् तनुम् पक्षैः उद्गतैः अरुण च्छदैः॥

प्रहर्षम् अतुलम् लेभे वानरान् च इदम् अब्रवीत् ।

पाहुनी देहावरती पंख नवे उगवती ॥९॥

सम्पाति अति आनंदी बोले तैसे वानरां ।

निशाकरस्य् राजर्षेः प्रभावात् अमितओजसः॥१०॥

आदित्य रश्मि निर्दग्धो पक्षौ पुनः उपस्थितौ ।

पंख सूर्यकिरणांनी जळलेले येती पुन्हा ॥१०॥
प्रभावे निशाकराच्या दयाळु तेजस्वी जे ॥

यौवने वर्तमानस्य मम आसीत् यः पराक्रमः॥११॥

तमेवाद्यावगच्छामि बलम् पौरुषमेव च ।

यौवनात होता मम तोच आज पराक्रम॥११॥

आला असे शरीरात ऐसे भासतसे मज ।

सर्वथा क्रियताम् यत्नः सीताम् अधिगमिष्यथ॥१२॥

पक्ष लाभो मम अयम् वः सिद्धिप्रत्ययकारकः।

होवोत प्रयत्न योग्य सीतेस भेटण्या तुम्हा ॥१२॥

पंखलाभ मम होवो सिद्धिकारक हा तुम्हा ।

इति उक्त्वा तान् हरीन् सर्वान् संपातिः पतगोत्तमः॥१३॥

उत्पपात गिरेः शृंगात् जिज्ञासुः ख गमो गतिम् ।

बोलूनि वानरां ऐसे खगोत्तम सम्पाति उडे ॥१३॥

पर्वतावरुनी खाली नवपंखा परीक्षणया ।

तस्य तत् वचनं श्रुत्वा प्रतिसंहृष्ट मानसा ।

बभूवुः हरि शार्दूला विक्रमाभ्युदयोन्मुखाः ॥१४॥

ऐकुनी वचना त्याच्या आनंदित होत मानसी।

व्याघ्रसम उत्सुक ते कपि होती पराक्रमा ॥१४॥

अथ पवनसमान विक्रमाः प्लवगवराः प्रतिलब्ध पौरुषाः।

अभिजिदभिमुखाम् दिशम् ययुः जनकसुता परिमार्गणोन्मुखाः॥१५॥

वायुसम विक्रमी जे कपिश्रेष्ठ मिळवुनि गेलेला पुरुषार्थ पुन्हा ।

उत्सुक सीताशोधास्तव जाती अभिजितनक्षत्रयुक्त दक्षिण दिशेस॥१५॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकिये किष्किन्धाकाण्डे शष्ठत्रयः सर्गः॥६३

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६४

आख्याता गृध्रराजेन समुत्प्लुत्य प्लवङ्गमाः।
संगताः प्रीतिसम्युक्ता विनेदुः सिंहविक्रमाः॥१॥

गृध्रराज बोलता ऐसे कपि प्रसन्न होउनि ।
सिंहासम पराक्रमी गरजती एक होउनी ॥१॥

सम्पातेर्वचनं श्रुत्वा हरयो रावणक्षयम् ।
हृष्टाः सागरमाजग्मुः सीतादर्शनकांक्षिणः॥२॥

वचने संपातीच्या रावणस्थान् जाणुनी ।
सीतादर्शनकांक्षी ते जमती सागरतटी ॥२॥

अभिगम्य तु तं देशं ददृशुर्भीमविक्रमाः।

कृत्स्नं लोकस्य महतः प्रतिबिम्बमवस्थितम् ॥३॥

पराक्रमी वानर ते सागरा तेथ पाहती ।

स्थित विराट विश्वाच्या जो प्रतिबिम्बापरी ॥३॥

दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरां दिशम्।

संनिवेश ततश्चक्रुर्हरिवीरा महाबलाः॥४॥

दक्षिण समुद्राच्या ते उत्तर तीरावरी ॥१॥

वानरवीर महाबली जाउनी तेथ राहती ।४॥

प्रसुप्तमिव चान्यत्र क्रीडन्तमिव चान्यतः॥

क्वचित् पर्वतमात्रेश्च जलराशिभिरावृतम् ॥५॥

शान्त असल्यामुळे सुप्त अन्यत्र क्रीडा करी ।

गिरिशिखरे आवृत्त विराट लाटांनी कुठे ॥५॥

संकुलं दानवेन्द्रश्च पातालतलवासिभिः।

रोमहर्षकरं दृष्ट्वा विषेदुः कपिकुञ्जराः॥६॥

व्याप्त पातालनिवासी दानवे समुद्र दिसे ।

पाहुनी वानरश्रेष्ठ विषाद् करु लागती ॥६॥

आकाशमिव दुष्पारं सागरं प्रेक्ष्य वानराः।

विषेदुः सहिताः सर्वे कथं कार्यमिति ब्रुवन् ॥७॥

आकाशासम दुर्लघ्य पाहुनी सर्व वानर ।

पार कैसा करायाचा चिन्ता ते करु लागती ॥७॥

विषण्णां वाहिनीं दृष्ट्वा सागरस्य निरीक्षणम् ।

आश्वासयामास हरीन् भयार्तान् हरिसत्तमः॥८॥

सागरदर्शने सर्व सेना विषण्ण जाहली ।

कपिश्रेष्ठ अङ्गद त्या धीर देउनि बोलला ॥८॥

न विषादे मनः कार्यं विषादो दोषवत्तरः।

विषादो हन्ति पुरुषं बालं क्रुद्ध इवोरगः॥९॥

विषाद न करा दोष तो असे बलवत्तर ।

नाशे पुरुषा जैसा बालका सर्प क्रोधित ॥९॥

यो विषादं प्रसहते विक्रमे समुपस्थिते।

तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिध्यति॥१०॥

विक्रम करण्या जाता विषाद तेजाचा करी ।

नाश त्यामुळे न सिद्ध करी पुरुषार्थ नर ॥१०॥

तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामङ्गदो वानरैः सह ।

हरिवृद्धैः समागम्य पुनर्मन्त्रममन्त्रयत् ॥११॥

रात्र ती व्यतीत होता विचार करि अङ्गद ।

पुढे काय करायाचे मुख्य वानरां घेउनी ॥११॥

सा वानराणां ध्वजिनी परिवार्याङ्गदं बभौ ।

वासवं परिवार्येव मरुतां वाहिनी स्थिता ॥१२॥

वानरसेना घेरुनी बसलेली अङ्गदासवे ।

इन्द्रा घेरुन बसलेल्या देवतावाहिनीपरी ॥१२॥

कोन्यस्तां वानरी सेनां शक्तः स्तम्भयितुं भवेत्।

अन्यत्र वालितनयादन्यत्र च हनूमतः॥१३॥

कोण या वानरसेनेला सुस्थिर राखू शकेल ।

अङ्गद वालीपुत्र वा हनूमान पुत्र वायुचा ॥१३॥

ततस्तान् हरिवृद्धांश्च तच्च सैन्यमरिंदमः।

अनुमान्याङ्गदः श्रीमान् वाक्यमर्थवदब्रवीत्॥१४॥

दमन शत्रुवीरांचे करणारा वीर अङ्गद ।

सन्मान करुनी वृद्ध वानरां ऐसे वदे ॥१४॥

क इदानीं महातेजा लवयिष्यति सागरम् ।

कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसंघमरिदमम् ॥१५॥

कोण महातेजस्वी वीर उल्लंघुनि सागरा ।

करिल सत्यप्रतिज्ञ शत्रुदमन सुग्रीवा ॥१५॥

को वीरो योजनशतं लङ्घयेत प्लवङ्गमः।

इमांश्च यूथपान् सर्वान् मोचयते को महाभयात् ॥१६॥

कोण वानर सागरा उल्लंघे शतयोजना।
आणि करेल भयमुक्त सर्व यूथपतिना इथे ॥१६॥

कस्य प्रसादाद् दारांश्च पुत्रांश्चैव गृहाणि च ।
इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥१७॥

प्रसादे कुणाच्या सर्व परतू सुखी होउनी।
पत्नीमुलांसमवेत पाहू घर दार आम्ही ॥१७॥

कस्य प्रसादाद् रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।
अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च वनौकसम् ॥१८॥

कुणाच्या प्रसादे आम्ही श्रीराम लक्ष्मण तैसे।

महाबली सुग्रीवांना जाऊ जवळी भेटण्या ॥१८॥

यदि कश्चित् समर्थो वः सागरप्लवने हरिः ।

स ददात्वह नः शीघ्रं पुण्यामभयदक्षिणाम् ॥१९॥

जर कोणी समर्थवीर सागरास उल्लंघण्या ।

अभयदान तो शीघ्र आम्हास तो दे तसे ॥१९॥

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित् किञ्चिदब्रवीत् ।

स्तिमितेवाभवत् सर्वा सा तत्र हरिवाहिनी ॥२०॥

ऐकुनी अङ्गदवाक्य कोणी काही न बोलले।

जडवत् वानरसेना जागच्या जागि राहिली ॥२०॥

पुनरेवाङ्गदः प्राह तान् हरीन् हरिसत्तमः।

सर्वे बलवतां श्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः।

व्यपदेशकुले जाताः पूजिताश्चाप्यभीक्षणशः॥२१॥

अङ्गद वदे पुन्हा त्या बलवानातिल श्रेष्ठा।

तुम्ही दृढतापूर्वक पराक्रमी सर्व अहा ।

उत्तमकुले जन्म प्रशंसित अनेकदा ॥२१॥

नहि वो गमने भङ्गः कदाचित् कस्यचिद् भवेत्।

ब्रुवध्वं यस्य या शक्तिः प्लवने प्लवगर्षभाः॥२२॥

गतिहीन तुम्हामध्ये नसे होत मधे कधी ।

म्हणूनी जितकी शक्ती सांगा सागर लांघण्या ॥२२॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किधाकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः॥६४॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६५

अथाङ्गदवचः श्रुत्वा ते सर्वे वानरार्षभाः।

स्वं स्वं गतौ समुत्साहमचुस्तत्र यथाक्रमम् ॥१॥

अङ्गदवच ऐकोनी गतिविषयी आपापल्या ।

वानरार्षभ उत्साहे क्रमशः सांगू लागती ॥१॥

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः।

मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवांस्तथा ॥२॥

गवय गज गवाक्ष गन्धमादन जाम्बवान् ।
सुषेण द्विविद मैन्द स्वशक्तिविषयी सांगती ॥२॥

आबभाषे गजस्तत्र प्लवेयं दशयोजनम् ।
गवाक्षो योजनान्याह् गमिष्यामीति विंशतिम् ॥३॥

दश योजन उडी माझी गज सांगे त्यानंतर ।
गवाक्ष बोले योजन वीस माझी उडी असे ॥३॥

शरभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
त्रिंशतं तु गमिष्यामि योजनानां प्लवङ्गमाः ॥४॥

शरभ नामक कपि सांगे त्या वानरार्षभां ।
एका उडीत चाळीस योजने मी जाऊ शके ॥४॥

ऋषभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।

चत्वारिंशद् गमिष्यामि योजनानां न संशयः॥५॥

कपिवर ऋषभाने सांगितले सर्व वानरां ।
जाईन चाळीस मी यात मुळी न शंका असे ॥५॥

वानरांस्तु महातेजा अब्रवीद् गन्धमादनः।

योजनानां गमिष्यामि पञ्चाशत्तु न संशयः॥६॥

गन्धमादन तेजस्वी महान् बोले वानरा ।

पन्नास योजने जाई निःसंशय माझी उडी ॥६॥

मैन्दस्तु वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।

योजनानां परं षष्टिमहं प्लवितुमुत्सहे ॥७॥

वानरा नन्तर मैन्द बोले मी साठ योजने ।

एका उडीत जाण्याचा उत्साह राखुनी आहे.॥७॥

ततस्तत्र महातेजा द्विदः प्रत्यभाषत ।

गमिष्यामि न संदेहः सप्ततिं योजनाम्यहम् ॥८॥

द्विविद महातेजस्वी बोलला त्यानन्तर

नसे शंका मनी की मी सत्तर योजन जाइन ॥८॥

सुषेणस्तु महातेजाः सत्त्ववान् कपिसत्तमः।

अशीतिं प्रतिजानेऽहं योजनानां पराक्रमे ॥९॥

सुषेण महातेजस्वी धैर्यशील कपिश्रेष्ठा

ऐंशी योजन जाण्याची करी प्रतिज्ञा तेधवा ॥९॥

तेषां कतहयतां ततर सर्वास्ताननुमान्य च ।

ततो वृद्धतमस्तेषां जाम्बवान् प्रत्यभाषत ॥१०॥

सन्मान ऐकुनि सर्वा ऋक्षराज जाम्बुवान् करी।

वयोवृद्ध सर्वामध्ये त्यानन्तर तो बोलला ॥१०॥

पूर्वमस्माकमप्यासीत् कश्चिद् गतिपराक्रमः।

ते वयं वयसः पारमनुप्राप्ताः स्म साम्प्रतम् ॥११॥

किं तु नैवं गते शक्यमिदं कार्यमुपेक्षितुम् ।

यदर्थं कपिराजश्च रामश्च कृतनिश्चयौ ॥१२॥

साम्प्रतं कालमस्माकं या गतिस्तां निबोधत् ।

नवतिं योजनानां तु गमिष्यामि न संशयः॥१३॥

माझ्यामध्ये असे पूर्वी क्षमता दूर जाण्याची ।
परि वय झाल्यामुळे अवस्था मम ती नसे ॥११॥
सुग्रीव वानरराज जरि दृढनिश्चय रामास्तव ।
तेवढी अपेक्षा पूर्ण करणे न शक्य मला ॥१२॥
परि सध्या गति माझी ऐका निःशंक मी असे।
एक उडीत जाईन वाटे नव्वद योजने ॥१३॥

तांश्च सर्वान् हरिश्रेष्ठजाम्बवानिदमब्रवीत्।
न खल्वेतावदेवासीद् गमने मे पराक्रमः॥१४॥

त्या सर्व वानरश्रेष्ठां जाम्बवान सांगे असे ।

पूर्वी तर येवढीही क्षमता नव्हती मम ॥१४॥

मया वैरोचने यज्ञे प्रभविष्णुः सनातनः।

प्रदक्षिणीकृतः पूर्वं क्रममाणस्त्रिविक्रमम् ॥१५॥

पूर्वी वामनावतारे विष्णु भूमि व्यापण्या । ।

तीन पावले चालता तेव्हां काही काल मी।

परिक्रमा त्या विराट रूपा सवे केली असे॥१५॥

स इदानीमहं वृद्धः प्लवने मन्दविक्रमः।

यौवने च तदासीन्मे बलमप्रतिमं परम् ॥१६॥

मंदावलि उड्डाणाची शक्ती वृद्ध झाल्यामुळे।
तारुण्यात असे परि तुलना च नसे तथा ॥१६॥

सम्प्रत्येतावदेवाद्य शक्यं मे गमने स्वतः।

नैतावता च संसिद्धिः कार्यस्यास्य भविष्यति ॥१७॥

आज फक्त असे शक्ती चालण्याच्या एवढी ।

समुद्रलङ्घन कार्या नसे उपयुक्त ती ॥१७॥

अथोत्तरमुदारार्थमब्रवीदङ्गदस्ततदा ।

अनुमान्य तदा प्राज्ञो जाम्बवन्तं महाकपिः॥१८॥

नंतर अङ्गद बोले महाकपि बुद्धिमान्।
आदरे जाम्बवनास उदारतापूर्ण बोल हे ॥१८॥

अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं महत् ।

निवर्तने तु मे शक्तिः स्यान्न वेति न निश्चितम् ॥१९॥

शतयोजन सागर उल्लंघुनि जाईन मी ।

परतण्या मज शक्ति राहे का नच निश्चित ॥१९॥

तमुवाच हरिश्रेष्ठं जाम्बवान काव्यकोविदः।

ज्ञायते गमने शक्तिस्तव अर्युक्षसत्तम॥२०॥

कपिश्रेष्ठ अङ्गदास बोले चतुर जाम्बवान् ।

जाणतो गमने शक्ति युवराजा आम्ही तुझी ॥२०॥

कामं शतसहस्रं वा नह्येष विधिरुच्यते ।

योजनानां भवान् शक्तो गन्तुं प्रतिन्वर्तितुम् ॥२१॥

जाऊ शकशील जरी योजने लक्ष तू ।

स्वामीस पाठवणे न आम्हा उचित वाटते ॥२१॥

नहि प्रेषयिता तात स्वामी प्रेष्यः कथंचन।

भवतायं जनः सर्वः प्रेष्यः प्लवगसत्तम॥२२॥

स्वामी जो पाठवी सर्वां त्यास न कोणी पाठवी।
तूच पाठव यांमध्ये सेवकांपैकी कुणासही ॥२२॥

भवान् कलत्रमस्माकं स्वामिभावे व्यवस्थितः।
स्वामी कलत्रं सैन्यस्य गतिरेषां परंतप ॥२३॥

कलत्रासम तू स्वामी पदावरि प्रतिष्ठित ।
कलत्रासम आम्हा तू रक्षणीय जन मानती ॥२३॥
अपि वै तस्य कार्यस्य भवान् मूलमरिंदम ।
तस्मात् कलत्रवत् तात प्रतिपाल्यः सदा भवान् ॥२४॥

कार्याचे या तुम्ही मूळ असता त्यामुळे तुम्हा ।

कलत्रासम पालन करणे आम्हा आवश्यक ॥२४॥

मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविदां नयः।

मूले हि सति सिध्यन्ति गुणाः सर्वे फलोदयाः॥२५॥

रक्षणे कार्याचे मूळ कार्यवेत्ते म्हणती असे ।

मूळ राहता सफल होत असति सर्व गुण ॥२५॥

तद् भवानस्य कार्यस्य साधनं सत्यविक्रम।

बुद्धिविक्रमसंपन्नो हेतुरत्र परंतप ॥२६॥

शत्रुदमन तू वीर बुद्धिवान पराक्रमी।
साधन तसे कार्याचे हेतु सम्पन्न तूचही ॥२६॥

गुरुश्च गुरुपुत्रश्च त्वं हि नः कपिसत्तमः।
भवन्तमाश्रित्य वयं समर्था ह्यर्थसाधने ॥२७॥

गुरु तुम्ही गुरुपुत्र तुमचा आश्रय घेउनी ।
कार्यसाधनी समर्थ होऊ सर्व लोक आम्ही ॥२७॥

उक्तवाक्यं महाप्राज्ञं जाम्बवन्तं महाकपिः।
प्रत्युवाचोत्तरं वाक्यं वालिसूनुरथाङ्गदः॥२८॥

बुद्धिवान् जाम्बवान् बोलता ऐसे ऐकुनी।
वालिकुमार अङ्गद प्रत्युत्तर देतसे असे ॥२८॥

यदि नाहं गमिष्यामि नान्यो वानरपुङ्गवः।

पुनः खल्विदमस्माभिः कार्यं प्रयोपवेशनम् ॥२९॥

मी न जाता कोणी अन्य वानर जाइ ना ।

करावे मग लागेल उपोषण मरणान्तक ॥२९॥

नह्यकृत्वा हरिपतेः संदेशं तस्य धीमत"।

तत्रापि गत्वा प्राणानां न पश्ये परिरक्षणम् ॥३०॥

आदेश कपिराजाचा न पाळता परतलो ।

रक्षण प्राणाचे आम्हा करण्या उपाय नसे ॥३०॥

स हि प्रसादे चात्यर्थकोपे च हरीरीश्वरः।

अतीत्य तस्य संदेशं विनाशो गमने भवेत् ॥३१॥

तोच कृपा करण्यास समर्थ दण्ड देण्यास वा।

आज्ञा उल्लंघिणे त्याची विनाश आमुचा निश्चित ॥३१॥

तत्तथा ह्यस्य कार्यस्य न भवत्यन्यथा गतिः।

तद् भवानेव दृष्टार्थः संचिन्तयितुमर्हति॥३२॥

उपाये कोणत्या कार्य सिद्धि नच राहते ।

अनुभवी तुम्ही सर्व करा विचार यावरी ॥३२॥

सोङ्गदेन तदा वीरः प्रत्युक्तः प्लवगर्षभः।

जाम्बवानुत्तमं वाक्यं प्रोवाचेदं ततोऽङ्गदम् ॥३३॥

अङ्गद बोलता ऐसे त्यावरी वानरर्षभ ।

जाम्बवान उत्तरे वाक्य उत्तम त्यावरी ॥३३॥

तस्य ते वीरकार्यस्य न किञ्चित् परिहास्यते ।

एष संचोदयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥३४॥

किंचित तव कार्यात त्रुटि न येइल वीर हे।
करतो प्रेरित वीर कार्य जो करिल निश्चित ॥३४॥

तत्: प्रतीतं प्लवतां वरिष्ठमेकान्तमाश्रित्य सुखोपविष्टम् ।
संचोदयामास हरिप्रवीरो हरिप्रवीरं हनुमन्तमेव ॥३५॥

एकान्ति जाउनि बसे सुखात तो वानरश्रेष्ठ हनुमान् तथा ।
असे जो वेगवान सर्व कपीमध्ये करी तथा प्रेरित जाम्बुवान् ॥३५॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः॥६५॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६६

अनेकशतसाहसी विषण्णां हरिवाहिनीम्।

जाम्बवान् समुदीक्षैवं हनूमन्त यथाब्रवीत् ॥१॥

लक्षावधि वानरांची सेना विषण्ण झालेली ।

पाहुनिया जाम्बवान् हनुमाना असे वदे ॥१॥

वीर वानरलोकस्य सर्वशास्त्रविदां वर।

तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य हनूमन् किं न जल्पसि॥२॥

वानरजग वीरा तू श्रेष्ठ शास्त्रवेत्त्यांमध्ये ।

एकान्ती बससी मूक हनुमाना का न बोलसी ॥२॥

हनूमन् हरिराजस्य सुग्रीवस्य समो ह्यसि।

रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसा च बलेन च॥३॥

हनुमान् अससी तू वानरराज सुग्रीवासम।

रामलक्ष्मण उभयां तुल्य तेजे बले तसा ॥३॥

अरिष्टनेमिनः पुत्रो वैनतेयो महाबलः।

गरुत्मानिव विख्यात उत्तमः सर्वपक्षिणाम् ॥४॥

पक्षीश्रेष्ठ वैनतेय कश्यपपुत्र महाबलि ।
अससि तू शक्तिशाली तीव्रगामी तथासम ॥४॥

बहुशो हि मया दृष्टः सागरे स महाबलः।

भुज्ङ्गानुद्धरन् पक्षी महाबाहुर्महाबलः॥५॥

पाहिले अनेकदा मी भुज्ङ्गांना महाबाहु ।
सागरातून घेऊनी उचलुनि जाताना तथा॥५॥

पक्षयोर्यद् बलं तस्य भुजवीर्यबलं तव ।

विक्रमश्चापि वेगश्च न ते तेनापहीयते ॥६॥

बल पंखात जे त्याच्या तव दोन्ही भुजांमध्ये ।
त्यामुळे वेग विक्रम नसे तव उणा त्याहुनी ॥६॥

बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गवा।
विशिष्टं सर्वभूतेषु किमात्मानं न सज्जसे ॥७॥

बल बुद्धि तेज धैर्य तव सर्व प्राण्यांमध्ये।
श्रेष्ठ असता का न जाशी सागरा ओलांडुनी॥७॥

अप्सराऽप्सरसां श्रेष्ठा विख्याता पुञ्जिकस्थला।
अञ्जनेति परिख्याता पत्नी केसरिणी हरेः॥८॥

विख्याता त्रिषु लोकेषु रूपेणाप्रतिमा भुवि ।
 अभिशापादभूत् तात कपित्वे कामरूपिणी॥१॥
 दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः।

पुञ्जिकस्थला विख्यात श्रेष्ठ अप्सराच्यामध्ये।
 शापामुळे अवतीर्ण कपियोनीत येइ ती ॥८॥
 कन्या वानरराजाची कपि ती कामरूपिणी ।
 विख्यात् अञ्जना नाम तिन्ही लोकात ती असे॥१॥
 पत्नी वानरराज केसरींची ती होतसे ।

मानुषं विग्रहं कृत्वा रूपयौवनशालिनी॥१०॥

विचित्रमाल्याभरणा कदाचित् क्षौमधारिणी ।

अचरत् पर्वतस्याग्रे प्रावृडम्बुदसंनिभे ॥११॥

धारुनी मानुषरूप रूपयौवनशालिनी।

वस्त्र उत्तम घालून नटुनी पुष्पाभूषणे।

वर्षामेघासम श्याम विचरे पर्वताग्रावरी॥११॥

तस्या वस्त्रं विशालाक्ष्याः पीतं रक्तदशं शुभम् ।

स्थितायाः पर्वतस्याग्रे मारुतोऽपाहरच्छनैः॥१२॥

विशालाक्ष्या तिचे पीत वस्त्र लाल किनारिचे।
उभी पर्वताग्रे असता वस्त्र हरता वायुने ॥१२॥

स ददर्श ततस्तस्या वृत्तावूरु सुसंहतौ।
स्तनौ च पीनौ सहिताउ सुजातं चारु चाननम् ॥१३॥

त्यावेळी उघड्या माण्ड्या एकमेकास लागुनी।
उन्नत उरोजद्वय मनोहर मुख पाहि तो ॥१३॥

तां बलादयतश्रोणी तनुमध्या यशस्विनीम् ।
दृष्टैव शुभसर्वाङ्गीं पवनः कामपीडितः॥१४॥

नितम्ब विस्तृत कम्बर छोटी अङ्ग सुन्दर ।

पाहुनी तनु सुन्दर ती वायु काममोहित ॥१४॥

स तां भुजाभ्यां दीर्घाभ्यां पर्यष्वजत मारुतः।

मन्मथाविष्टसर्वाङ्गो गतात्मा तामनिन्दिताम् ॥१५॥

सर्व अंगात संचार त्याच्या होई कामभावना ।

विशाल भुजात त्याने आवळिले सुन्दरीस त्या॥१५॥

ता तु तत्रैव सम्भ्रान्ता सुव्रता वाक्यमब्रवीत् ।

एकपत्नीव्रतमिदं को नाशयितुमिच्छति॥१६॥

घाबरुनी जात ती नारी पतिव्रता त्या बोलली।
पातिव्रत्याचा मम कोण नाश करण्या पाहतो॥१६॥

अञ्जनाया वचः श्रुत्वा मारुतः प्रत्यभाषत् ।

न त्वां हिंसामि सुश्रोणि मा भूत् ते मनसो भयम् ॥१७॥

अञ्जनाचे वच ऐकून पवनदेव उत्तरे ॥

न करी तव व्रतभंग भीति ना तशि बाळगी ।१७॥

मनस्मामि गतो यत् त्वां परिष्वज्य यशस्विनि।

वीर्यवान् बुद्धिसम्पन्नस्तव पुत्र भविष्यति ॥१८॥

समागम तुजसंगे मी मानसिक केला असे ।

प्रसवशिल तू पुत्र बुद्धिमान् बलशाली जो ॥१८॥

महासत्त्वो महातेजा महाबलपराक्रमः।

लङ्घने प्लवने चैव भविष्यति मया समः॥१९॥

महातेजस्वी होईल महाबली तसा मजसम।

लंघण्या उड्डाणात करील मम बरोबरी ॥१९॥

एवमुक्त्वा ततस्तुष्टा जननी ते महाकपे।

गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभ ॥२०॥

ऐकून त्याचे वचन प्रसन्न हो माता तवा
गुहेत एका कपिश्रेष्ठा जन्म ती तुज देतसे ॥२०॥

अभ्युत्थितं ततः सूर्य बालो दृष्ट्वा महावने ।

फलं चेति जिघृक्षुस्त्वमुत्प्लुत्याभ्युत्पतो दिवम् ॥२१॥

बाल्यावस्थेत उदित सूर्या फल मानुनी ।

घेसी उड्डाण नभी तू असता विशाल वनी ॥२१॥

शतानि त्रीणि गत्वाथ योजनानां महाकपे ।

तेजसा तस्य निर्घृतो न विषादं गतस्ततः ॥२२॥

न भये होसी चिन्तित तीनशे योजन वरी।

आक्रान्त होउनी तेजे सूर्याच्या समयी तदा ॥२२॥

त्वामप्युगतं तूर्णमन्तरिक्षं महाकपे ।

क्षिप्तमिन्द्रेण ते वज्रं कोपाविष्टेन तेजसा ॥२३॥

पाहुनी तुज आकाशी जाता सूर्यापाशी कोपुनी।

प्रहार करि वज्राने तेजे इन्द्र प्रकाशित ॥२३॥

तदा शैलाग्रशिखरे वामो हनुरभज्यत्।

ततो हि नामधेयं ते हनुमानिति कीर्तितम् ॥२४॥

खण्डित वज्राने भाग वाम हनुचा तुझ्या ।
हनुमान् नामे होसी प्रसिद्ध तेव्हांपासुनी ॥२४॥

ततस्त्वां निहतं दृष्ट्वा वायुर्गन्धर्वहः स्वयम् ।
त्रैलोक्यं भृशसंकृद्धो न ववौ वै प्रभञ्जनः॥२५॥

आघाते तुजवरच्या क्रोधित वायुदेव तो।
करी वाहणे बन्द तो तिन्ही लोकांतुनी॥२५॥
सम्भ्रान्ताश्च सुराः सर्वे त्रैलोक्ये क्षुभिते सति ।
प्रसादयन्ति संक्रुद्धं मारुतं भुवनेश्वराः॥२६॥

तिन्ही लोकांत क्षोभ भयभीत सर्व देव।
आळवणी लोकपाल करती सर्व वायुची ॥२६॥

प्रसादिते च पवने ब्रह्मा तुभ्यं वरं ददौ ।

अशस्त्रवध्यतां तात समरे सत्यविक्रम ॥२७॥

प्रसन्न पवन होता ब्रह्मा तुज देत वर ।

रणी न मारिला जाशी शस्त्राने कोणत्याहि तू ॥२७॥

वज्रस्य् च निपातेन विरुजं त्वां समीक्ष्य च ।

सहस्रनेत्रः प्रीतात्मा मरणं तव स्यादिति वै प्रभो ।

पाहुनी नच पीडित वज्राने तुज इन्द्रही ।
सहस्राक्ष वर देई प्रसन्न होऊनि तुज ॥२८॥

होशील इच्छामरणी न कोणी मारू शके ।

स त्वं केसरिण; पुत्रः क्षेत्रजो भीमविक्रमः॥२९॥

मारुतास्यौरसः पुत्रस्तेजसा चापि तत्समः।

असा क्षेत्रज तू पुत्र केसरीचा पराक्रमी ॥२९॥

औरस मारुतपुत्र तेज त्याच्यापरी तुझे ।

त्वं हि वायुसुतो वत्स प्लवने चापि तत्समः॥३०॥

वयमद्य गतप्राणा भवानस्मासु साम्प्रतम् ।

दाक्ष्यविक्रमसम्पन्नः कपिराज इवापरः ॥३१॥

वायुसुत समतुल्य झेप तेवढीही तुझी ।

आम्ही जणु गतप्राण आम्हास तू तारका।

कपिराजच दुसरा चातुर्यसंपन्न पौरुष ॥३१॥

त्रिविक्रमे मया तात सशैलवनकानना ।

त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् ॥३२॥

वामनाने पावले तीन मागुनी पृथ्वी व्यापता ।

तेव्हां एकवीसदा मी पृथ्वी प्रदक्षिणा केली॥३२॥

तथा चौषधयोऽस्माभिः संचिता देवशासनात् ।

निर्मथ्यममृतं याभिद्ददानीं नो महाबलम् ॥३३॥

समुद्रमन्थनसमयी देवाज्ञेने साठविल्या ।

औषधी आम्ही मथुनी अमृतप्राप्तीस्तव बले॥३३॥

स इदानीमहं वृद्धः परिहीनपराक्रमः।

साम्प्रतं कालमस्माकं भवान् सर्वगुणान्वितः॥३४॥

वृद्ध झाल्यामुळे आता पराक्रमहीन होता मी।

आम्हात तूच सर्वात अससी गुणसम्पन्न रे॥३४॥

तद् विजृम्भस्व विक्रान्त प्लवतामुत्तमो ह्यसि।

त्वदीर्यं द्रष्टुकामा हि सर्वा वानरवाहिनी ॥३५॥

यास्तव तू सर्वश्रेष्ठ घेण्यात झेप प्रवीण ।

पराक्रम तुझा दावी वानरसेना उत्सुक ॥३५॥

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल लवयस्व महार्णवम् ।

परा हि सर्वभूतानां हनुमन् या गतिस्तव ॥३६॥

ऊठ सागर उल्लंघी हरिशार्दुल कारण ।
गति तुझी असे सर्व प्राण्याहुनी अधिकतम ।

विषण्णा हरयः सर्वे हनुमन् किमुपेक्षसे ।

विक्रमस्य महावेग विष्णुस्त्रीन् विक्रमानिव ॥३७॥

चिन्तेत वानर सर्व नुपेक्षी यासमयी तथा ।

वामनासम आता तू टाकी पाय तुझा पुढे ॥३७॥

ततः कपीनामृषभेण चोदितः प्रतीतवेगः पवनात्मजः कपिः।

प्रहर्षयंस्तां हरिवीरवाहिनीं चकार रूपं महदात्मनस्तदा ॥३८॥

असे कपिश्रेष्ठ बोलता जाम्बवान् जागवी विश्वास पवनात्मज ।
कपिसेनेचा वाढवूनी हर्ष करी विराट स्वरूपा आपल्या प्रकट तो॥३८॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः॥६६॥

किष्किन्धाकाण्ड सर्ग ६७

तं दृष्ट्वा जृम्भमाणं ते क्रमितुं शतयोजनम् ।
वेगेनापूर्यमाणं च सहसा वानरोत्तमम् ॥१॥
सहसा शोकमुत्सृज्य प्रहर्षेण समन्विताः।
विनेदुस्तुष्टवुश्चापि हनूमन्तं महाबलम् ॥२॥

पाहुनी वानराश्रेष्ठा जाण्यास शतयोजने ।
परिपूर्ण वेगे होता त्वरित शोक सोडुनी ॥१॥

स्तवुनी अति हर्षाने हनुमन्ता महाबली ।

सर्व वानर करिती जोरजोरात गर्जना ॥२॥

प्रहृष्टा विस्मिताश्चापि ते वीक्षन्ते समन्ततः।

त्रिविक्रमं कृतोत्साहं नारायणमिव प्रजा ॥३॥

आनंदित चकित ते पाहती सर्व त्याजला ।

वामनावतारे जैसी प्रजा विष्णूस पाही तसे ॥३॥

संस्तूयमानो हनुमान् व्यवर्धत महाबलः।

समाविध्य च लाङ्गोलं हर्षाद् बलमुपेयिवान् ॥४॥

हनुमान प्रशंसित लागे अंगा फुलवावया।

पुच्छ हलवूनी तैसे स्मरण्या स्वबला महान् ॥४॥

तस्य संस्तूयमानस्य वृद्धैर्वानरपुङ्गवैः।

तेजसाऽऽपूर्यमाणस्य रूपमासीदनुत्तमम् ॥५॥

वानरवृद्धप्रशंसे तेजे परिपूर्ण होउनी ।

प्रतीत हनुमानाचे रूप उत्तम तदा ॥५॥

यथा विजृम्भते सिंहो विवृते गिरिगह्वरे।

मारुतस्यौरसः पुत्रस्तथा सम्प्रति जृम्भते ॥६॥

गिरिगुहरात सिंह झटके अंगास जसा ।

वायुपुत्र झटकूनी फुगवी अंगास तसा ॥६॥

अशोभतं मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः।

अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावकः॥७॥

बुद्धिमान् हनुमानाचे जाम्भई देता मुख ।

दीप्तिमान अग्नीसम धूम्रहीन दिसे तदा ॥७॥

हरीणामुत्थितो मध्यात् सम्प्रहृष्टतनूरुहः।

अभिवाद्य हरीन् वृद्धान् हनूमानिदमब्रवीत् ॥८॥

हनुमान रोमांचित शरीरे वृद्ध वानरां।

उठूनी वन्दन करुनी बोले याप्रमाणे तयां ॥८॥

आरुजन् पर्वताग्राणि हुताशनसखोऽनिलः।

बलवानप्रमेयश्च वायुराकाशगोचरः॥९॥

पर्वताग्री फिरणारा बलशाली वायुदेव ।

अग्निदेव सखा तोडे उच्च गिरिशिखरासही ॥९॥

तस्याहं शीघ्रवेगस्य शीघ्रगस्य महात्मानः।

मारुतस्यौरसः पुत्रः प्लवनेनास्मि तत्समः॥१०॥

चालणाऱ्या शीघ्रवेगे औरस पुत्र वायुचा ।
झेप घेण्यात त्याच्याच समान क्षम मी आहे ॥१०॥

उत्सहेयं हि विस्तीर्णमालिखन्तमिवाम्बरम् ।
मेरुं गिरिमसङ्गेन परिगन्तुं सहस्रशः ॥११॥

जणु झाके गिरिमेरु नभि रेखा ओढे जणु।
विश्रान्तिविन त्यास ओलांडीन सहस्रदा ॥११॥

बाहुवेगप्रणुन्नेन सागरेणाहमुत्सहे।
समाप्लावयितुं लोकं सपर्वतनदीहृदम् ॥१२॥

विक्षुब्ध मम बाहूनी करुनी सागरजले ।

सपर्वत नद्या विश्व टाकीन बुडवून मी ॥१२॥

ममोरुजङ्घावेगेन भविष्यति समुत्थितः।

समुत्थितमहाग्राहः समुद्रो वरुणालयः॥१३॥

वेगे जाङ्घामाङ्घ्यांच्या विक्षुब्धा होउनि सागर।

त्यामधील मोठमोठे प्राणी बाहेर येतिल ॥१३॥

पन्नगाशनमाकाशे पतन्तं पक्षिसेवितम्।

वैनतेयमहं शक्तः परिगन्तुं सहस्रशः॥१४॥

वैनतेय सर्पाहारी पक्षिराज उडता नभी ।

तयाभोवती सहस्र प्रदक्षिणा मी घालिन ॥१४॥

उदयात् प्रस्थितं वापि ज्वलन्तं रश्मिमालिनम्।

अनस्तमितमादित्यमहं गन्तु समुत्सहे ॥१५॥

ततो भूमिमसंस्पृष्ट्वा पुनरागन्तुमुत्सहे ।

प्रवेगेनैव महता भीमेन प्लवगर्षभाः॥१६॥

उदयाचलि निघुनी प्रज्वलित सूर्यदेवा ।

स्पर्श शक्तो करु मी अस्ता जाण्यापूर्वी तया ॥१५॥

येउनी पृथ्वीपर्यन्त पुन्हा घेउनि झेप मी ।

भयंकर वेगे पुन्हा त्याजवळि जाऊ शके ॥१६॥

उत्सहेयमतिक्रान्तुं सर्वानाकाशगोचरान् ।

सागरान् शोषयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ॥१७॥

पर्वताश्चूर्णयिष्यामि प्लवमानः प्लवङ्गमः।

हरिष्याम्युरुवेगेन प्लवमानो महार्णवम् ॥१८॥

समस्त ग्रह नक्षत्रां जाईन ओलांडुनी ।

शोषीन सागरासहि करेन विदीर्ण धरा ॥१७॥

पर्वतावरि नाचुनि चूर्ण त्याचे करेन मी।
महावेगे पोहुनीही जाईन सागरापार ॥१८॥

लतानां विविधं पुष्पं पदपानां च सर्वशः।

अनुयास्यति मामद्य प्लवमानं विहायसा ॥१९॥

आकाशातुनि वेगाने जाता वृक्ष लता फुले।

नाना प्रकाराचे उडत येतिल माझ्यासवे ॥१९॥

भविष्यति हि मे पन्थाः स्वातेः पन्था इवाम्बरे ।

चरन्तं घोरमाकाशमुत्पतिष्यन्तमेव च ॥२०॥

द्रक्ष्यन्ति निपतन्तं च सर्वभूतानि वानराः।

पुष्पामुळे मम मार्ग स्वातीपन्थासम दिसे ।

पहाल तुम्ही मजला जाता घोर आकाशी॥२०॥

सरळ उडुनी जाउनी उतरताना खालती ।

महामेरुप्रतीकाशं मां द्रक्ष्यध्वं प्लवङ्गमाः॥२१॥

दिवमावृत्य गच्छन्तं ग्रसमानमिवाम्बरम् ।

विधमिष्यामि जीमूतान् कम्पयिष्यामि पर्वतान् ।

सागरं शोषयिष्यामि प्लवमानः समाहितः॥२२॥

महामेरुगिरीसम विशाल शरीर धारुनी ॥२१॥

पहाल मज स्वर्गास झाकुनिया गिळुनी ।

नभास पुढे मी जात हालवुनी पर्वता।

झेप घेउनिया सुकवीन पुढे मी सागरा ॥२२॥

वैनतेयस्य वा शक्तिर्मम वा मारुतस्य वा ।

ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा महाबलम् ।

न तद् भूतं प्रपश्यामि यन्मां प्लुतमनुव्रजेत् ॥२३॥

वैनतेय वायुदेव शक्ति यांच्यापरि मम।

गरुड वा वायुदेव यांच्याशिवाय कोणि ना।
दिसते माझ्याइतकी झेप घेणे शक्य ज्या ॥२३॥

निमेषान्तरमात्रेण निरालम्बनमम्बरम्।
सहसा निपतिष्यामि घनाद् विद्युदिवोत्थिता ॥२४॥
विजेपरि मेघोत्पन्न क्षणार्धात् उडोनिया ।
जाईन घेउनि झेप निराधार आकाशि मी ॥२४॥

भविष्यति हि मे रूपं प्लवमानस्य सागरम्।
विष्णोः प्रक्रममाणस्य् तदा त्रीन् विक्रमानिव ॥२५॥

समुद्र लङ्घता रूप विष्णूसमान मम ।
वामनरूपी ते घेती पावले तीन टाकता॥२५॥

बुध्या चाहं प्रपश्यामि मनष्वेष्टा च मे तथा ।

अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं प्रओदध्वं प्लवङ्गमाः॥२६॥

बुद्धिने दिसे मज जे मनी अनुरूप त्या।
त्यामुळे निश्चय माझा वैदेहीदर्शन मज।
होईल आणि तुम्ही सर्व व्हाल आनंदित॥२६॥

मारुतस्य समो वेगे गरुडस्य समो जवे ।

अयतं योजनानां तु गमिष्यामीति मे मतिः॥२७॥

वायुसमान मी वेगे झेप घे गरुडापरी ।

मी जाऊ शकतो खात्री दशसहस्र योजन ॥२७॥

वासवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा स्वयंभुवः।

विक्रम्य सहसा हस्तादमृतं तदिहानये ॥२८॥

लङ्कां वापि समुत्क्षिप्य गच्छेयमिति मे मतिः।

वज्रधारी इन्द्र किंवा स्वयम्भु ब्रह्माजी यांच्या।

हातून अमृत बळे आणीन असे वाटते ॥२८॥

लंका उखडुनी सर्व टाकीन विश्वास मला।

तमेव वानरश्रेष्ठं गर्जन्तममितप्रभम् ॥२९॥

प्रहृष्टा हरयस्तत्र समुदैक्षन्त विस्मिताः।

गर्जत असता ऐसे पाहुनी वानरश्रेष्ठा॥२९॥

आनंदितकपि सर्व कौतुके पाहती तथा ।

तच्चास्य वचनं श्रुत्वा ज्ञातीतां शोकनाशनम् ॥३०॥

उवाच परिसंहृष्टो जाम्बवान् प्लवगेश्वरः।

दुःखहारक बान्धवांचे ऐकुनी वचना तश्या॥३०॥

प्रसन्न होउनि बोले जाम्बुवान प्लवगेश्वरा

वीर केसरिणः पुत्र वेगवन् मारुतात्मज॥३१॥

ज्ञातीनां विपुलः शोकस्तत्वया तात प्रणाशितः।

वीरा हे केसरीपुत्रा वायुपुत्रा वेगवान् ।३१॥

करसी शोक तू नष्ट बन्धूंचा तू महान् ।

तव कल्याणरुचयः कपिमुख्याः समागताः॥३२॥

मङ्गलान्यर्थसिध्यर्थं करिष्यन्ति समाहिताः।

कपि सर्व येथिल कल्याण तव इच्छिती ॥३२॥

मङ्गल तव होण्यास योग्य जे करतील ते।

ऋषीणां च प्रसादेन कपिवृद्धमतेन च ॥३३॥

गुरूणां च प्रसादेन सम्प्लव त्वं महार्णवम् ।

प्रसादे ऋषींच्या वृद्ध वानरांची अनुमती ॥३३॥

गुरुकृपेने करशील महासागर पार तू ।

स्थास्यामश्चैकपादेन यावदागमनं तव ॥३४॥

त्वद्गतानि च सर्वेषां जीवनानि वनौकसाम् ।

येईपर्यन्त परत तू एका पायावरी आम्ही ॥३४॥

करू प्रतीक्षा जीवन आमुचे अधीन तव ।

ततश्च हरिशार्दूलस्तानुवाच वनौकसः॥३५॥

कोऽपि लोके न मे वेगं प्लवने धारयिष्यति।

हनुमान कपिश्रेष्ठ बोले वनवासी वानरां॥३५॥

भूवरी कोणी न रोखे झेप घेता इथून मी ।

एतानीह नगस्यास्य शिलासंकटशालिनः॥३६॥

शिखराणि महेन्द्रस्य स्थिराणि च महान्ति च ।

येषु वेगं गमिष्यामि महेन्द्रशिखरेष्वहम्॥३७॥

नानाद्रुमविकीर्णेषु धातुनिष्पन्दशोभिषु ।

शिलासमूहे शोभित महेन्द्र पर्वताची या ॥३६॥

उंचउंच शिखरे ही वृक्ष नाना प्रकारचे ।

धातुही असती आत ठेउनि पाय त्यावरी ॥३७॥

वेगपूर्वक येथुनी झेप घेण्यास सिद्ध मी ।

एतानि मम वेगं हि शिखराणि महन्ति च ॥३८॥

प्लवतो धारयिष्यन्ति योजनानामितः शतम् ।

शिखरे महान तीही धारण करतील मम ॥३८॥

वेग शत योजन मी झेपता पर्वतावरुनी ।

ततस्तु मारुतप्रख्यः स हरिर्मारुतात्मज
आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिर्मर्दनः॥३९॥

हनुमान बोलुनि हे वायुसम पराक्रमी ।
चढे पर्वतश्रेष्ठ महेन्द्र पर्वतावरी ॥३९॥

वृतं नानाविधै पुष्पैमुंगसेवितशादलम् ।
लताकुसुमसम्बाधं नित्यपुष्पफलद्रुमम् ॥४०॥

पुष्पवृक्ष फुललेले ज्यावरी असती सदा ।
हरित तृणावरि चरती पशु वन्य तिथे॥४०॥

सिंहशार्दूलसहितं मत्तमातङ्गसेवितम्।
मत्तद्विजगणोद्धृष्टं सलिलोत्पीडस्कुलम् ॥४१॥

सिंह व्याघ्र वनी वास मत्त गजही विचरती।
कलकल करती पक्षी झरे जलस्रोतासह ॥४१॥

महद्भिरुच्छ्रितं शृङ्गैर्महेन्द्रं स महाबलः
विचचार हरिश्रेष्ठो महेन्द्रसमविक्रमः॥४२॥

शिखरे प्रतीत उच्च महेन्द्रावरि आरूढ।
विचरे महेन्द्रासम कपिश्रेष्ठ पराक्रमी॥४२॥

पादाभ्यां पीडितस्तेन महाशैलो महात्मना ।

ररास सिहाभिहतो महान् मत्त इव द्विपः॥४३॥

दबुनी हनुमन्ताच्या पदे पर्वतसिंह तो।

गजराजासम मत्त चित्कार करू लागला ॥४३॥

(तेथील निवासी प्राण्यांचा शब्द चित्कार भासतो)

मुमोच सलिलोत्पीडान् विप्रकीर्णशिलोच्चयः।

वित्रस्तमृगमातङ्गः प्रकम्पितमहाद्रुमः॥४४॥

विखरती शिलासमूह उत्पन्न नवे झरे ।

मृग गज भयकंपित वृक्ष झोके डोलती ॥४४॥

नानागन्धर्वमिथुनैः पानसंसर्गकर्कशैः।

उत्पतद्भिर्विहंगैश्च विद्याधरगनैरपि ॥४५॥

त्यज्यमानमहासानुःसंनिलीनमहोरगः।

शैलशृङ्गशिलोत्पातस्तदाभूत् स महागिरिः॥४६॥

गन्धर्वयुगुले मत्त मधुपाने पक्षी तसे ।

विद्याधर समुदाय निघती सोडाया गिरि॥४५॥

बिळात लपती सर्प तुटोनी पडती शिला।

महान पर्वत ऐसा दुरवस्थेत पडतसे ॥४५॥

निःश्वद्धिस्तदा तैस्तु भुजगैरर्धनिःसृतैः।

सपताक इवाभाति स तदा धरणीधरः॥४७॥

भुजङ्गापरि घेणाज्या दीर्घ श्वास डोकावुनी ।

बिळातुनि दिसे पर्वत पताकालंकृत तदा ॥४७॥

ऋषिभिस्त्राससम्भ्रान्तैस्त्यज्यमानः शिलोच्चयः।

सीदन् महति कान्तारे सार्थहीन इवाध्वगः॥४८॥

ऋषिमुनि भयाने पर्वत सोडू लागले।

साथी सोडुनि गेलेला प्रवासी एकटा वनी ।

विपत्तीत जणू तैश्या महेन्द्र पर्वत पडे ॥४८॥

हनुमानाच्या महाकाय स्वरूपामुळे व भ्रमणामुळे होणाऱ्या परिणामाचे अतिशयोक्त वर्णन या सर्व ४३ ते ४८ श्लोकांत केले आहे.

स वेगवान् वेगसमाहितात्मा हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।

मनः समाधाय महानुभावो जगाम लङ्कां मनसा मनस्वी॥४९॥

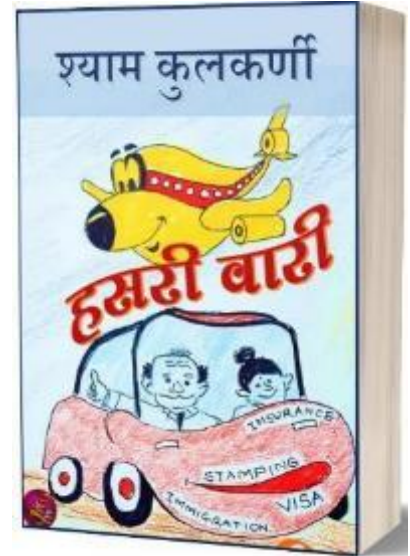
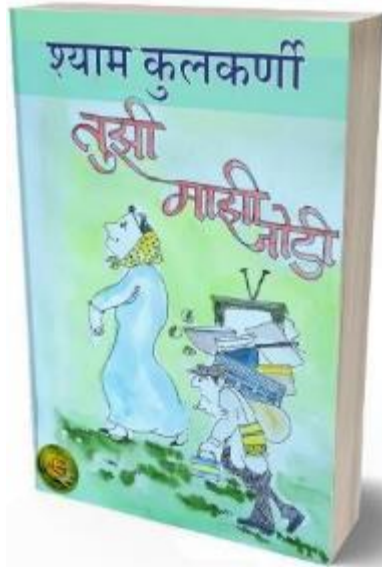
तो वेगवान महामनस्वी घेण्यास झेप वेगपूर्वक चिन्तनात।

रिपुप्रहारी हनुमान् करोनी चित्ता एकाग्र स्मरे लङ्कापुरी मनी॥४९॥

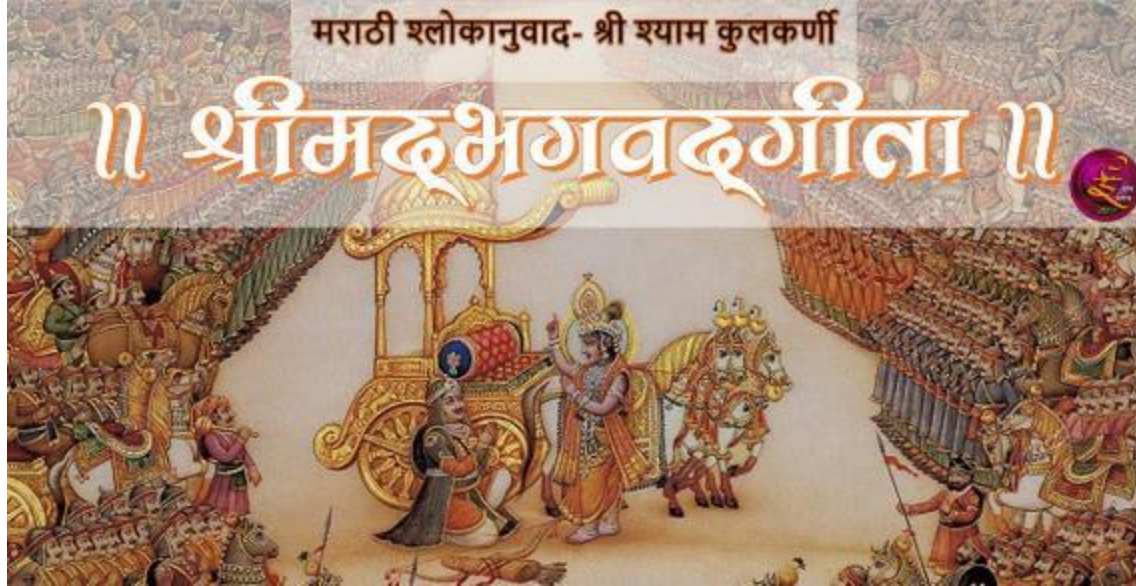
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये किष्किन्धाकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः॥६७॥

श्री. श्याम कुलकर्णी यांची ई साहित्यवरची इतर नऊ पुस्तकं.
यांवर टॅप किंवा क्लिक करा. थोडं थांबा. ते उघडेल. वाचा.

लवकरच येत आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी अनुवादित

मूळ वाल्मिकी रामायण मराठी श्लोकमय भाग अठरावा

www.esahity.com

9987737237

(विनामूल्य पुस्तके मिळवण्यासाठी आपले नाव व गाव Whatsapp करा)